98 — 1.B

Mahamahopadhyaya

HARAPRASAD SASTRI

M. A., C. I. E.

26, Pataldanga Street,

Calcutta .... 191 ,

No. 2. Jvaratimirabhāskara. The Sun to the Darkness of fever. As sun dispells darkness so this work dispells fever.

By Chāmuṇḍa, a Kayastha by caste.

Country made paper

number of leaves — 53.

number of chapters — 16.

lines on a page — 11.

Character — Devanagara of the 19th Century.

date Samvat 1884 = 1827 A.D.

23.vi.19

CĀMUṆḌA KĀYASTHA.

98. Sanskrit MS. in Devanāgarī characters, on country-made paper: written in A.D. 1827 (Saṃvat 1884): $10\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ in., 53 leaves.

Jvaratimirabhāskara. The Sun to the Darkness of Fever.

कालीस्नाक

श्रीगुरुः

१

आदौ ब्रह्मानन्तो दक्षः नासत्यौ विंद्र एवच आत्रेयश्च भरद्वाजश्चरकः क्रमशोभवन् धन्वंतरिस्ततश्चासीदित्युक्तं यत्र तत्रवै अत्र धन्वंतरिः प्रथम वैद्यः कथमुक्तः
तत्रोत्तरं पूर्वं धन्वंतरिः काश्यपो दिवोदासस्ततः इतिस्मृतः तथा धन्वंतरिरिंद्रो दक्षः काशिराजस्तथाश्विनाविन्युक्तत्वात् प्रथम वैद्यो धन्वंतरिः नहब्रनारोदिवो
दासः स एव यत्र तत्र धन्वंतरिरुक्तः अतो न दोषः यद्वा प्रथम वैद्यं ब्रह्माणं चतुर्नः अंभोधिजं धन्वंतरिं प्रणम्य वा द्वयोः प्रणम्य सहास्माकं वा तद्ध्येतृणां वा हस्ते
वसत्वे तदर्थं पीयूषपाणिरित्युक्तत्वात्प्रार्थ्यते कथं प्रथम धन्वंतरिः चपुनः कथं अंभोधिजे हृज्जारिपुनामोच्चारणश्रवणकर्तृणां रोगनाशकं ॥ १ ॥

श्रीगुरुचरणेभ्यो नमः॥ ॥स्फुरत्त्रिपुरसुंदरीचरणयुग्ममाराधयन् प्रणम्य च रुजांरिपुं प्रथमवैद्यमंभोधिजं विलोक्य विवि
धागमान्करुणयोरुकुंभात्मजश्चिकित्सितमतिं निजे प्रथयतीरुचंद्राभिधः १ कारणमेष्वलवितते लक्ष्मरथंमे घजो द्योतं ज्व
रतिमिरभास्कराख्यं तनुते सरोगिणस्त्रातुं २ संति यद्यपि तंत्राणि सुविस्तीर्णान्यनेकशः तथापि वालबोधाय सारम्।
त्र लिख्यते ३ ज्वरः प्रधानो रोगाणां दुश्चिकित्स्यतमस्तथा तस्मात्तद्रूपनामानि चिकित्साक्रमउच्यते ४ दक्षाप
मानसंक्रुद्धरुद्रोद्भुतनयनोद्भवः आसीद्दक्षाध्वरध्वंसी वीरभद्राभिधो गणः ५ त्रिमौलिः पिंगनयनो ज्वालासहशमर्द्ध
जः त्रिपाद्भस्मप्रहरणः षड्भुजो नवलोचनः ६ व्याघ्रचर्मपरीधानो ह्रस्वजंघो महोदरः हविर्जीर्णीकृतं येन तेन ज्वर इति स्मृतः ७
ज्वरो रोगपतिः पाप्मा मृत्युराजो शनोन्तकः क्रोधो दक्षाध्वरध्वंसी सर्वभूतप्रतापनः ८ स नानानामभिः क्रूरो नानायोनिषु
वर्तते ज्वरं विद्यान्मनुष्येषु कुंजरेषु तु पाकलं ९ माहिषेषु च हारिद्रं करभेष्वलसं तथा तुरंगमेषु तापाख्यं जानीयाद्गोषु चे
श्वरं १० खरेषु खोरकं सर्वमत्स्येष्विंद्रमदं तथा पक्षपातं विहंगेषु प्रलेपकमजादिषु ११ मेषेषु भूतवेगं वा अश्मं पंचानने
षु च शिखाभेदं मयूरेषु मृगेष्वेव मृगामयं १२ अलर्कं सारमेयेषु रिक्ताकाशं शुकेषु च निर्मोकपटं सर्पेषु ऊष्मीषं वा
विनिर्दिशेत् १३ पिकेषु नेत्ररोगं च नद्धद्रुमेषु कोटरं पद्मोत्पलेषु अश्मंतरं हस्तिनेषु चूर्णकं १४ गोधूमेषु कुमाराख्यं चनी

रामः

१

नाभिस्तनांतरे ज्ञातमामाशय इति स्मृतः ५

सर्कसलिलेषु च सर्वौषधी [redacted] पु [redacted] ज्योतिष्कं लतासु गंधे थिकं तथा १५ ऊषरं क्षेत्र भस्मी पुष्प र्बते षु शिलाजतु
सर्वसंज्ञे प्रस्तने षु शाके विद्यान्मयं धूकं १६ ॥ इति ज्वरनामानि ॥ तस्य प्रकृतिरुद्दिष्टा दोषाः शारीरमानसाः शा
रीरं न हि निर्दोषं ज्वरः समुपसेवते १७ जन्मादौ निधने चैव प्रायो विशति देहिनो संतापमरुचिं तृष्णामंगमर्दं मुरो व्यथां
१८ स करोति स्वसामर्थ्याद्रोगाराट् तेन कथ्यते अतो देवमनुष्येभ्यो नान्यो विषहते ज्वरं १९ स भवेदष्टधा दोषैः पृथग
मिश्रैः समागतः आगंतुश्च मलास्तत्र स्वे स्वे दुष्टाः प्रदूषयेः २० आमाशयं प्रविश्याममनुगम्य पिधाय च स्रोतांसि
पंक्तिस्थानाच्च निरस्य ज्वलनं बहिः २१ सह तेनाभिसर्पंस्तप्तः सकलं वपुः कुर्वंतो गात्रमत्युष्णं ज्वरं निर्वर्तयंति
ते २२ स्रोतः पिधाय प्रायेण ततः स्वेदो न जायते निदाने कारणान्यष्टौ यान्युक्तानि महर्षिभिः २३ स्वे स्वे स्थाने प्रयु
क्तानि यास्यंति व्यक्ततामिह ॥ मिथ्याभियुक्तैः रपि च स्नेहाद्यैः कर्मभिर्नराः विविधादभिघाताच्च रोगोत्थानात्प्रपाक
तः २४ श्रमात्क्षयादजीर्णाच्च विषात्सात्म्यर्तुपर्ययात् २५ औषधी पुष्पगंधाच्च शोकान्नक्षत्रपीडया अभिचारा
भिशापाभ्यां मनोभूतादिशंकया २६ स्त्रीणामप्यप्रजातानां प्रजातानां तथाहितैः स्तन्यावतरणाच्चैव ज्वरो दो
षैः प्रवर्तते २७ ॥ पूर्वरूपमिति ॥ श्रमोरतिर्विवर्णत्वं वैरस्यं नयनप्लवः इच्छाद्वेषौ मुहुश्चापि शीतवातातपा

नमस्थस्येव च यद्वान्तं तन्मः कथ्यते बुधैः १

ज्व·ति·भा·

रिषु २९ अंगमर्दो गुरुता रोमहर्षो रुचिस्तमः अप्रहर्षश्च शीतं च भवत्युत्पत्स्यति ज्वरे ३० तस्यादावन्तरे चैव मुक्ति
कालोद्यतस्य हि लक्षणं ज्वरमुक्तस्य क्रमशोत्र निगद्यते ३१ शारीरो मानसः सौम्यस्तीक्ष्णः प्राकृतवैकृतौ वा।
ह्यान्तर्वेगकौ तद्वद्दोषधातुविपाकिनौ ३१ साध्यासाध्यौ तथा सामः पच्यमानो निरामकः शारीरे वपुषस्तापो मान
से तप्यते मनः ३२ मृदुर्लघूपद्रवः सौम्यस्तीक्ष्णः स्यात्तद्विपर्ययात् वर्षाशरद्वसन्तेषु वाताद्यैः प्राकृतः क्रमात् ३३
वैकृतोन्यः स दुःसाध्यः प्राकृतश्चानिलोद्भवः वहिर्वेगस्य चिह्नानि संतापोभ्यधिको वहिः ३४ मार्दवं च तृडादी
नां सुखसाध्यत्वमस्य च अन्तर्वेगेति दाहोन्तः प्रलापश्वासतृड्भ्रमाः ३५ संध्यस्थिशूलमस्वेदो दोषवर्चो विनि
मृदुता सु खसाध्यता पायते
ग्रहः दोषपाकेन्नत्लमासादिप्रशमो मृदुता ज्वरे ३६ इंद्रियाणां मथाग्नेश्चात दृतमोरोचकावपि सामज्वरे स्या
द्रैत्यानि ज्वरोपद्रवती स्तनाता ३७ हृल्लासो वहुमूत्रत्वं नप्रवृत्तिर्विशोरुचिः पच्यमाने ज्वरे चिह्नं ज्वरवेगोधिका
तृषा ३८ मलप्रवृत्तिरुत्क्लेशः प्रलापः श्वसनं भ्रमः निरामे तु ज्वरे गात्रलघुता ज्वरमार्दवं ३९ दोषः प्रवृत्तिरु।
त्साहः क्षुत्क्षामत्वं च जायते साध्योनुपद्रवो दोषपाकी स्यादल्पलिंगकः ४० असाध्यो धातुपाकी च दुर्युपद्र
वसंयुतः ज्वरस्य मोक्षकाले तु श्वासो विड्भेदकूजनं ४१ स्वेदो विसंज्ञता कंपो वेगं ध्वंचातितृड्भ्रमाः त्रिदोषजे ज्व रमः

हृदयं पीड्यते वास्यतम्लं दृष्टिविनिर्दिशेदिति॥३॥

वक्त्रे मधुरता तेन हृदयोत्क्लेशनं भ्रमः नचान्नं रोचते यस्मै ॥
ग्लानिं तस्य विनिर्दिशेत्॥४॥ ॥

प्राणोदानौ समौ स्यातां मूर्छा श्रोत्रः पथ्यास्थि
मौ नाशयां व तैते शा द्धः सव घुंतं विनिर्दिशेत् २

देहांत वैगे स्वधातुगे पिवा ४२ म्रियमाणइवै तत्वन्यस्मिन्स्वेद दर्शनं नाशकाले दर्शयति दोषः क्षीणोपि विक्रमं ४३ नि
र्वाणकाले दीपस्य प्रज्वलत्यधिकं शिखा ज्वरः मुक्तो डितं ज्ञेयं प्रस्वेदो मुखपाकता ४४ अन्नकांक्षा शिरःकंडूः स्वैरं वृद्धि गात्रला
घवं ७ अथ ज्वरारिष्टानि ८ ज्वरो निहंति बलवान् गंभीरो दैर्घरात्रिकः ४५ सप्रलापभ्रमश्वासः क्षीणाग्निहतानलः वि
संज्ञस्ताम्यते यस्तु शेते निपतितोपिवा ४६ शीतार्दितोंतरुष्णश्च ज्वरेण म्रियते नरः केशाः सीमंतिनो यस्य संक्षिप्ते विनते भ्रु
वौ लूनाति चाक्षिपक्ष्माणि तं ज्वरो हंति मानवं ४७ यो हृष्टरोमा रक्ताक्षो हृदि संघातशूलवान् वक्त्रेण चैवोच्छ्वसिति तं ज्वरो हं
ति मानवं ४८ हिक्काश्वासतृषायुक्तं मूढं विभ्रांतलोचनं संततोच्छ्वासिनं क्षीणं नरं क्षपयति ज्वरः ४९ आरंभाद्विषमो यस्तु
शीघ्रमिंद्रियनाशकृत हतप्रभं तीक्ष्णवेगः ज्वरो मारयते नरं ५० अतीसारो ज्वरो हिक्का छर्दिः शूलांगभेदनं कासनश्वसनस
चापि यस्य तं क्षीणमादिशेत् ५१ सहसा ज्वरसंतापस्तृष्णा मूर्छा बलक्षयः विश्लेषणं च संधीनां वेगार्तं च परित्यजेत् ५२ ने
त्रे नीलारुणे पीते कंठस्तु घुर्घुरायते न जीवते ज्वरार्तस्तु यस्य लक्षणमीदृशं ५३ बहुमूत्री बहुश्वासी स्तमो रोचकपीडितः
हतेंद्रियो मनुष्यो यः स नु शीघ्रं जहात्यसून् ५४ अपराह्णे दिवसे नारी ज्वरार्ता पुष्पमाप्नुयात् सा न जीवेन्महाप्राज्ञा यस्याति
सरणं भवेत् ५५ ज्वरः पूर्वाह्णिको यस्य शुष्ककासश्च दारुणः बलमांसविहीनश्च यथा प्रेतस्तथैव सः ५६ (प्रातःकाले) गोसर्गे वेद

नोयस्यस्वेदःप्रच्यवतेभृशं लेपज्वरोपसृष्टस्तुदुर्लभंतस्यजीवनं ५७ स्वेदोललाटेहिमवान्नरस्यशीतार्दितस्येतिसपि
संध्यक्षि
छिलस्य कंठस्थितोयस्यनयातिवक्षोन्नेयमस्येतिगृहंसमर्त्यः ५८ भ्रुवःस्वेदोललाटाद्यःस्रवत्यसत्वानुवंधिनः
मुखेद्वृत्याप्यमानस्तुसश्लेष्मलोपिनजीवति ५९ यस्यस्वेदोतिवहुलंपिच्छिलोयातिसर्वतः रोगिणःसर्वगात्रेषुतस्य
मरणमादिशेत ६० दाहःक्लमोश्वासदैन्यंजडतातिविमोहमूर्छोह्यरुचिर्वदनंनिश्वसितंवमिश्च हिक्कारतिर्निचनिशा
शयनंज्वरस्यारेतेत्रयोदशनरेकिलमर्त्युकाम्ये ६१ सम्यक्चिकित्स्यमानस्यविकारोयोभिवर्द्धते प्रक्षीणव
लमांसस्यलक्षणंतद्गतायुषः ६२ प्रेतभूतपिशाचाश्चरक्षांसिविविधानिच मरणाभिमुखंनित्यमुपसर्पंति
मानवं ६३ तानिभेषजवीर्याणिप्रतिघ्नंतियथाशया तस्मान्मोघाःक्रियाःसर्वाभवंत्येवगतायुषः ६४ उक्तंच
गर्गोप्येवंवदेत्तस्यत्स्यश्चासौतांकारयेत्क्रियां कदाचिद्दैवसंयोगाद्दृष्टारिष्टोपिजीवति ६५ ॐ इतिज्वरारिष्टा
नि ४ इतिकायस्थचामुंडकृतेज्वरतिमिरभास्करेज्वरप्रभेदनामाप्रथमोध्यायः ॐ देहवत्सरलेहस्तेकृत्वाना
डींपरीक्षयेत करस्यांगुष्ठमूलेयाधमनीजीवसाक्षिणी १ वहतेप्राग्गमध्यनीतेपित्तश्लेष्मानिलैःक्रमात् शी
घ्रामंदातिवक्राचक्रमत्यंगुलिपीडिता २ मिश्रासांद्वंद्वजाज्ञेयासन्निपातेतुसर्वगा नराणांदक्षिणोहस्तेस्त्री

णां वामे विलोकयेत् ३ उद्वेगक्रोधकामेषु भयचिंतोरयेन तथा उष्णाशीघ्रगतिर्नाडी भवत्येव न संशयः ४ अतिसीरागतिर्या स्या
द्वतिशीनाचयाभवेत् नसा नाडी भवेद्व्याप्यमत्र्यवेकथिता बुधैः ५ मलसंस्थानचलिता यावद्गाहुकलाधिके तदूर्ध्वं यदि सा याति
नाडी मत्युभयंकरी ६ ४ इति नाडीपरीक्षा ४ रोगिणां कारयेद्ध्रावं प्रातस्तेमध्यमं नयेत् श्वेतकाचमये पात्रे परीक्षेताथ
पंडितः ७ वा ॥ तेनीलात्कर्गाणांर्क्संपिनेपीतोऽसृक्लोहिते स्निग्धं शीते धनेष्यश्रुभ्रं मत्रं श्लेष्मप्रकोपके ८ मिश्रितेद्वंद्वजे ज्ञेयं
कृष्णंस्यात्सन्निपातके याम्यदिक्कोणतोन्यत्र शुभदं तैलसर्पणं ९ कुलभ्रतं प्रेतक्षेत्रवाथो मेयसमात्मजाः पूर्वादिषु।
कमाद्दोषास्तैलविंदुप्रसर्पणात् १० चालनीसदृशो प्रेतस्त्रिकोणे शाकिनी मता कुलदेवीनराकारैकेवले मंडले शुभं ११ अ
ङ्गीर्णान्मलवंधाद्येतेलंतिष्ठति विंदुवत् निमज्जति यदा मन्त्रेऽसमेद्धानैव सर्पति १२ तदानिषं रोगिणास्तु जानीयाच्चात्र संश
यः प्रासादचामरछत्रपताकाहंसहस्तिनो १३ वृषवाजिसरोजा नामाकारे शुभसूचकाः श्रृगालहलकूर्माहिलुलाय
खरदंष्ट्रिणां १४ काकोघूकककलासानामाकारामृत्युसूचकाः एकादिमार्गनानाक्वेविशिरस्को नरोऽथवा १५ दृश्यते वा
विलीयेत तैले तं परिवर्जयेत् धारा श्वेता शुभा ज्ञेया पीता धारा तदा ज्वरः १६ दीर्घरोगप्रदा रक्ता कृष्णा मृत्युभयंकरी ४ इति मूत्र
परीक्षा ४ उदङ्मुखे प्राङ्मुखे वा निर्वाते निलये ज्वरी गृह्णासिंचयेशय्यां ध्यांते प्राक्शिरसं स्वपेत् १७ नवमृत्सौ नेकार्थं

श्रीगुरुः

४

ज्व॰ति॰भा॰

मद्यमोज्यस्यचोष्णस्यलेह्यपेयस्यवारणं लंघने
प्रोच्यते वैद्यैः कायलाघवकारकम्॥ ॥ ॥ ५ ॥

यथादोषं जलं ततः शीतं कृत्वा तु पेयं स्यादन्यथा दोषदाहकं १८ तरुणं तु ज्वरं प्राहुर्बुधाः सप्तदिनावधेः मध्यं द्वादशरात्रं
तु पुराणमतउत्तरं १९ तरुणे तु ज्वरे वर्ज्यं क्रोधाद्यं च सुशीतलं परिषेकावगाहौ च स्नेहा संशोधनानि च २० स्नानाभ्यंगादि
नस्वापशीतव्यायामयोषितः कषायगुरुभक्ष्याणि विशेषेण न वाचकं २१ अनवस्थितदोषाग्नेरेभिः संदूषितो ज्वरः
गंभीरतीक्ष्णवेगित्वं यात्यसाध्यत्वमेव च २२ शोषछर्दिर्मदोमूर्छा ज्वरस्तृष्णा तथारुचिः प्राप्नोत्युपद्रवानेतान् क्रोधा
दीन्नो हि सेवनात् २३ आमाशयस्थो हत्वाग्निं सामो मार्गान् पिधापयन् विदधाति ज्वरं दोषस्तस्मात्कुर्वीत लंघनं २४
बलाविरोधिना चैनं लंघनेनोपपादयेत् बलाधिष्ठानमारोग्यं तदर्थोयं क्रियाक्रमः २५ आमेन भस्मनेवाग्नौ छन्ने
न्नेन विपच्यते तस्मादादोषपचनाज्ज्वरितानुपवासयेत् २६ न जीर्यत्यौषधं यस्माज्ज्वरार्तस्य विनाग्निना तस्माच्च
द्याद्भेषज्यं लंघनं तु प्रयोजयेत् २७ वयो दोषं बलं कालं प्रकृतिं कारणं तथा विचार्य लंघनं कार्यं ज्वरितस्य ज्वरापहं
२८ आहारं पचते वह्निर्दोषानपचति लंघनं दोषैर्विहीनो धातूंश्च प्राणांस्तेषां क्षपयेन्नृणां २९ एकरात्रं त्रिरात्रं वा पंचरा
त्रमथापि वा सप्तरात्रं नवश्यामा निशाहेकादशापि वा ३० लंघनस्य कृतः कालो दोषस्यानुसारतः दोषाणामेव सा शक्ति
र्लंघने या सहिष्णुता ३१ न तु दोषक्षये कश्चित् सहते लंघनादिकं समाहेन तु पच्यंते सप्तधातुगता मलाः ३२ निरामः स्याद्ततः

णमः

४

प्रोक्तोज्वरःप्रायोष्टमेह्नि जीर्णतामविपर्यासात्सप्तरात्रानुलंघनात् ३३ लंघनंमात्रयाकार्यंसामेतीव्रेकफज्वरे अतीसा
रेप्यजीर्णेचतत्वाद्दोषवलावलं ३४ नलंघयेन्निरामंतु व्रणार्तंश्रुद्धवातिनं वालंच। वृद्धंकृशंक्षीणंतृष्णातुरमतिक्षुधं
३५ गर्भिणींसुकुमारंचभीरुंमूर्छानिलेजनं कामक्रोधभयाद्यांश्चभ्रांतभीतिभवान्त्वएत् ३६ तरुणेतुज्वरेसर्वेलंघनेन
क्षयंनयेत् लंघनैःक्षपितेदोषेदीप्तेग्नौलाघवेसति ३७ स्वास्थ्यंक्षुत्तृड्रुचिःपक्तिर्वलमोजश्चजायते सुलंघितेनरं
विद्यात्तत्पिपासासमहत्तथ्युः ३८ सत्वमारुतविलम्बजंक्षामं [redacted] स्यान्मध्यत्वंघितेवाधा विड्भेदोहृद्यतारुचिः॥
३९ गतक्लमरुजोग्लानिर्निद्रियाणांप्रसन्नता अतिलंघनात्तृष्णासाद्याःप्रभवंतिह्युपद्रवाः ४० तेद्रानिद्राभ्रमोन्मा
निरूक्ष्मादोषवलक्षयाः ४१ ॐ इतिज्वरतिमिरभास्करेनाडिकादिप्रभेदकथनंनामद्वितीयोध्यायः ॐ मृदौज्वरेलघौदेहे
प्रचलेषुमलेषुच पक्वंदोषंविजानीयात्तदादेयंहितौषधं १ सप्ताहादौषधंकेचिदाहुरन्येदशाहतः केचिल्लघ्वन्नभुक्त
स्ययोज्यमामोल्वणोनतु २ तिक्तःपित्तहरोदेयःकटुकःकफनाशनः पित्तश्लेष्महरोप्येषःकषायोनवरोरसः ३
नवज्वरेमलंरुध्वानीत्वाविषमतांज्वरे हृल्लासमरुचिंहिक्कांकषायोजनयेद्रसः ४ ग्रैष्मप्रायोमरुत्पित्तेवासे
तःकफमारुते मारितोयोगवाहित्वात्कफपित्तेतुशारदः ५ क्वाथःसप्तविधःप्रोक्तःपाचनःशामनस्तथा दीप।

श्रीगुरुः

५

ज्व·ति·भा·

नः स्नेहनो भेदी संतर्पणो विशोषणौ पाचनो दीपनः शोषी च शोधनो द्वादशांशकः स्नेहनश्च तुरंशः स्याच्छमन ।
श्चाष्टशेषितः ७ दीपनीयो दशांशश्च तर्पणश्च समांशकः विशोषी षोडशांशश्च पुनः क्वाथं न शोषयेत् ८
पाचनो पचते दोषान्दीपनो दीप्यतेऽनलं शोधनो मलशोधी स्याच्छमनः शमयेज्ज्वरान् ९ तर्पणस्तर्पयेद्धातू
न्स्नेही दृढस्नेहकारकः विशोषी शोषमाधत्ते ज्ञात्वा कालं नियोजयेत् १० निशायां पाचनो देयः पूर्वाह्णे शम ।
नस्तथा दीपनश्चापराह्णे तु कल्योऽतर्पणो भेदनो ११ प्रभाते शोषणो देयः स्नेहकः हर्द्धरात्रके तस्मादादौ प्रदेयं
तु पाचनं तु दिनत्रये १२ शमनीयं प्रदेयं तु पंचरात्रं ततोपरि शोधनं दीपनीयं च एकरात्रं प्रकल्पये १३ क्वाथ
मासे ६४
पाने हृन्मोमर्द्दो वैकल्यं च प्रदृश्यते वमनं च हृते ते प्रोक्तं शमनं पथ्यकोपनं १४ उत्तमस्य पलं मात्रा मध्यमस्य
मासे ४८
पितुत्रयं जघन्यस्य पलार्द्धं तु स्नेहक्वाथो विषयेषु च १५ चतुर्गुणं मृदौ द्रव्ये कठिने षड्गुणो जलं कठिनात्कठिने देयं
बुधैः षोडशिकं तथा १६ अनुक्तौ तु प्रमाणस्य मृद्वादिप्राच्यसंहतौ जलमष्टगुणं देयमयं साधारणो विधिः १७
लवणं जीरकं क्षारं गुग्गुलुं च शिलाजतु हिंगु त्रिकटुकं क्वाथे प्रक्षिपेच्छाणमात्रकं १८ घृतं तैलं गुडं क्षीरं मार्द्रि
कं मूत्रकादि च चूर्णकल्कादिकं क्वाथे कर्षमात्रं तु निक्षिपेत् १९ चतुर्भागावशिष्टे वाप्यष्टभागावशिष्टके वयो

रामः

तन्क्वाथो गुणाढ्यो द्रव्योननिर्यो
सोगुणावहः॥ ॥१॥ ४

दोषामयाग्न्यादीन्वीक्ष्य मात्रां प्रकल्पयेत् २० घृतं तैलं च पानीयं कषायं व्यंजनादिकं पर्कं शीतं च नस्तं प्रं न तत्सर्वं स्याद्विषोप
मं २१ नोत्क्षेवयेत्कृतं क्वाथं स्थानान्नान्यत्र चालयेत् नस्थापयेत्प्रदेशेन्येन च भूमिगतं नयेत् । २२ विदीर्यते च पतति स्फु
टति क्वाथभाजने तदा निष्फलः क्वाथो न दोषशमनायन २३ तत्रोपविश्य विश्रम्य प्रसन्नवदनेक्षणः क्वाथं तं हेम
जननम्रद्वाजनपरिस्थितं २४ पिबेत्स्वोननोरोगी विधायस्वस्तिवाचनं धन्वंतरिं दिवोदासं काशिराजमथाश्विनौ २५
अच्युतं चामृतं चैव स्मरेद्वैद्यकर्मणि २५ ब्रह्मदक्षाश्विरुद्रेन्द्रभूचंद्रार्कानिलानलाः ऋषयः सौषधिग्रामा भूतसंघा
श्च पांतु ते २६ रसायनमिवर्षीणां देवानाममृतं यथा सुधेवोत्तमनागानां भैषज्यमिदमस्तु ते २७ पानपात्रमधः कृत्वा पश्चा
द्युत्तानतां नयेत् न पिबेच्चक्षुराणां वारितां वल्यादिनमक्षयेत् २८ औषधशेषभुक्तं पीतं च तथौषधं सशेषेन्ने न कर्णे निगदे
पशमं प्रकोपयत्यन्यरोगांश्च २९ शुष्केन वीनेद्रव्ये च योज्ये सकलकर्मसु गुरुरागाश्च गुरौ प्रोक्ता आसवा धातवो रसाः ३०
अनुक्तमपि युक्तं यद्द्रव्यं ग्राह्यं तद्बुद्धिमान् व्याधेर्न युक्तं यद्द्रव्यं गणोक्तमपि तत्त्यजेत् ३१ तथा चोक्तं अतिपातिषु ।
रोगेषु नेक्षेद्विधिमनुभिषक् प्रदीप्तागारवच्छीघ्रं तत्र कुर्यात्प्रतिक्रियां ३२ लंघनेपि हितेसम्यक्स्वरक्ष्ये लंघितलक्षणे ज्वरो
यदि नयात्पस्य तं पेयाभिरुपाचरेत् ३३ लंघनं स्वेदनं कालो यवाग्वस्तिक्तको रसः मलानां पाचनानि स्युर्यथावस्थं क्र

मेणवा ३४ मुद्गान्मसूरांश्चणकान्कुलत्थान्समकुष्ठकान्यानचयूषेहेतून हितानिद्राहुर्विहितावेपेयादेयाययवागूरपि
पाचनैःसैः ३५ अथमंडः मंडश्चतुर्गुणेतोयेसिद्धोप्यसिक्थकः पंचकोलकशुणारास्नाधान्यकेनचसाधितः ३६ मंड
स्त्रिदोषशमनःपरम्ज्वरपाचनः वाद्यमंडःकषायोस्मोविडुंधानाहस्त्रलजित ३७ पाचनोदीपनोग्राहीपित्तश्लेष्मानि
लापहः वातेवासकफेपित्तेसामेवातहसाज्वरे ३८ वाद्यमंडंप्रशंसंतिपटोलमगधान्वितं रक्तशाल्युद्भवोमंडोग्राही
मधुरशीतलः ३९ प्रमेहमस्मरींहंतिवातलःपित्तवारणः ४० अथपेया पेयासिक्थयुता (शालियुक्ता) सिद्धाचतुर्दशगुणेंभसि पेया
लघ्वीहिमाग्लानिपिपासाश्रुतंश्रमप्रणुत ४१ लंभातिसाररोबल्यकुक्षिरोगज्वरापहा दीपनीपाचनीदोषमलस्वे
दानुलोमनी ४२ लाजबीतंडुलीयाश्यालाजापेयाविशिष्यते अथविलेपी विलेपीघनसिक्थास्याल्सिद्धानोयेचतु
र्गुणे विलेपीदीपनीहृद्याग्राहिणीक्षतनाशापहा ४३ लघ्वीस्वादुरसानित्यस्नेहनायोपयोगिनी बल्यासंतर्पिणी।
पथ्याव्रणाश्रुतस्याक्षिरोगिणां ४४ अथयवागू षड्गुणेंभसिसंसिद्धायवागूर्विरलद्रवा भागैकंचभवेत्तत्रं द्विभागेन
जलेक्षिपेत ४५ पंचकोलेचधान्यंचपिष्ट्वाचैतैश्चतंडुलान् संसिद्धाशिथिलार्किंचित्साययवागूर्निगद्यते ४६ यवागू
र्ज्वरतस्त्रातिसारध्नीवस्तिशोधनी मदात्ययेमदान्निस्येग्रीष्मेपित्तकफाधिके ४७ ऊर्ध्वगेरक्तपित्तेचयवागूरहिता

तो

ज्वरे तत्रतर्पणमेवाग्रे प्रदेयं लाजसक्तुभिः ४८ अथयूषः अष्टादशगुणोतोयेस्मिन्रोगे यूषस्त्वशिंबिजैः दोषद्रष्यादिवा
लतोज्वरश्रांःकायसाधितः ४९ मुद्गाद्यैर्लघवो यूषाः सर्वज्वरहरामताः देकसावरीकाःसर्वैसाधितालवरोादकैः
५० अल्लेहल्लवरोगाय योदैकउत्यभिधीयते यूषस्तनुरसःस्वल्पमात्रःसज्वरनाशनः ५१ यवागूणामुत्तमोमौद्गोपयो
हयोग्निदीपनः शीतलोमधुरःपथ्योबलासेपित्तलोहिते ५२ तृष्णादाहज्वरसंयुक्तप्राणिनःरोगिणः लंघिताय
हिताःपेयायथास्वंपाचनैःकृताः ५३ पंचकोलकसंमिश्रा यवागूर्मद्यलंघिते अतिलंघितेनरेद्रुष्णातस्यसेत पे
यंहितं ५४ आजेदुग्धंगुडःपेयःपानायज्वरशांतये पथ्यंदेयंहिकोष्ठाग्नेर्नदातव्यंमुषाग्निनां ५५ अहृचौय
क्तंपथ्यं – नत्यथ्यंज्वरकृद्भवेत सज्वरंज्वरमुक्तंवामानवंनिरुपद्रवं ५६ देशकालोचितंपथ्यंदिनांतेभोजयेत्
सुधीः विनापिभेषजैर्व्याधिपथ्यादेवनिवर्तते ५७ नतुपथ्यविहीनस्यभेषजानांशतैरपि अन्नंकालेहितंचा
स्मिप्रदेयंदंतधावनं ५८ योयद्रव्यरसस्तस्माद्विपरीतंतुयोजयेत ज्वरेप्रमेहोभवतिस्वल्पैरप्यवचेष्टितैः ५९
निरन्नंभोजयेत्तस्मान्मूत्रोत्सर्गंचकारयेत ज्वरितोहितमश्नीयाद्यद्यप्यस्यारुचिर्भवेत ६० अन्नकाले
ह्यभुंजानःक्षीयतेम्रियतेपिवा उदीर्णदोषःस्वल्पाग्निरश्नन्नरुहविशेषतः मुच्यतेसहसाप्राणैर्विरंक्तिःप्य

निवानरः ६२ शालिमल्लंचितस्यादौ विधाय कवलग्रहं लाजसक्तुकपथ्यं स्यात्सैंधवेन समायुतं ६३ तच्चजीर्येत्त्ववि।
धेनज्वरीजीवेन्नदाध्रुवं जीर्णानां रक्तशालीनां ज्वरघ्नं कथ्यसाधितः ६४ प्रसृतश्चोदनोद्धि लिङ्कः कार्योयथादिकोपिवा त
च्चजीर्येत्त्वविधेनज्वरीजीवेन्नदाध्रुवं ६५ सिद्धंदशगुणे तोये तंडुलेभ्यः परिस्नुतं भक्तमन्नं कूरमंधो भिस्सा दीदिविरोद
नः ६६ लाजोदनो लघुः शीतः कफघ्नो दीपनः परं निद्रारुचिकरो हृद्यो मधुहपित्तनाशनः ६७ श्रुतश्चेकद्धिन्निवारं ल
घुविधाद्ययोत्तरं तर्पणो मूत्रलो हृद्यो मेदाश्मानिलनाशनः ६८ अप्रसृतद्रवो ग्राही मधुरस्तर्पणो गुरुः क्षयरो
गहरो वृष्यो वातश्लेष्मविवर्द्धनः ६९ शिंबिजैर्निस्तुषैर्द्धैः सूपस्तु सूपकः सूपं युक्तं त्रिदोषघ्नं व्यंजनं चैव सर्पिषा
७० धातुवृद्धिकरश्रेष्ठं वं हरो बलवर्द्धने चूर्णीयवानां भृष्टानां निस्तुषाणां च सक्तवः ७१ एकत्र वो भेदना रूक्षा वा।
तलावल्पतर्पणी भृष्टशाल्यादिजा लाजा धाना भृष्टयवोद्भवाः ७३ लाजाः कषायमधुरा दीपना लघवो हिमाः
मेहो मेहकफघ्नाश्च छर्दितृट्रक्तपित्तनुत ७४ अंगारमंडको हृद्यो दीपनो रुचिकारकः त्रिदोषघ्नो लघुर्ग्राही ज्वरघ्नः
स्पर्शीतः परं ७५ अथशाकानि पटोली वास्तुको मेथी विंबी च शतपुष्पिका तंडुलीयः कर्कोटं (करेलं) च शाकार्थे बालमूल
कं ७६ कर्कोटकं का रवेल्लं वार्त्ताकं निंबपल्लवाः कुसुमानि कदल्याश्च शाकार्थे ज्वरितो हिते ७७ अथमांसानि

दृरियामृगा

सावर

लावैः कपिंजलैरेणैः पृषतैः शरभैः शशैः कालपुच्छैः कुरंगैश्च मृगमातृभिरेव च १८ अत्यंतलघुभिर्मांसैर्जांगलैश्च हिता
रसाः पिशितेन सुपृष्टेन कृतो मांसरसो रसः १९ हृद्यो मांसरसो वृष्यः प्रीणनः प्राणवर्द्धनः वातपित्तश्रमश्वासकासक्ष
यनिवर्हणः २० प्रशस्तो व्रणयुक्तानां शुष्काणां शुष्ककासिनां सक्त्योजः स्वरहीनानां ज्वरक्षीणक्षतोरसां २१ भग्नवि

वृद्धिकरः देहकठोर

श्लिष्टसंधीनां दृष्टायुःश्रवणार्थिनां आप्यायनः संहननः शुक्रौजोवलवर्द्धनः २२ कुक्कुटांश्च मयूरांश्च तित्तिरक्रौंच
वर्त्तकान् गुरूष्णत्वान्न शंसंति ज्वरे केचिच्चिकित्सकाः २३ लंघनेनानिलवलं ज्वरे यद्यधिकं भवेत् भिषङ्मात्राविकल्प
ज्ञो दद्यात्तानपि कालवित् २४ अन्यानि तक्रसिद्धानि हृद्यानि पथ्ये जन्यानि च कषायपानपथ्याद्यैर्दशाहमतिलंघिते २५
सर्पिर्देयं कफे मंदे वातपित्तोद्भवे ज्वरे उष्णाम्बुवृद्धिरुत्साहो वेगोत्सर्गे यथोचितः २६ लघुता क्षुत्पिपासा च जीर्णाहारस्य लक्
क्षणं अस्यांबुचानुपानार्थं तृषिताय प्रदापयेत् २७ मद्यं वा मद्यसात्म्याय सस्नेहाय यथावलं मद्यं पुराणं मंदाग्नेर्यदि
वापहितं हितं २८ अथ तक्रपानं वाते म्लं ससैंधवोपेतं पित्ते स्वादु ससशर्करं व्योषक्षारयुतं तक्रं कफारोचकपीडिते २९ सा
त्म्यात्स्वादुभावाच्च पथ्यं द्वेष्यत्वमागतं कल्पनाविधिभिस्तैस्तैः प्रियत्वं गमयेत्पुनः ३० दोषधातुमलक्षीणो बलक्षी
णोऽपि वा नरः स्वयोनिवर्द्धनं भोक्तुमन्नपाने प्रकांक्षते ३१ यद्यदाहारजातं हि क्षीणः प्रार्थयते नरः तस्मिन् तस्मिन्न दातव्यं तत्तत्

श्रीगुरुः

२

ज्व·ति·भा·

यथा नरे दृष्टेर्मैरमाह अथ दृष्टिहृत्तमा मातृपितृसुहृद्वैद्यपाककृत्सस्त्वारिणी सारसस्य चकोरस्य नराणां दृष्टिहृत्तमा ॥
अथ दृष्टिदोषदा हीनदीनक्षुधार्त्तानां नीचपापखंडरोगिणां श्वानकुक्कुटकाकानां नराणां दृष्टयोऽशुभाः॥१॥ ॥ ॥

क्षयमपोहति ९२ कुक्षेर्द्वौ भोजनेनांशो पानेनैकं प्रपूरयेत आश्रयं पवनादीनां चतुर्थमवशेषयेत ९३ दृष्टिनिवारणं दु
ष्टदृष्टिविनाशोस्तु पुष्टिरस्तु कलेवरे भुक्तं तेजीर्यतां मे गे चिरंजीव निरामयः ९४ लवणोदक्षमानेन तु दर्शितो तव शात्रवः अने
न लवणं कृत्वा पथ्यमग्नौ विनिक्षिपेत ९५ या दृष्टिः सर्वभूतेषु दृष्टिर्याच स्वभावतः दृष्टिदोषविनाशार्थं संस्मरेन्नारदं मुनिं
९६ अगस्त्यं कुंभकर्णं च समुद्रं वडवानलं आहारपरिणामार्थं स्मरेद्भीमं तु पंचमं ९७ अंजनीगर्भसंभूतं कुमारं ब्रह्मचारि
णं दुष्टदृष्टिविनाशार्थं हनुमंतं स्मराम्यहं ९८ ॐ इति ज्वरतिमिरभास्करे औषधादिपरिक्रमनामा तृतीयोध्यायः ॐ अ
थ साधारणो वक्ष्ये सर्वज्वरचिकित्सितं न हि ज्वरो नु बध्नाति मारुताद्यैर्विना कृतः १ चिकित्सिते ज्वराः सर्वान्निमित्तानां विप
र्ययैः उत्पायुक्तप्रकारैस्तु कृते साम्ये ज्वरो न चेत २ पाचनैः शमनैः क्वाथैर्दोषशोषं तु निर्हरेत पाकं शीतकषायं वा मुस्ताप
र्पटकं पिबेत ३ सनागरं पर्पटकं पिबेद्वा सदुरालभं किरातत्तिक्तमु स्तं वा गुडूची विश्वभेषजं ४ सपर्पटं किरातं वा पा
ठोशीरं सवालकं पिबेन्नरः चम्मनिंबं गुडूची मुस्तनागरं ५ नागरं देवकाष्ठं च तस्यो धान्यमेव च यथा योगारमेयो ज्यावि
भज्य भिषजो वरैः ६ ज्वरघ्ना दीपनाश्चैते कषायाः दोषपाचनाः तृष्णारुचिप्रशमना मुखवैरस्यनाशनाः ७ शुंठीधान्यगु
डूचीनां क्वाथः सर्वज्वरापहः गुडूचीनिंबधान्याकचंदनं पद्मकान्वितं ८ तृष्णादाहारुचिच्छर्दिसर्वज्वरहरो गणः तिक्तानं राम:

२

लांगुविश्वाठक्काथो वा चूर्णो मुस्तकैः ९ सर्वज्वरकफातंकभेदी दीपनपाचनः ज्वरातद्भ्रमसंमोहः श्वसकासकनाशनः १० आ
मलकाभयाक्कलाकाथो व्योषसचित्रकः सर्वज्वरकफातंकभेदी दीपनपाचनः ११ सजीरसैंधवोपेतं चूर्णो वाउष्णवारिभिः च
क्षुष्यं दीपनं व्योषं कफारोचकनाशनं १२ मुस्तपर्पटकौषधिच्छिन्नाकिरातैः पंचतिक्तकः क्काथो हंति श्वासकासोपुसामष
विधंज्वरं १३ किराताठविषाश्टंगोक्काथो मुस्तावशेषिकः सस्वेदं संनिपातं तु नाशयेन्नात्र संशयः १४ छिन्नौषधा द्वकंति
क्तं धन्वयासेरजोव्यषः एषसप्तामृतो नाम क्काथो सेवत्र्यापहः १५ सर्वज्वरहरं वक्ष्येकषायममृतोपमं त्रिकर्षं पंचक
र्षं वासप्तकर्षमथापिवा १६ एषां संशमनार्थं तु देयं स्यान्नवकार्षिकं त्रिकर्षं तु पटोलं च मधुकं भद्ररोहिणी १७ एत
द्देवसलेठीस्यात्साभयं पंचकार्षिकं सनिंवपत्रं सोशीरं विज्ञेयं सप्तकार्षिकं १८ त्वकात्रेसप्रपर्णाख्यफलेनारग्वधस्य च
सन्निपातप्रशमनं विज्ञेयं नवकार्षिकं १९ एतद्देवकषायं तु सर्पिषा सह संयुतं वातपित्तसमुत्थानां ज्वराणाममृतोपमं २०
मुखोष्णलवणोरथ्याठातश्लेष्मोद्भवे ज्वरे शर्करासंयुतं पीतं पित्तज्वरविनाशनं २१ सौद्रेणा सह संयुक्तं कफज्वरहरं परं गो
मूत्रेणा समायुक्तं सन्निपातज्वरापहं २२ नवकार्षिक इत्येष ब्रह्मणा भाषितः स्वयं ऐंद्रीतिक्तातवत्सपथ्याकुवेरैर्लेप
कोलकैः २३ आमज्वरे त्रिदोषे च चूर्णो नाशो दशातिजित कट्फलं पौष्करं कर्कटश्टंगी च मधुना सह २४ कासश्वासज्व

श्रीगुरुः
९
ज्व·ति·भा·

मडूत्रा | सेतजीरा | धूमेतिवापाठः १

हरः श्रेष्ठो लेहः कफोत्कटे ॥ कस्यामधुकिरातानां कणामंथुकसारयोः कणागोमूत्रकस्यानां लेहोनस्यांजनेक्रमात् २७
कुलत्थमाषनिष्पावमुद्गाढकिविपाचितः यूषः सर्वज्वरहरो दीपनः पाचनो लघुः श्लेष्मघ्नोरुचिकृत्कंठ्यादंगमर्दामया
हिच २८ इतिपंचामृतोयूषः चब्यमानेनिरामेवाभेषजं योजयेत्क्वचित् क्वचिदामज्वरे प्रोक्तं स्वरसं मधुसंयुतं २९ भूवेत्समं
सूतसमुद्रफेनं हिंगुलगंधं परिमर्दयामं नवज्वरे वल्लयुगं त्रिदोषे मार्द्रीमहायं ज्वरधूमकेतुः ३० शूतं द्रटंकं गंधाश्मवत्सना
नीकृमांशकाः नवल्यसितयायुक्तं स वैसंचूर्णयेत्कृती ३१ नाम्म्राम्लमत्स्यपित्तेनभावयेच्चत्रिवासरं पीयूषसुंदरीनामागु
टिकावल्लसंमिता ३२ देयार्द्रकरसेनाथनवज्वरविनाशिनी पथ्यं दद्यात्तक्रभक्तं दिनांते ज्वरितो भिषक् ३३ शीतोपचारेवा
नारिविद्ध्यादोषधाकुले रसंगंधं विषं ताम्रं जेपालं हिंगुलं तथा गुटी वल्लमिता क्षौद्रयुता सर्वज्वरापहा ॥ इति श्रीज्वर
तिमिरभास्करे साधारणज्वरचिकित्सा नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ अथ वातादिज्वरत्रितयस्य लक्षणं चिकित्सा च ३ तत्र
वातज्वरः ४ कटुतिक्तकषायैश्च रूक्षव्यायामजागरैः वेगसंधारणैः शोकचिंताद्यैः कुपिते निलः १ जृंभाकंपो रोमहर्षो
विष्टंभो धो विनिद्रता मूर्ध्नि शिरो हनु कर्णोरुहृत्कंठ खस्कंध वस्तिषु २ वंक्षणोच रुजाध्मानं पिंडिकोद्वेष्टनं श्रमः स्वप्नतापा
दयोः शुष्ककासश्चैव दिनांतके ३ रूक्षश्याश्यारुणत्वग्विट्नखमूत्रमुखाक्षितः जिह्वाधूम्रा खराभिन्ना कषायविरसं रामः

९

मुखे ४ मुहुःशीतोष्णतास्पर्शेशब्देवाचालतापिच सर्पवद्वक्रतानाडीज्ञेयेवातज्वरेहितं ५ पानीयंपादहीनोष्णंपे
येनिश्युषितंत्यजेत् तदेवविषवद्धेयंशीतमुष्णीकृतंपुनः ६ सूर्याग्नितप्तलोष्टाश्मस्वर्णरूप्यायसादिकैः अ
ध्मीकृतंजलंपथ्यंदोषत्रयकाशजिल्लघुः ७ वैल्यंयत्नेनसंरक्ष्यंलंघनंषडहंमतं नलंघयेन्निरामेतुक्षुद्धमारु
तरोगिणः ८ युक्तंलंघितलिंगैस्तुतंपेयाभिरुपाचरेत् कुक्षिवस्तिशिरःशूलेस्त्रुद्रागोक्षुरसाधिता पेयावात
रुजार्तस्यसोष्णादेयाभिषग्वरैः ९ पिप्पलीपिप्पलीमूलयवानीचव्यसाधिता पेयेद्वयवागूंवामारुता
द्यनुलोमनी १० चविकापिप्पलीमूलंद्राक्षामलकनागरैः कोष्ठविबंधेसरुजेपेयेयंपरिकीर्तिता ११ मसूर
मुद्गगोधूमकुलत्थैर्लवणोः कृतः यूषोवातज्वरंहंतिमुद्गामलकजोपिवा १२ अथपाचनं शुंठ्यम्लोगाय अमिलवेत ५
वान्यश्चवृहत्पंचमूलकं छिन्नागंध्योषधंवापिपाचनंवातिकेज्वरे ५ अथशमनं छिन्नौषधाद्वदुःस्प
नेत्रबाला सालिपर्णी प्रश्नपर्णी
शैःक्वाथोवातज्वरंजयेत् किरातावम्ग्नोदीच्यवृहतीद्वयगोक्षुरैः सस्थिराकलशीविश्वैःक्वाथोवातज्वराप
हः १४ पंचमूलीवलारास्नाकुलत्थैश्चसपौष्करैः पर्वभेदशिरःकंपयुतंहन्यान्मरुज्ज्वरं १५ गुडूचीसारिवाद्रा
क्षाशतपुष्पापुनर्नवा कषायःसगुडःसद्योवातज्वरविनाशनः १६ रास्नावलागोक्षुरकंपचेत्पादावशेषितं स

ज्व·ति·भा· कणधृतसंयुक्तं पिवेद्वातज्वरापहं १९ सतावरीछिन्नरुहास्वरसो गुडसंयुतः वातज्वरं हरेत्तूर्णं केवलो वामृतार
सः २० कनीयपंचमूलोत्थो यद्वा वासामृतोद्भवः अथ स्वेदने कार्पासास्थियवैरंडवंशीमूतिलसर्षपैः
छत्राःतसीकांजिकैश्च स्वेदो वातार्तिनाशनः २० स्रोतसामार्द्दवं कृत्वा नीत्वा पावकमाशयं हित्वा वातकफ
स्तंभं स्वेदो ज्वरमपोहति २१ अथ शोधने त्रिवृत्सैंधवशुंठीनां चूर्णमेव पिवेन्नरः वातार्दितो विरेकाय
जांगलानां रसेन वा २२ शर्करादाडिमाभ्यां च द्राक्षादाडिमयोस्तथा वैरस्यं धारयेत्कल्कं गंडूषं च यथाहि
तं २३ क्रियायास्तु गुणालाभे क्रियामन्यां प्रयोजयेत् पूर्वस्यां शांतवेगायां न क्रियासंकरो हितः २४ ष
ड्भिः केचिदहोरात्रैः केचिदष्टभिरेव च इच्छंति मुनयः प्रायो रसानां परिवर्त्तनं २५ परिवृत्यारसस्यैव शांतवे
गा क्रिया भवेत् गुणालाभेपि कर्त्तव्या विश्रामांतरिता क्रिया २६ सैवान्यथा भवेत्तस्मात्पूर्ववत्संकराद्भयं
२७ अथ रसादिना वातज्वरचिकित्सा पारदं रसकं (खपरिआ) तालं तुत्थं टंकण (सोहागा) गंधकं सर्वमेतत्समं शुद्धं कारवे
ल्याद्रवैर्दिनं २८ मर्दयेत्तेन लिप्त्वा च ताम्रपात्रोदरं घनं अंगुलद्व्यर्धमानेन ततं पचेत्सिकताह्वये २९
यंत्रे यावत्स्फुटंत्येव व्रीहयस्तस्य पृष्ठतः ततः सुशीतलं ग्राह्यं ताम्रपात्रोदरात्सुधीः ३० तत्सममस्विंद रामः

घात्सर्वमेकत्र चूर्णयेत् शीतभंजीरसोनाम हिंगुंजो वातिके ज्वरे ३१ हतन्यः पर्णीखंडेन सप्तणान्नाशयते ज्वरं हिंगुलं
च विषं क्षत्रा हिंगुंजो मस्तुनासह ३२ सद्यो वातज्वरं हंति रसोयं हिंगुलेश्वरः इति वातज्वरचिकित्सा ४ विदाहिलवणो
ष्णक्षेरोः क्रौंचतैलसुरातपैः उपवासाम्लदध्याद्यैः पित्तं कुप्यति देहिनां ३३ भ्रमः स्वेदोरतिर्मूर्छा कोठो स्यकृष्ठीवनं म
दः सारत्त्वछर्दि वेगंध्यं शीतेछा च मुहुर्मुहुः ३४ प्रलापो घ्राणकंठोष्ठमुखपाकोक्षिसास्रुच पीतं वा हरितं च्चैद्धिरू
नखमत्रमुखाक्षितु ३५ जिह्वापीतातिरक्ता वा मुखं तिक्तं तु शोषयुक् स्पर्शे देहो भवेदुष्णः शाद्वेस्यात्स्फुटवक्रता ३६
नाडी पित्तज्वरे काकभेकलावककगामिनी जलमद्धा विशिष्टं तु षडंगादि गणोःश्रुतं ३७ शीतं स्तोकं प्रदातव्यं पित्त
श्लेष्मक्तदन्यथा ऊष्मा पित्ताद्दते नास्ति ज्वरो नास्त्यूष्मणा विना ३८ तस्मात्पित्तविरुद्धानि त्यजेत्पित्ताधिके थिकं
पित्तज्वरेणातीव्रेण दह्यमानस्य देहिनः प्रवातमंदिरस्थस्य कुर्याच्छीतादिकाः क्रियाः ३९ वलाविरोधिनं कार्यं लंघ
नं तु दिनत्रयं केपिपित्तेन समंसंति पेयाद्यैः समुपाचरेत ४० पित्तघ्नौषधसंसिद्धा पेया पित्तज्वरे हिता अम्लामिलषी
नामेव दाडिमाम्लं ससैंधवं स्पष्टविड्पैत्तिके वा पि सितां मधुयुतां पिवेत् ४२ दाहार्दितं मंक्षामं निरन्नं तं हार्यादितं
शर्करामधुसंयुक्तं पाययेल्लाजतर्पणं ४२ मुद्गयूषोदनो देयः सितया पैत्तिके ज्वरे मुद्गानामंजली चूर्णं ज्येष्ठीम

सततं यः पिबेत्तोयं न तद्भिममभिगच्छति पुनः प्र
कोपतेतोयं तं तत्स्मादितमादिशेत॥ २ ॥

श्रीगुरुः

११

ज्व·ति·भा·

धुकसाधितं ४४ पाकंशीतकषायंवापिवेत्पित्तज्वरापहं अथपाचनं कलिंगकटुफलंमुस्तंपाठाकटुकरोहिणी प
कंसशर्करंपीतंपाचनंपैत्तिकेज्वरे ४५ अथवापाचनंद्राक्षापटोलंसकिरातकं सधन्वयासंभूनिंबंमुस्तापर्पटकं
तथा ४६ किराततिक्तंह्रीबेरमामलक्याःफलंमधु ज्वरघ्नंतत्पीवेच्छीतंपाचनंपैत्तिकेज्वरे ४७ अथशमनं वि
श्वांबुपर्पटोशीरघनचंदनसाधितं दद्यात्सुशीतलंवारितृट्छर्दिज्वरदाहनुत ४८ पाद्शेषःकषायःस्याद्यः
षोडशगुणेंभसि क्वथितोनःषडंगादिर्निषिद्धोनवज्वरे ४९ यदप्सस्तनुशीनास्तुषडंगादिःप्रयुज्यते कर्षमा
त्रंततोद्रव्यंसाधयेत्प्रास्थिकेंभसि ५० अर्द्धस्तंप्रयोक्तव्यंपानेपेयादिसंनिधौ ५१ अथषडंगादिः किराताम्ला
मृतोशीररजःशीताडपप्तकैः क्वाथोवम्योघ्रहृल्लासपित्तश्लेदलकमापहः ५२ गुडूचीमुस्तधान्याकंमधुकंकटुरो
हिणी तत्क्वाथश्शलाहस्विच्छर्दिपित्तज्वरहरोगरातः ५३ मधुकंत्रायमाणांतुपिप्पलीमूलमेवच किराततिक्तकंनि
क्तामुस्तकंसविभीतकं सशर्करंपीतमेतत्पित्तज्वरनिबर्हणं ५४ गुडूच्यामलकैर्युक्तःकेवलोवापिपर्पटः पित्तज्व
रंहरेत्तूर्णंदाहशोषभ्रमान्वितं ५५ पटोलपत्रनिःक्वाथोमधुनामधुरीकृतः तीव्रपित्तज्वरामर्दीपानात्तृड्दाहना
शनः ५६ श्रीपर्णीचंदनोशीरपरूषकमधूकजः शर्करामधुरोहंतिकषायःपैत्तिकंज्वरं ५७ उडुंबरशिफाछिन्ना रामः

११

समतापेप्तिकेज्वरे पटोलेन्द्रयवक्वाथः समधुः पित्तनाशनः ५८ चंदनोशीरह्रीवेरमुस्तालोहितपर्पटैः चंदनादिर
यं क्वाथो दाहज्वरविनाशनः ५९ इति लघुचंदनादिः मलयजपिचुविश्वावालकं पद्मकंचनलदहकटुमुस्तासारिवा
दारुदूरा अतिविषयवयष्टीकल्पितस्तुल्यभागो हरति गुरुत्वपीडा चित्तसंतापमूर्छा ६० इति वृहच्चंदनादिः अथ
शोधनं सर्वेषुंचत्वच्चूर्णपित्ते तिक्तैर्विरेचनं द्राक्षाठारग्वधं चमे क्वाथस्तिक्ताभयान्वितः ६१ सशोषभ्रमतृन्मूर्छा
पित्तज्वरप्रलापयुत द्राक्षाभयापर्पटकाब्दतिक्ताक्वाथं ससम्याकफलं विदध्यात प्रलापमूर्छाभ्रमदाहशोषंतृष्णा
न्विते पित्तभवेज्वरे च ६२ अथ रक्तपित्तज्वरः भूनिंबातिविषालोध्रमुस्तकेन्द्रयवामृताः वासकंनागरंविल्वंक
षायो माक्षिकान्वितः ६३ श्वासं काशं च विड्भेदं रक्तपित्तं ज्वरं जयेत ह्रीवेरं चंदनं धान्यं पद्मकं याष्टिकामृता ६४ व
षोशीरयुतः क्वाथः शार्करामधुसंयुतः रक्तपित्तं जयंत्युग्रं तृष्णादाहज्वरापहः ६५ आटरूषकमृद्वीकापथ्याक्वा।
थः सशार्करः मधुमिश्रः श्वासकासरक्तपित्तज्वरांतकृत ६६ वृषपुष्पछदिरसः शार्करामधुसंयुतः रक्तपित्तज्वरं हंति
श्वासकाशं च कामलां ६७ पीत्वा सशार्करं क्षौद्रं चंदनं तंडुलांबुना दाहतृष्णाप्रमेहेभ्यो रक्तस्रावात्प्रमुच्यते ६८ स्वर
सो मातुलुंगस्य संयुतो मधुसर्पिषा तालुशोषप्रदेयो यं मूर्छिर्दे यः ससैंधवः ६९ पथ्यातिलत्रिवृतक्षौद्रैर्लेपो दाहज्व

श्रीगुरुः

१२

ज्व·ति·भा

श्वासानाहं निवमीरपीतिपाठांतरं १

रापहः कासास्रक्विजवीसर्प्यश्वासानाहं ज्वरानपि ७० हरीतकीप्रियंगुश्च पिप्पलीलोध्रमेव च द्राक्षीहरिद्रानेजो स्तासक्षौ
द्रामुखधावने ७१ एतेन कटुभावश्च मुखरोगाः प्रशाम्यति वक्त्रं विशदतामेति भक्ताकांक्षा च जायते ७२ शीतभंजीरसो
प्यत्रगुंजैकः सितयासह पित्तज्वरं हरेत्तूर्णं चर्मसुस्तानुपानतः ७३ इति रक्तपित्तचिकित्सा मधुरातिगुरुस्निग्धदधिदु
ग्धनवान्नकैः अव्यायामदिवास्वप्नैः कफः स्याद्विषमाशनैः ७४ कासश्वासप्रति [redacted] श्यायप्रसेकस्छर्दिरोचकाः
निद्रा गुरुत्वं हृल्लासस्तैमित्योष्णाभिलाषता ७५ श्वेतनेत्रभजतेत्वक्विण्मूत्रमुखोक्षिषु जिह्वाश्वेता च ना
चाप्नो मुखं मलं कफाविलं स्पर्शे शीतार्द्रता ज्ञेया शांडुगंभीरतामता नाडी श्लेष्मज्वरे हंसपारावतकपोतयोः ७७
कुक्कुटस्य गतिं धत्ते लिंगं श्लेष्मज्वरे विदुः पानीयं पादशेषं स्यादुष्णं स्तोकं तथाहितं ७८ कफजे कफवातोत्थे महाग्नि
बलजं तुष धैलैनेः सप्तभिः शुद्धिः कार्या शीतवसंतयोः ७९ श्रीपर्णीबिल्वविदकर्णीतर्कारीपाटलां ग्निभिः सयवैः
क्वथितापेया श्लेष्मज्वरहरा द्रुतं ८० मुद्गयूषोदनश्चापि यूषकोलत्थजोपि वा दिवानिशोन कुर्वीत विधिः स्यात श्लै
ष्मिके ज्वरे ८१ अपाचनं लंगामलौषधं दीप्यसिंधुक्षारकणाघृतं पाचनं कफजे वाथ यवान्यप्यावचौषधं
बकाइनि
८२ अथवा वषगांगेयश्रृंगवेरंदुरालभा क्षुद्राकौटजबव्हुबीजकटुकीकीटद्विषश्चित्रकं द्वैः कौम्रेयिक राम॰

विश्वभेषजवचाभूर्वीविषाजीरकैः एलारामठरेणुकोषणालुकीचव्यमल्लस्नायुतैर्भार्ङ्गीदीप्यकैः सर्वैः पैस्त्वकफ
जेकुर्याज्ज्वरेपाचनं ८३ अथशमनं कट्फलोग्राभयाब्दादिशृंगीमूनिंबपर्पटं भार्ङ्गीदारुवचसक्षौद्रः काथो
हंतिकफज्वरं ८४ निंबविश्वामृतादारुसुंठीभूनिंबपुष्करं पिप्पल्योवृहतीकाथोहंतिकफज्वरं ८५ सिं
दुवारदलक्काथः कणांभ्यः कफजेज्वरे जंबुयोश्च वलेखाशिरोकर्णौचपिहितेपिबेत ८६ कंटकारीकणाशृं
गीगुडूचीक्काथपानतः कासंश्वासंज्वरंशूलंमंदाग्निंपीनसंजयेत ८७ दशांघ्रिवृषजोवाथसुंठीरोहि
षजोथवा मुस्तादरूषजोवापिसक्षौद्राक्षौद्रजोहिवा ८८ चत्वारः पादिकाः काथाः श्लेष्मज्वरहरामता वा
सापटोलत्रिफलाछिन्नातिक्ताक्कतोथवा ८९ तिक्तानंतानिशाव्योषशतान्हाभिःश्रुतंजलं पिबेत्कफज्वरं
घोरंहंतिकाशसमन्वितं ९० कट्फलंपौष्करंशृंगीकटुकंमुस्तकंसटी समस्तान्येकशोवापिसूक्ष्मचूर्णा
निकारयेत ९१ तत्सार्द्रकरसक्षौद्रं लिह्यात्कफविनाशनं श्वासानिलारुचिःछर्दिकासश्वासक्षयापहं
९२ कटुकंचित्रकंनिंबंहरिद्रातिविषावचा कुष्टमिंद्रयवंमूर्वांपटोलैरपिसाधयेत पिबेन्मरिचसंयुक्तं।
सगुडंकफजेज्वरे ९४ अजाजीशर्करायुक्तादाडिमस्यरसेनवा हविष्योमधुनायुक्तः कर्तव्यःकवलग्र

ह ९५ अथशोधनं सद्योभुक्तस्यसंजातेज्वरेसामेविशेषतः वमनंवमनार्हस्यअन्यथाव्याधिकृद्भवेत ९६
कृष्णामदनसिंधूत्थकल्कंक्षौद्रसमन्वितं पाययेन्मधुकक्वाथमेतद्वमनमुत्तमं ९७ अथरसः शीतभं
जीरसोप्यत्रदेयोगुंजात्रयोन्मितः सद्योषश्लेष्मजान्हंतिवासाशृंग्यनुपानतः ९८ इतिश्लेष्मज्वरचि
कित्सा ॥ इतिज्वरपतिमिश्रभास्करेवातपित्तश्लेष्मज्वरचिकित्सानामपंचमोध्यायः ॥ अथद्वंद्वजज्वर
त्रितयचिकित्सा निदानंमिश्रितंज्ञेयंद्वंद्वजेतुज्वरत्रये छर्दिर्मूर्छाशिरोर्तिस्तृड्भ्रमिथ्यावाक्हरोमहर्षणं
१ जृंभाकंपोह्यदाहमोहोशोषःपर्वव्यथारुचिः अनिद्रताभ्रमश्चैववातपित्तज्वराकृतिः २ वातपित्तज्वरेना
डीसर्पवत्कगतिर्मुहुः मूत्रंतुमिश्रितंयद्वासिद्धार्थतैलसन्निभं ३ मलःसफेनिलःश्यामःपीतेरक्तेचचक्षुषी
रक्तेसपीतकेवापिमुखेकाषायतिक्तता ४ जिह्वाधूम्रास्वरारक्ताशाकेचैवंयदृच्छया स्पर्शेशीतोष्णताज्ञे
यालंघनेनवपंचवा ५ अथषड्भ्यःपंचशिष्टंतुकृत्वाशीतंपिबेज्जलं अथपेया विश्वावलापद्मकवरीनाग
रंधान्यकोत्पलं एतैःपेयाकृतादेयावातपित्तज्वरापहा ६ दाडिमामलमुद्गानांयूषश्चानिलपैत्तिके द्रुत्वम
लकजोवापिवातपित्तज्वरापहः ७ किरातादिषधानंतासद्भिन्नेर्वातपित्तके पाचनंशमनंचाथवातपित्तज्व

पर्पटं
ज्वरं हरेत् ८ गुडूचीमुस्तकैरातं विश्वभेषजं पंचभद्रमिदं ख्यातं वातपित्तज्वरं जयेत् ९ छिन्नापर्पटविल्वाब्दसोंबोभिर
यवाकृतः वातपित्तज्वरे देयं पंचभद्रमिदं शुभं १० पटोलमुस्तासंपाकनिंबयष्टिनिशास्तुरैः सोशीरैर्मेहनत् द्राहसां
तिपित्तामलापहः ११ बलाभार्ग्यमृतैरंडचंदनोशीरपर्पटैः उपकुल्याब्दह्रीबेरकषायं प्रपिबेन्नरः १२ पर्वभेदशिरः
कंपवातपित्तज्वरापहः पटोलीपिचुमंदं वामृताकटुकरोहिणी एषां हितः कषायः स्याद्वातपित्तज्वरापहः १३ द्रा
क्षामधूकमधुकरोध्रकाश्मर्यसारिवा मुस्तामलकह्रीवेरपद्मकेशरपद्मकं १४ मृणालचंदनोशीरनीलोत्पलप
रूषकं फांटो हिमो वा द्राक्षादिर्जातीकुसुमवासितः १५ युक्तो मधुसितालाजैर्जयत्यनिलपित्तजं १६ ज्वरं मदात्ययं छ
र्दिं मूर्छां दाहं भ्रमं श्रमं अर्धंगं रक्तपित्तं च पिपासां कामलामपि १७ त्रिफलाशाल्मलीरास्नाराजवृक्षाटरूषकैः शृ
तमंभो हरत्याशु वातपित्तोद्भवं ज्वरं १८ किराततिक्तममृतां द्राक्षामामलकीं सटीं निःक्वाथ्य पित्तानिलजे तत्क्वाथं स
तज्जातकेतिपाकेतरं
गुडं पिबेत् १९ अथ रसः त्रिफलामृतलोहं च भृंगराजं च चूर्णितं चूर्णमर्जुनपत्रस्य तद्वत्तां च शिलाजतु २० श्रू
षणां तुल्यतुल्यांशं सर्वं यांच समासिता क्षौद्रेण वटिका कार्या कर्षमात्रां तु भक्षयेत् २१ वातपित्तज्वरं हंति ह्यनुपानं।
विनागुटी ७ इति वातपित्तज्वरचिकित्सा श्लेष्मितं पर्वणां भेदो निद्रा स्वेदो थ गौरवं शिरोग्रहः प्रतिश्यायः कासः स्रा

सोतिशूलवान २२ संतापो मध्यवेगश्च वातश्लेष्मज्वराकृतिः वातश्लेष्मज्वरे नाडी गतिः सर्पमरालवत् २३ मूत्रं
धूम्रं सितं स्निग्धं सौवीरेणसमं दिवा मलः श्यामारुणः स्निग्धश्च स्फुरणं चैव धूसरं २४ मुखं कषायमधुरं जिह्वा श्या
मासिता दृशः शब्दश्रुतिर्न मे तिस्पर्शेशीता ईदृशा भवेत् २५ लंघनं दिग्मतं चांबु प्रोक्तं महौषधशोषितं २६ अथ पे
(सालिपर्णी पृश्निपर्णी)
याः गोक्षुरं बृहती द्वंद्व गुडूची चातिगुडापि च २७ कृता पेया श्वासकासवातश्लेष्मज्वरार्तिषु शुष्कमूलकयूष
स्तु वातश्लेष्मज्वरे हितः २८ अथ पाचनं वातश्लेष्मज्वरे खेदं कारयेन्नु विधानवित् किराताद्यमृताविश्वैः
पाचनं कफवातजे २९ लुक्षाग्निते वातकफज्वरार्तौ सश्वासकासारुचिविद्विबंधे हितं जलं दीपनपाचनं च पटोल
शुंठीजवपिप्पलीनां ३० अथ शमनं कट्फलं दारुभार्ङ्गी द्वव चाधान्यकपर्पटैः साभयाविश्वनिंबैश्च क्वाथो।
हिंगुमधूत्कटः ३१ कफवात — ज्वरं कासश्वीवनं श्वासशोफनुत् मुस्तापर्पटकं शुंठी गुडूचीसदुरालभा ३२ कफ
वातारुचिछर्दिदाहशोषज्वरापहः व्याघ्रीशुंठ्यमृता क्वाथः पिप्पलीचूर्णसंयुतः वातश्लेष्मज्वरश्वासकासपीनसशू
लजित् ३३ दशमूलीरसः पेयः कणायुक्तः कफानिले अविपाके तिनिद्रायां पार्श्व — रुक्श्वासकासके ३४ स्वेदै
षधामृतामलकधान्यक्वाथसंतैरथ मुस्तौषधामृतातिक्तं चतुर्भद्रमिदं दिवा ३५ गुडूच्युत्यः सक्षौद्रो वायं ध्यदं वा द्या।

नाभया श्लेष्मवातज्वरं श्वलं श्वासंकासंजयंतिहि ३६ मातुलुंगफलकेसरोद्धृतः सिंधुजन्ममरिचान्वितो मुखे हं
तिवातकफरोगमास्यगःशोषमाशुजडतामरोचकं ३७ सप्तनिंबामृतारास्नाकट्फलंकटुकावचा कषायंपाययेद्दा
श्ववातश्लेष्मज्वरापहे ३८ पर्वभेदशिरःकंपकासारोचकपीडिते ३९ अथरसः सूतकंटंकणंगंधंशुद्धंचूर्णंस
मंसमं सूताच्चद्विगुणंदेयंजैपालंतुषवर्जितं ४० सैंधवंमरिचंचिंचात्वग्भस्मशार्करापिच प्रत्येकंसूततुल्यंस्या
ज्जंबीरैर्मर्दयेद्दिनं ४१ रसःशीतारिनामायंवातश्लेष्मज्वरापहः द्विगुंजस्तप्ततोयेनशीतज्वरहरःपरः ४२ इति
वातश्लेष्मज्वरचिकित्सा ४ लिप्तजिह्वास्यतातंद्रामोहःकाशोरुचिस्तृषा मुहुर्दाहोमुहुःशीतंसादहृच्छ्वासविभ्रमाः
चक्षुर्मेरुःश्वकंसंभोस्वेदःपित्तकफज्वरे नाडीपित्तकफोद्भूताभेकहंसगतिर्भवेत ४४ मूत्रंसपाटलंस्निग्धंमलःपी
तारुणःस्मृतः नेत्रेतुभेकवर्णाभेमुखंमिष्टंसतिक्तकं ४५ जिह्वासपाटलालिप्ताशब्दोगंभीरसस्फुटः स्पर्शेशीतो
ष्णताचैवलंघनंनव पंचकं ४६ जलमष्टगुणंशोषंकृत्वाशीतंपिबेन्नरः अथपेयादिः पटोलयवधान्याकमृद्वाम
लकचंदनैः पेयाश्लेष्मणिपित्तोत्थेज्वरेतृट्छर्दिदाहनुत ४७ मुस्तापर्पटकेरातनिर्यूहेनप्रसाधितः कफपित्तज्वर
हरोयूषोधान्यपटोलयोः ४८ अथपाचनं आरग्वधपटोलादिःपाचनंकफपित्तजे पटोलीधान्यजोवापिपटोल्योष

पंजोपिबा ४९ अथ शमनं अमृतेन्द्रयवारिष्टपटोलं कटुरोहिणी नागरं चंदनं मुस्तं पिप्पलीचूर्णसंयुतं ५० अमृता
ष्टकमित्येतत्पित्तश्लेष्मज्वरापहं हृल्लासारोचकच्छर्दितृष्णादाहनिवारणं ५१ भार्ङ्गीस्थिरावृद्धिव्याघ्रीविश्वगोक्षुर
पौष्करैः पित्तश्लेष्मज्वरश्वासपार्श्वार्त्यरुचिकासहृत ५२ गुडूचीलोहितंशुंठीह्रीवेरं कट्फलं निशा कफपित्तज्व
रघ्नोयं कासहृच्छूलनाशनः ५३ पटोलं चंदनं मूर्वा तिक्तापाठामृतागणः पित्तश्लेष्मज्वरच्छर्दिदाहकंडूविषापहः ५४
पिचुमर्दशोणचंदनपर्पटकपीयूषवल्लरीधान्यं कफपित्तजनितमुल्वणदाहतृड्वमिकरं ज्वरं जयति ५५ गुडूचीबृ
हतीयुग्मसटीदार्वीकणान्वितैः पटोलनिंबमुस्तनिंबक्वाथः पित्तकफज्वरे ५६ वत्सकं पर्पटकाष्ठं च नागरं स्वेदनाम्भो पटो
लधान्यकं चैव क्वाथो मधुसमायुतः ५७ कफपित्तज्वरं शूलं दाहं हंत्यग्निपाचिजं द्राक्षाशंपाकधान्याककटुकामुस्त
मंथिकैः पक्वं हन्याद्दुस्तवर्तं शूलं पित्तकफज्वरं ५८ नागरेन्द्रयवं मुस्तं चंदनं कटुरोहिणी पिप्पलीचूर्णसंयुक्तं कषायं तु
पिबेन्नरः ५९ भ्रममूर्छारुचिच्छर्दिपित्तश्लेष्मज्वरापहं पटोलीवासकं चैव मुस्तकं रक्तचंदनं ६० धान्यकं पर्पटं शुंठी उशी
रं कटुरोहिणी समभागैः शृतं तोयं सर्वज्वरहरं पिबेत् ६१ पित्तासृग्सहशूलघ्नममूलपित्तविनाशनं यवपर्पटकधान्या
कं देवदारु रसचंदनं ६२ गुडूचीदेवकाष्ठं च तेजोत्हासदृग्लभा क्वाथपित्वापिबेत्क्वाथं कफपित्तज्वरापहं ६३ पिपासाछ

दिदाहधूमामश्च वह्निदीपने १५ अथ रसः शुद्धं सूतं विषं गंधं मरिचं टंकणं तथा चतुस्तुल्या सिता योज्या मत्स्यपित्तेन भा-
वयेत् १६ त्रिदिनं मर्दयेत्तेन रसो यं चंद्रशेखरः द्विगुंजमार्द्रकद्रावैः पथ्यं शीतोदकं पुनः १७ तक्रभक्तं त्वलं तावत् पथ्यं तत्र
प्रदापयेत् त्रिदिनात्पित्तश्लेष्मोत्थमत्युग्रं नाशयेज्ज्वरं १८ ॥ इति पित्तश्लेष्मज्वरचिकित्सा ॥ इति ज्वरतिमिरभा-
स्करे द्वंद्वजज्वरचिकित्सा नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ सप्तमः सन्निपाताख्यो ज्वर एको यमीरितः तस्य भेदान्पृथग्वक्ष्ये नाना-
शास्त्रानुसारतः १ स्निग्धाम्लोष्णविदाहितीक्ष्णमधुरैस्तीक्ष्णैः श्रमक्षाससवान्येकान्योन्यविरुद्धभूरिविषमाहारैः प्रदुष्टां-
बुभिः क्रोधैः स्त्रीरमणैः सुवात्पुरुपलाभाहारशीतातपैर्देशर्त्वयहदोषतोपि च नराणां स्यात्सन्निपातोदयः २ अम्लस्निग्धोष्ण
तीक्ष्णैः कटुमधुर — सुरातापसेवाकषायैः स्वादुक्षाधारिरुक्षैर्गुरुतरपिशिताहारसोहित्यशीतैः शोकव्यायामचिंताग्रह
गणवनितात्यंतसेवाप्रसंगैः प्रायः कुप्यंति पुंसां मधुसमयशरद्वर्षणे सन्निपाता ३ पाठांतरं अकस्माच्छीलविकृतीरक-
स्माद्गुरुलाघवं अकस्मादिंद्रियोत्पत्तिः सन्निपातस्य लक्षणं ४ सन्निपातज्वरे नाडी सर्वज्वरगतिंगता काष्ठकूटस्य चञ्चू-
णां विचित्रगतिसंगिनी ५ मंदं मंदं शिथिलशिथिलं व्याकुलं व्याकुलं वा स्थित्वा स्थित्वा वहति धमनी याति नाशं च सूक्ष्मा
नित्यं कंठे स्फुरति पुनरप्यंगुली संस्पृशेद्वा भावैरेवं बहुविधतरैः सन्निपातादसाध्या ६ मत्रवर्णो हरिद्राभं कृष्णं वा तैलस

श्रीगुरुः

१६

ज्व.ति.भा.

आमाशयहृदयकंठशिरःसंधयः
पंचकफस्थानानि ४॥ ६ ॥

न्निभं मलं कृष्णः सितः पीतोऽरिवृन्धो वा शकृच्युतिः ७ लोचने कलुषे रक्ते निर्भुग्ने तंद्रिताक्षिरणी मुखे स्वादं न जानाति षष्ठी
वने कफलोहितं ८ जिह्वा कृष्णारुणा शुष्का स्फुरिता कंटकैर्युता शब्देत्युच्चैः प्रलपनं मौनं वाक्रंदनं तथा ९ स्पर्शोऽसहोऽस
हो शीतं दाहं वापि मुहुर्मुहुः किंचित्क्रियाक्रमं वक्ष्ये शास्त्रेभ्यः श्रुत्वा सांप्रतं १० वर्द्धनैर्वा विहीनस्य शमनैश्छेदितस्य च कफ
स्थानानां तु एवं हि सन्निपातज्वरे क्रिया ११ हीनस्य वर्द्धनाद्यापि वृद्धयोरपि शामनयः शमनादतिवृद्धस्य हीनयोर्वृद्धिसंभवः
१२ ततः समत्वं दोषाणां आमस्थानं कफस्य तु तत्र स्थानं क्रियातद्धात ज्वरचिकित्सितं १३ यथादोषबलं यं चैव ज्वराणां शोषा
नुपाचरेत सन्निपातार्णवे मग्नं योऽभ्युद्धरति मानवं कस्तेन न कृतो धर्मः कां च पूजां न सोऽर्हति १४ मृत्युंजयति युद्धेन रोग्यं
तरति सोऽद्भुतं यो वैद्यः सन्निपातार्तिनाशं नयति भेषजैः १५ सन्निपाताख्यकल्पाग्निरदह्यमानं नरं तु यः संजीवयति
तेनेह को न धर्मः कृतो भवेत १६ दाहे हिमांबुना सेकं क्षुधि मांसरसोदनं कंठग्रहे तु नस्यं पिब जलं शीतं नेत्रं त्रिदोषजे १७ सर्वे
षु सन्निपातेषु नस्योऽप्यमवचारयेत शीतोपचारोऽस्योऽप्यस्याच्छीतं चात्र विरुध्यते १८ क्रियाभिस्तुल्यरूपाभिः क्रियासांक
र्यमिष्यते भिन्नरूपतया तास्तु तेन कुर्वंति दूषणं १९ सन्निपातज्वरोत्पन्नं हित्वा तेऽग्निनिवारयेत उपद्रवः कष्टतमो ज्वराणां
सविशेषतः २० असाध्यः सर्वरूपो यो कृच्छ्रसाध्योऽल्पलिंगकः धार्मिकस्य धनाढ्यस्य साध्यः स्या त्पूजितग्रहः २१ उक्तो रामः

१६

पसेवासततंसन्निपातेप्रशस्यते वर्जयेच्च दिवास्वप्नंध्वनिसत्वंसमाश्रयेत् २२ सन्निपातज्वरेएवंकुर्याद्दापककाप
हे चिकित्साश्लेष्मरोगक्षीणेनाशयेन्पित्तमारुतौ २३ निरस्तेश्लेष्मणित्वस्यस्रोतसस्तद्धातिनेशुच लाघवंजायतेस
र्वतस्माचैवप्रशाम्यति २४ लंघनंवालुकास्वेदोनस्यंनिष्ठीवनंतथा अवलेहांजनंचैवप्राक्प्रयोज्यंत्रिदोषजे स
तघया त्रिरात्रंपंचरात्रंवादशरात्रमथापिवा लंघनंसंनिपातेचकुर्यादारोग्यदर्शनात् २६ स्वेदनं वालुकाखर्परेभ्र।
ष्टाकांजिकाक्तापटाव्तना हंतिस्वेदाच्छानकर्फशिरःशूलांगवेदनां २७ नस्यं सुरसार्जकनिर्यासोमधुव्योषससैंधवः
मोहश्लेष्मानिलोद्रेके संज्ञानाशविमोक्षराः २८ मधूकसारसिंधूत्थवचोषणकणाःसमाः श्लक्ष्णांपिष्ट्वांभसानस्यं
दद्यात्संज्ञाप्रबोधनं २९ रसगंधकतुल्यांशंधत्तूरफलजैर्द्रवैः मर्दयेद्दिनमेकंतुनचतुल्यंत्रिकटुक्षिपेत् ३० उन्मत्तनारव्यो
रसोनामनस्योस्मान्सन्निपातजित् अथप्रधमनं फलेव्दहत्याःसकणांसविश्वंरपिंतंमरु आतोप्रधमनेकार्यंचे
ष्टासवप्रबोधनं ३१ अथकवलग्रहः आर्द्रकस्वरसोपेतंसैंधवंकटुकत्रयं आकंठंधारयेदास्येनिष्ठीवेच्चपुनःपु
नः ३२ तेनास्याहृदयेश्लेष्मामन्यापार्श्वशिरोगलात् लीनोप्याकृष्यतेशुष्कोलाघवंचास्यजायते ३३ पर्वभेदोज्वरो
मूर्छानिद्राश्वासगलामया मुखाक्षिगौरवंजाड्यमुत्क्लेशश्चोपशाम्यति ३४ सकृद्वित्रिश्चतुःकुर्याद्दृष्ट्वादोषबलाबलं ए

श्रीगुरुः

२७

ज्व·चि·भा·

तदेदंपरमंप्राहुर्भेषजं सन्निपातिनां ३५ निष्ठीवनं त्रिकटुचविकापथ्याचूर्णसैंधवसंयुतं तेनदंतोक्तयाजिह्वां वृषयेत्
तालुकंतथा ३६ निष्ठीवनेनगलेश्लेष्मछिद्रुचिकृत्कफस्रदने हृल्लासंवासमाप्नोतिपटुत्वंकुरुतेनरः ३७ अथांगावलेहि
का कट्फलंपौष्करंशृंगीव्योषंयासंचकारवी श्लक्ष्णचूर्णीकृतंचैतन्मधुनासहलेहयेत् ३८ एषावलेहिकाहं
तिसन्निपातान्सुदारुणान् हिक्कांश्वासंचकासंचकंठरोगानियच्छति ३९ एतद्योज्यंकफोद्रेकेचूर्णमार्द्रकजैरसैः
ऊर्द्ध्वजंतुजरोगघ्नी सायंकालेवलेहिका अधोरोगहरीतत्रसापूर्वंभोजनोनरः ४१ अथनस्यं आर्द्रकस्वरसो
पेतंसैंधवंकटुकत्रयं अप्रबोधेमुखेदद्यान्नस्यंहिमरिचेनवा ४२ अथांजनं शिरीषबीजगोमूत्रकणामरिच
सैंधवैः अंजनंस्यात्प्रबोधायसरसोनशिलावचैः ४३ जिह्वालेपः उत्फूनांस्फुटितांजिह्वांद्राक्षयामधुयुक्तया
लेपयेत्सघृतेनास्यंसन्निपातात्मकेज्वरे ४४ उद्धूलनानि सजीरककुलत्थाकटुतुंबिपर्णतेवंकलपत्राणि सितजीरकोग्रे
हरीतकीकट्फलकुलत्थैरुद्धूलनंस्वेदमयांकरोति ४५ आकल्लकंविषंकलांहेमदु·फलभस्मकं एकैका
पवजुभौगैरुद्धूलनंस्वेदशैत्यहृत ४६ दाहशमनं प्रशमयतिदाघमचिरात्तुषुरककर्कंशुपल्लवैर्लेपः फेनोथविम
लयजरसमिश्रोरिष्टाजः सपदि ४७ अथमर्दी स्विन्नमामलकंपिष्ट्वाद्राक्षयासहसंसृजेत् विश्वभेषजसंयुक्तं रामः

२७

मधुनासहलेहयेत ४८ तेनाशुशाम्यतेमूर्छाकासश्वासौतथैवच तंद्रा सैंधवंश्वेतमरिचंसर्षपाःकुष्टमेवच बस्तमू
त्रेणपिष्टापिनस्यंतंद्रानिवारणं ४९ अष्टांगमधुनालिह्यादार्द्रकस्यरसेनवा प्रमोहंदारुणंहंतितंद्राकाससमन्वि
तं ५० जलमष्टावशेषंतुलंघनंप्रागुदीरितं शास्त्रेसुलंघितस्यादौमंडयूषैरुपाचरेत ५१ अथमंडः पाचनोदीपनो
लाजामंडस्तेनोत्सृज्यते अतोयंरुशमल्लादिसाधितोभिषजाततः ५२ पंचकोलकुलत्थानांमुद्गमूलकशुष्कयोः
एकैकंमुष्टिमाहृत्यपचेदष्टगुणेजले ५३ पंचमुष्टिकइत्येषवातपित्तकफापहः शस्यतेगुल्मशूलेचकासेश्वासेक्षये
ज्वरे अयंचविश्वधान्याकयुक्तःस्यात्सप्तमुष्टिकः पूर्वोक्तहिशेषेनसन्निपातहरःपरः ५५ इतिपंचमुष्टिसप्तमुष्टि
यूषौ अथपाचनं सन्निपातेमूत्राविश्वमूर्निंबोदेस्तुपाचनं पिप्पलीचूर्णसहितंपंचमूलद्वयस्यवा ५६ एको
ल्वणोद्वौल्वणौ[illegible]हीनमध्याधिकैश्चषट् समैरेकोविकारश्चसंनिपातास्त्रयोदश ५७ विस्फारकःशीघ्रकारीपु
ष्पणोविधुसंज्ञकः मकरीफल्गुवैदारीकर्णिकाःकोष्ठिकाह्वयः ५८ संमोहोयाम्य[illegible]पालकाकूटपालकः संधि
गोतकस्त्वग्दाहचित्तविभ्रमकर्णिका ५९ कंठकुब्जकशीतांगतंद्रिकाःसप्रलापकाः रक्तष्ठीवीभुग्ननेत्रोभिन्यासोऽभि
न्यासकाभिधः ६० केचिदिहसंनिपातांस्त्रयोदशाहुश्चयोत्कटैर्दोषैः उत्कृष्टमध्यहीनैकद्वित्रिकयोगभेदतः ६१ एकैः

स्वतरोक्षीरोद्भ्यां द्वाभ्यां तथा च षट्स्तु मध्यहीनक्षीरोः षट्तुल्यक्षीरोस्त्रयोदशः अंतर्दाहो दंडपातोंतकाख्यः
कुंभीपाकः प्रोर्णुनावः प्रलापी एणाख्यो हेम्न्तरा सोजघो घोरारिद्रः संशोषि संन्यास संज्ञौ १३ यंत्रापीडश्चेत्यमी।
सन्निपाताः ख्याताः पूर्वं स्वश्रुतेनस्वतंत्रे एकोनचत्वारिंशतो लक्षणं च चिकित्सितं वक्ष्येहं सन्निपातानां क्रमात
शास्त्रानुसारतः १५ तद्यथा वातोल्बणः सन्निपातो नाम्ना विस्फारकः स्मृतः तस्मात्तस्मात्ज्वरग्लानिः पार्श्वरु
ग्दृष्टि संक्षयाः १६ पिडिकोद्वेष्टनं घ्राणरुक्साहो बलक्षयः सरक्तं चास्य विरामत्रं शूलं निद्राविपर्ययः १७ निर्भि
घ्नेसुदंचास्य वस्तिश्च परिदुष्यति आयम्यते भिद्यते च हिक्कते विलपत्यपि १८ मूर्छते गायते रौति संनिपातस्तु दारु
णः वाताधिके सन्निपाते दशमूलं प्रयोजयेत १९ बिल्वाग्निमंथश्योनाककाश्मरीपाटलास्थिरा त्रिकंटकं पृष्ठ
पर्णी बृहती कंटकारिका २० दशमूलमिदं स्यात्तु सन्निपातज्वरापहं अविपाकानिलश्लेष्मतंद्रापार्श्वार्तिकाश।
ज्वर २१ पिप्पलीचूर्णसंयुक्तं कासहृत्दाहनाशनं समस्तं पंचमूलं तु दद्यात्पतोत्तरे ज्वरे २२ भ्रशोल्लवास्तोल्लवाद्द
ष्णुलोषबलाबलं इति विस्फारकः पित्तोल्बणः सन्निपातः शीघ्रकारीत्यसाध्यकः तस्मिन्दाहो ज्वरो घोरो बहिरंत
श्च वर्द्धते २३ पीतविण्मूत्रनामूर्छा स्वेदः स्याद्बलसंक्षयः शीतं च सेवमानस्य कुप्यतः कफमारुतौ २४ ततश्चेनं प्रवाधं एम.

तेहिक्काश्वासप्रमीलकाः विसूचिकापर्वभेदःप्रलापोगौरवंभ्रमः २५ नाभिपार्श्वेरुजांवक्षिरस्तिन्नस्यप्रवर्त्तते स्वि
द्यमानस्यरक्तंचस्रोतोभ्यःसंप्रपद्यते २६ श्लेष्मणापीड्यमानस्यतन्द्राश्वासश्चवर्द्धते जलौकाभिरसृक्स्राव्यलेपःशो
णितनाशनः २७ नहिजीवत्यहोरात्रेरोमेतेनाविषविग्रहः पित्तोल्वणोसन्निपातेक्वाथःसुंठ्यादिकोहितः २८ शुंठी
पुष्करमूलंचगुडूचीविश्वभेषजं तिक्तकंत्रायमाणांचपिप्पलीसदुरालभा २९ व्याघ्रीपर्पटकंरास्नाचाभयाकटुरो
हिणी देवदारुवचाभार्ङ्गीसमभागानिकारयेत ३० एषसुंठ्यादिकोवर्गःसन्निपातज्वरापहः श्वासंकासंदिवानिद्रां
रात्रौजागरणंतथा ३१ मुखशोषंतृषांदाहंत्रिदोषंचनियच्छति मुस्तापर्पटकोशीरदेवदारुमहौषधं ३२ त्रिफला
धान्यकंचैवेतिद्विः धन्वयासंचनीलीकाकंपिल्लंतृवृत किराततिक्तकंपाठांचंडाकटुकरोहिणी ३३ मधुकंपिप्पलीमूलंमुस्तादि
मन्यास्तंभे ४ गणउच्यते पित्तोत्तरेसंनिपातैशिरोग्रहे उरस्तंभेशिरःशूलेहंत्येवोद्धारशोणकः ३४ इतिशीघ्रकारी कफोल्व
णःसंनिपातोनाम्नायंपुष्पराणाभिधः कामात्क्रोधाच्चलोभाच्चभयाच्चायंप्रपद्यते ३५ तस्यशीतज्वरस्वप्रगौरवाल
स्यतंद्रयः छर्दिमूर्छाभ्रमोदाहस्तृष्णारोचकहृद्ग्रहाः ३६ वेष्टनंमुखमाधुर्यंश्रोत्रवाक्दृष्टिनिग्रहः हिक्काश्वासश्चार
तिर्भ्रांतिःकाशःश्वासस्तथैवच ३७ अथात्राप्याप्नोतिमृत्युंत्रिरात्रंवसतजीवति मेदोगतःस्वयंसाक्षात्कालरूपो

द्वापरः ६९ कफाधिके सन्निपाते बृहत्याद्यं प्रयोजयेत् बृहत्यौ पौष्करं भार्ङ्गी सटी शृंगी दुरालभा वत्सकस्य च बीजानि
पटोलं कटुरोहिणी बृहत्यादिगणः प्रोक्तः सन्निपातज्वरापहः ७० कासादिषु च सर्वेषु हितः —— सोपद्रवेषु च कफो
त्तरे बृहत्यादिर्गणो वा दशमूलयुक् ७१ बीजपूरादिकरसः कणासैंधवसंयुतः सन्निपातान् हृच्छ्वासकासगुल्मा
न्निमोचयेन्नित ७२ इति उष्यराः वातपित्तोल्बणो दोषैः संनिपातो विधुर्मतः तेन ज्वरो मदस्तृष्णा मुखशोषप्रमील
काः ७३ आध्मानारुचितंद्राश्च कासश्वासभ्रमश्रमाः शिरोरुक् गौरवं घर्हं सज्ञेयो लक्षणैरिमैः ७४ दशमूली सपि
रास्नापौष्करोग्रामृतौषधं त्रायंती कटुका भार्ङ्गी पाठोशीरकिरातकं ७५ धन्वयासेन्द्रयवमुस्ताभयादारुपर्पटं
यष्टीसग्रंथिकैः क्वाथो हंत्येष विधुसंज्ञकं ७६ इति विधुः श्लेष्मवातोल्बणः सन्निपातस्तु मकरी स्मृतः तस्माद्भी
तज्वरो निद्रा क्षुत्तृष्णा पार्श्वसंग्रहः ७७ शिरोगौरवमालस्यमन्यास्तंभप्रमीलकाः उदरं दह्यते चास्य कटीवस्तिश्च
दूयते ७८ संध्यस्थिशिरसः शूलं प्रलापो गौरवं भ्रमः दशांघ्रिः रिष्टकं पुष्करं भार्ङ्गी पटोलकटुकेंद्रजैः दुरालभा
शटीशृंगीक्वाथोयं मकरीं जयेत् ७९ इति मकरी पित्तश्लेष्मोल्बणो यः स्यात्स फल्गुः सन्निपातकः अंतर्दाहो व
हिः शैत्यं तस्मिन्नंद्राप्रबाधने ८० तुद्यते दक्षिणं पार्श्वमुरःशीर्षगलग्रहाः निष्ठीवेत्कफपित्तं च तृष्णा कंठश्च तुद्यते

विड्भेदश्वासहिक्काश्च वाधन्ते स्य प्रमीलिकाः छर्दिः शोषो गुरुर्दाहः स्तम्भामोहोऽस्थिवेदना ९२ किरातकौषधोशीरं
पौष्करं कटुका मता पाठा भार्ङ्गीस्तुटिके देवधीशृङ्गी दुरालभा सामयेन्द्रयवा तस्या पटोलं सह ग्रन्थिकं पर्पटः कट्
फले युक्तः क्वाथोयं फल्गुकापहः ९४ इति फल्गुकाः १ हीनमध्याधिकैर्यस्य वातपित्तकफैः क्रमात स्याद्वैदारिका
रोगोयं संनिपातस्तु दारुणः ९५ अल्पशूलेकटीतोदमध्यदाहरुजाभ्रमाः भ्रशं क्लमः शिरोवक्षोमन्याहृदयपार्श्वजाः
प्रमीलकः श्वासहिक्काकासश्चैतो विसंज्ञता प्रतिश्यायश्च दिरालस्यं तन्द्रालुचिरमार्दवं ९७ प्रथमोत्पन्नमेनं तु साध
यन्ति कथंचन एतस्मिन्सन्निविष्ठे तु कर्णमूले सुदारुणः पिडका जायते जन्तोर्यया कृच्छ्रेण सिध्यति त्रिरात्रोपरमे
तस्य व्यर्थमौषधकल्पनं १०९ कफाधिके सन्निपाते च हस्त्यादिर्गणो हितः सपञ्चमूलसंयुक्तः सिंहेनोशीरकिरातकैः ११०
चायं त्यनन्ता वासा द्वैः क्वाथस्त्वष्टावशेषकः सर्वेदारिककर्णोत्थं सन्निपातं निकृन्तति १११ इति वैदारिककर्णः मध्यहीना
नाधिके दोषैः कर्कोटको ति दारुणः अन्तर्दाहे विदोषेण ब्रवीमि च न शक्यते ११२ रक्तमालक्ष्य केनैव लक्ष्यते मुखमण्डलं
यत्नेनाकर्षितः श्लेष्मा हृदयान्न प्रसिच्यते ११३ इषुणेवाहतं पार्श्वं नुद्यते रवन्यते हृदि प्रमीलिकाश्वासहिक्का वर्द्धते च
दिने दिने ११४ जिह्वा दग्धा खरस्पर्शा गलः शूकैरिवावृतः विसर्गं नाभिजानाति कूजते च कपोतवत ११५ इति वलस्ने ।

स्मरणापूरणैः शुष्कशुक्लौष्ठतालुकः तंद्रानिद्रातियोगार्तो हतवाग्गोहतद्युतिः ११७ नचातिभजते ग्लानिं विपरीतानि गा
छति आयम्यते च बहुशः सरक्तं ष्ठीवते त्वशः इशामलकहत्यादिर्गरो ब्राह्म्यादि संयुतः अष्टावशेषकोप्लोसो क्वाथः
कर्कोटकापहः ११८ इति कर्कोटकः वहन्मध्यमहीनैस्तैः संमोहद्युतिदारुणः प्रलापश्वाससंमोहकंपमूर्छार्यतिभ्रमाः
११९ कासहिक्काप्रतिश्यायमुखशोषाविनिपातकृत् एकपक्षाभिघातस्तु एतस्त्रविशेषणं १२० इमांश्छिंसषडंगानुधन्वा
यासस मन्विते क्वाथः संमोहर्के हंतिसन्निपाते सुदारुणं १२१ इति संमोहकः हीनातिवृद्धमध्यैस्तैर्याम्यः स्यात्संनि
पातकः हारिद्रमूत्रनेत्रत्वग्दाहश्लस्माहविभ्रमाः १२२ हृदयं तुदते चास्य यकृत्प्लीहश्च पुष्पुसः पतत्येनस्य मूर्ध्वाधः
पूयशोणितमेवच १२३ शीर्णदंतश्च मर्त्यश्च एतदत्रविशेषणं षडंगस्यगणो यष्टीतिक्ताशर्वीकिरातकं १२४ द्रा
क्षावासकश्योनाकछिन्नारिष्टकपद्मकैः काकोदुंबरिकामुद्राश्टंगीरोहितकटूफलं १२५ क्वाथः शीतीकृतः पे
योमधुयुक् याम्यकापहः १२६ इति याम्यकः मध्यप्रवृद्धहीनैश्च नाम्नायं ककचः स्मृतः मोहप्रलापमूर्छाश्च
स्वेदस्तंभशिरोग्रहः १२७ वर्चोभेदोग्निदौर्बल्यं तस्मादाहोरुविभ्रमः कासः श्वासस्तथातंद्रा संज्ञानाशो हृदिग्रहः
१२८ स्वेभ्यो रक्तं विसृजति तत्राप्येतद्विशेषणं अर्वाक्त्रिरात्रान्मृत्युश्च भवत्येव न संशयः १२९ पंचमांछिषडंगे एमः

न्दुःपाठाविश्वाविषाम्बता वासकं कटुफलं क्षौद्रैः क्वाथोयं कफकचापहः १३० इतिकफकचः वृद्धेहीनेमध्यदोषेसन्निपातस्तुपाक
लः शिरोरुग्वमथुःश्वासप्रलापस्छर्द्यरोचकाः १३१ शूलाध्मानोच्चतोरस्थस्तुमतार्कपवेदना सिंहीव्याघ्रीसठीशृंगीसया
सेस्थामलकं १३२ तवतोशीरचर्माढ्कीक्वाथःपाकलनाशनः इतिपाकलः समैर्दोषैःप्रकुपितैःकूटपाकलकाभिधः त्रया
णामपिदोषाणांसम्यकूरूपाणिलक्षयेत १३३ त्रिदंडवत्समवलास्तथैवाहुल्लिपादवान यानिज्वरविकित्सायोरू।
पाण्युक्तानिकृत्स्नशः तैःसर्वैरेवसंपूर्णोविज्ञेयःकूटपाकलः व्याधिभ्योदारुणोभ्यस्ववह्निस्तंभाज्ञेसंनिभः १३४ केवलो
च्छासपरमस्तब्धांगस्तब्धलोचनः त्रिरात्रोपरमेतस्यजंतोर्भवतिजीवितं १३६ नरवस्थेनुतंदंष्ट्रामूढोव्याहरतेजनः
धर्षितोराक्षसैर्नैनंसवेलायांचरंतियत अथवाब्रुवतेकेचिद्यक्षिरणाब्रह्मराक्षसैः पिशाचैर्गुह्यकैर्श्चैकेतथान्येम
नकेहतं १३९ कुलदेव्यर्चनाहीनंधर्षितंकुलदेवतैः नक्षत्रपीडामपरेरस्तकर्मेतिचापरे वदंति संनिपातेतुभिषजःकू
टपाकले कूटस्थैर्जायतेदोषैर्वलिभिः कूटपाकलः १४० भूनिंबविश्वदेवद्रुधान्यतिक्ताकलिंगकैः गजाह्वदशमू।
लाद्यैःक्वाथोष्टादशांगकः १४१ मन्युकल्पान्ज्वरान्सर्वान्निखिलान्सन्निपातकान मूर्छादाहाहविस्तंभप्रलापभ्रम
मूढताः १४२ कासहृद्ग्रहपार्श्वार्तिश्वासहिक्कावमीहरः १४३ इतिकिराताद्यष्टादशांगकः भूनिंबशटीद्रयवधन्वय

ज्व·चि·भा· वासवाद्यपर्पटपटोलकटुकादशमूलसिद्धं पीत्वा कषायकमिदं प्रणिहंति कष्टानष्टादशांगमखिलानपि सन्निपाता।
न् १४४ शृंग्याद्यष्टादशांगः विल्वाश्मभेदकतृवत्फलपरम्मूलक्षुद्राढ्यं समसितांशगुलोनिलारिः गोमूत्रयुगला
वुकहिंगुविडैःरुपेतः क्वाथः सहृद्रुजमपास्यति सन्निपाते १४५ इति विल्वादिः शृंगीभार्ङ्गीभयाजाजीकणाभूनिंवपा
टैः देवदारुवचाकुष्टयासकट्फलनागरैः मुस्ताधान्यकतिक्ताभिः शटीपाठाहरेणुभिः हस्तिपिप्पलिचव्याग्निपिप्पली
मूलजीरकैः १४६ निंवारग्वधत्रायंतीविशालासोमराजिभिः विडंगरजनीदार्वीयवानीभिः समन्वितैः समांशैः साधितः
क्वाथो हिंग्वार्द्रकसमन्वितः अभिन्यासं जयेद्घोरं हंति तंद्रान्वितं सरगात १४९ सन्निपातान्महारौद्रांस्त्रयोदशविधांश्च ये
कर्णमूलं च हिक्कां च मन्यास्तंभं चापि विशेषतः १५० निद्रानाशं मलरोधं स्तंभं भ्रमं शिरोग्रहं दाहज्वरं च शमयेत्तथा शीतज्वरं दृढं
दुष्टस्वेदप्रशमनं शुष्कजिह्वाविशोधनं १५२ शृंग्यादिः कट्फलाब्दवचापाठापुष्करराजाजिपर्पटैः देवदार्वभयाशृं
गीकणाभूनिंवनागरैः भार्ङ्गीकलिंगकटुकाशटीसत्वरधान्यकैः समांशैः साधितः क्वाथो हिंग्वार्द्रकरसैर्युतः १५४
दशमूलयुतश्चापि देयः केचिद्वदंति हि कर्णमूलोद्भवं शोथं हंति मन्यागलग्रहं कफवातज्वरं श्वासं कासं हिक्कां हनुग्र
हं गलग्रंथिं गंडमालां स्वरभेदं कफात्मकं १५६ शिरोगुरुत्वं वाधिर्यं वह्निं च कफमेदसोः दशमूलयुतो ह्येष सन्निपाता राम:

न्निहंति हि १५८ कट्फलादिः किराततिक्तषड्ग्रंथाभार्ङ्गीवचाकुंभीशतावरी रास्नामृतलताघवींब्राह्मीत्रायंतिकाशटी पा
ठापटोलगोगोग्याँदेवदारुनिशातत्वक् वृषोविशालामंजिष्ठामोरटानिविषाभया १५९ कुष्ठंकलिंगोगोक्षुरकः स्वभद्रो
वृद्धदारकः मोहराकुंडलीयुक्तः क्वाथोद्वात्रिंशकोमतः १६० हंतिशूलंवमींहिक्कांसन्निपातांस्त्रयोदश श्वासंकासंछ
र्दिमूर्छांहृद्ग्रहंपार्श्ववेदनां १६१ व्याधीम केसरीनामकैरातादयमृतोपमः किराताद्द्वात्रिंशकः भार्ङ्गीनिंबघनाभयाम
तलताम्रनिंबवासाविषात्रायंतीकटुकावचात्रिकटुकाप्योनाकशक्रद्रुमैः रास्नायासपटोलपाटलितत्वद्दार्वीविशाला
निशाब्राह्मीपुष्करसिंहिकाढ्यशटीधात्र्यक्षदेवद्रुमैः १६२ क्वाथोयंकिलसंनिपातनिवहान्द्वात्रिंशदेवस्मरात्तद्दर्पो।
न्निजतेजसाविजयतेसर्प्पान्गारुत्मानिव किंचिच्छ्वासबलासकासगुदरुग्हृद्रोगहिक्कामरुन्मन्यास्तंभगलामयार्दि
तमलान्विषंमव्रघ्नानपि १६३ भार्ग्यादिक्वाथद्वात्रिंशकः शट्युग्राधान्यशेयैंछिनिशस्तुरवरीत्रायमाणाढतिक्तावासा
श्रृंगीगुडूचीइंद्रजकुलकंगारैःकट्फलेन्द्रीकिरातैः भार्ङ्गीदुस्पर्शशुंठीस्रजटाविजयाशिग्रुभिःसंनिपातःश्वासस्वरार्तिजा
ड्यभ्रमकसनभिरारोचकघ्नःकषायः १६४ शट्यादिषट्त्रिंशकः रास्नाश्रृंगीपटोलींद्रजलशुनगरत्वग्वरीनिंबतिक्ता
ब्राह्मीभार्ङ्गीसुराह्वछिनिशवृषविषावद्रुकटुस्त्रीदिप्पलं गोप्योक्षुरेहिमैलादशजटमम्पावेक्षशाम्पाकधात्रीत्रायं

नीहिंगुकौंतीपुरवनज [redacted] शटीकटुफलैर्श्रीकिरातः १६५ सर्वांकुंभेनिकुंभामरयवननतं
द्रोङ्खंदंकपायोहृद्रोगश्वासकासर्वज्वरपवनहृज्जाल्याग्निनामामयघ्नं १६६ रास्नादिश्चतुःषष्टिकः छिन्नाभूनिंबशुं
ठीदशाजटजलदैर्दारुरांसन्निपातं चतुर्दशांगः भार्ङ्गीछिन्नाब्दशांग्निकटुकमाद्रिभिर्निर्मितोवानिहंति १६७ षोडशां
गः हरीतकीधान्यमुस्तरक्तचंदनपद्मकैः गुडुचीद्वयवैबीसाकारवीक्तमालकैः तिक्तानागरपाठाभिः क्वतेक्वाथंकराग
न्वितं प्रपिबन्सन्निपातार्तिपिपासादाहनाशनं १६९ तंद्राकासप्रलपनंपाचनंदीपनंपरं विरामज्ञानिलविष्टंभवमि
शोषारुचिछिदं १७० स्त्यभयादिक्वाथः हरिद्रामुस्तभूनिंबत्रिफलारिष्टयासका कंटकारीद्वयंभार्ङ्गीकटुकानाग
रंकणा पटोलंपर्पटंपाठादेवदारुसरोहिषं विनुल्वकंवत्साविल्वंकुंभकारीहरीतकी १७२ कटूफलंदीप्यकद्रुजेस
र्वेमेकैकभागिकं रास्नाभागद्वयंचात्रदत्वाक्वाथंतुसाधयेत् व्योषचूर्णयुतःक्वाथोज्वरान्हंतित्रिदोषजान् त्रयोदश
महाघोरानंधकारान्ययारविः १७४ वमिंस्वेदंप्रलापंचस्तैमित्यंशीतगात्रतां मोहंतंद्रांतृषांश्वासंकासंदाहाग्निमांद्य
ताः हृत्पार्श्वशूलविष्टंभकंठकूजनकंतथा जिह्वास्फुटनकंकर्णशूलंचाशुविनाशयेत् १७६ नातःपरतरंकिंचिदौ
षधंसन्निपातके रजन्यादिगणोहेषधन्वंतरिविनिर्मितः १७७ इतिरजन्यादिमहाक्वाथः पिप्पलीचित्रकंशुंठीपिप्प रामः

ल्लीमूलकेवचा जीरकातिविषाब्दपाठाकुटजेरटकाः १७८ विडंगमरिचंमूर्वाकट्फलंकर्कटाह्वयं किराततिक्तकं
भार्ङ्गीरास्नासर्षपयासकं पोष्करंवृहतीश्रृंगीमजमोदार्कमूलकं स्योनाकदीप्यकोहिंगुतुल्यान्येतानिकल्पयेत १८०
पिप्पल्यादिकषायोयंसन्निपातज्वरंजयेत कफंवातंप्रलापंचप्रस्वेदमतिनिद्रतां शीतंभ्रमंरोमहर्षमरुचिंचापतंत्रकं
सर्वान्ज्वरांस्तथागात्रशूल्यतांचविनाशयेत सन्निपातमहोन्मत्तकरिवृंदैककेशरी १८३ इतिपिप्पल्यादिक्वाथः इति
कूटपाकलसन्निपातचिकित्सा संधिगेसंधिगःशोफस्तीव्ररुक्तज्वरोभवेत वातार्तेयोंगमर्दाद्यास्ततोनिद्राविहीनता
तापश्चवलसंनिश्चश्लेष्माराशौविवर्द्धते परमायुर्बुधैःप्रोक्तंसप्तवर्षाणिसंधिगे १८५ संधयःश्लेष्मरागःस्थानंतस्याश्ले
ष्मयुतोनिलः लंघनस्वेदनाभ्यासात्सद्योयातिनिरामतां रसःसविश्वसिंधूत्थःकौल्लत्थंकुरुतेसमे श्रमोद्यमनिल
स्याशुमारुतामयंजयेत रास्नामृताशटीदारुवृद्धदारुशतावरी शुंठीचगुग्गुलुक्वाथःसंधिगातंककृन्तवेत १८८
रास्नाशुंठीगुडूचीसहचरजलदाभीरुपथ्यासुरावैस्तिक्ताकचूरवासानिलरिपुसहितैःपंचमूलद्वयेन एभिर्द्रव्यैःकषा
यस्त्वरितमपहरेत्पीतमात्रःप्रभातेमन्यास्तंभांत्रवृद्धिज्वरविटककटीसंधिसर्वांगपीडाः १८९ त्रिफलारग्वधग्रंथीवृषैः
सिद्धंजलंपिवेत एरंडतैलसंयुक्तंवातव्याधिंहरेत्सरात १९० निर्गुंडीपुरुसिद्धार्थैरास्नायुग्मिवपत्रकैः संधिगेहं

तिधूपोयंसर्जेसिद्धार्थकुंदुरैः १९१ इतिसंधिगः शिरोधुनोतिसततमुग्रस्हसोतिरोदनं हिक्काकासकफश्वासप्रलापारा
तिमोहकृत ज्वलनकृशानुवत्तापयुतोदेहोदिवानिशं दृश्यतेहंजीवितेनस्यश्रंतकस्त्वंतकारकः १९३ धन्वयासकणाभ्रं
ठीवृहतीद्वयधान्यकैः क्वाथःसातिविषःपीतःपाचकोंतकनाशनः पटोलातिविषाभ्रंगीत्रायमाणासपुष्करं समांश
साधितः क्वाथोहंतितीव्रोतकज्वरान् १९५ सटीरास्नामृतासुंठीभ्रंगीवृषनिदिग्धिका पुष्करैकटुकापाठाकषायो
श्वांतकापहः रोहिणीधन्वयासभ्रूसकिरातकृतोपिच नाक्नेनेनवसारेवानिंबुकोवुविमर्दितं १९७ विदायवैद्योदिनस
प्तवारिज्वरारिरघुषादिगदापहारि ज्वरेछिदंजीवितदंचनित्यंमृतोजयंचेतसिचिंतयस्व १९९ इतिश्रंतकः ज्वरेणतिन्दृ
भृशंतापोरुजुमन्यागलव्यथा श्वासोमोहःप्रलापश्चत्वालयस्ततंशिरः मूर्छाशल्याकुलोदाहोस्याथीविंशतिवा
सरान् सकष्टतरसाध्योस्माकुग्दाहिजीवितेक्वचित् २०० घनाभीरुश्वास्तीकलितरुवलानिंवजटिलाजयाश्रा
णजद्रुमकुलकपाठीनशाकले समंभ्रमीनिंबामलकरशमनेरतिवलेचलव्याधिश्रांतंशमयतिचरुग्दाहमतु
लं २०१ न्यपकुकटुकाभयाकक्चहारहूरावनेभ्रतंजलमतिद्रुतेहरतिदाहमत्युन्नतं जयेज्ज्वलगुरुसहायुगल
जोक्षसंचापरेकिरातजलकद्रुणनलदपर्पटांभोधरं २०२ पैत्तिकेयेज्वरेप्रोक्ताःषडंगोचनियोजयेत् एभिःप्रयोगे

दीर्घेवपक्षेकेपपिनशाम्यति यदिदाहस्थितःकुर्यात्सुचिरंशिशिरंविधिं हर्म्येषुभ्राभ्रसंकाशेशशांककरशीतले
२८७ मलयोदकसंसिक्ते सुप्यात् दाहपीडितः नरस्योत्तानसुप्तस्यनाभिस्थेकांस्यभाजने पतंतीशीततोयस्यधारा
दाहंनिवारयेत् २८८ मलयजद्रवमिश्रितमुत्सवसत्सितिमसत्सलिलेनसहस्रसः हतजलंद्रुतमेगधतेकिलनरस्यदा
हदाहसमपोहति २८९ इतिदाहः नेत्रेनरोरक्तंगानंहास्यंमोहस्तमोभ्रमः विकटालोचनंचैवप्रलापोमरणंच २९०
आपद्यतेनरस्तेनजीवेद्वर्षत्रयंहिसः चित्तभ्रमंसन्निपातंतीव्रोनैस्यांजनैर्जयेत् मद्धीकामरदारुमत्स्यशकलामुस्ताम
लकोमस्तापथ्यारेवतरामसेनकरजोराजीफलाभिर्युता हन्युश्चित्तरुजोथदद्रुईरदलाद्राक्षापटोलीपयः पथ्यापर्पटराज
वृक्षकटुकाशंखकपुष्पायुता २९१ करंजबीजत्रिफलाहरिद्राव्योषसैंधवैः सवचाहिंगुसिद्धार्थैर्वस्तमूत्रविमिश्रि
तैः पिष्टैर्गुटीयंनस्यानेविधेयाप्रचेतना चित्तभ्रमापस्मृतिभीभ्रमतरोर्षाक्षिरोगनुत् २९२ गुडनागस्त्र्योषस्सोनस्यं
चित्तभ्रमापहं मुरामूर्द्धजमेबालन्मधूकमलयोद्भवैः २९३ मरुत्तरुमधून्मिश्रैःपुरपाणिजयाशुभिः लोहलामज्यकै
लाभिर्धूपश्चित्तभ्रमापहः ग्रहदोषहरःश्रीदःसौभाग्यकरणेपरं २९४ इतिचित्तभ्रमः यंशोफःसन्निपातांतेकर्णाधः
स्याद्धल्व्यथः प्रलापमोहबाधिर्यकंपकंठग्रहन्तकृत् प्रसेकोगव्यपाश्वासोमदरशैवारान्र्जरः सकर्णकोथकेप्याहु

ज्वरपूर्वंतुयोभवेत् २१६ सोसाध्योमध्यतोयत्नसाध्योंतेसुखसाध्यकः मासैस्त्रिभिःकर्णिकाख्योहंतिमुंचतिवानरं श्लेष्मश्चि।
कित्सामुचितोस्यधूमः प्रहर्षणःस्यात्कवलग्रहश्च नस्यंसुखंसंजनयत्यवश्यंलेपस्तुसर्वेषुहितावलेपैः २१७ रक्तावसेच
नेकार्यंनीरुजोभिर्मुहुर्मुहुः तथाकार्यंप्रयत्नेनयथापाकोनजायते प्रलेपंसमस्तेनयत्यल्पमेकः समुद्रिक्तशोफंचरक्तावसे
कः विपक्वंचशस्त्रक्रियापूयजित्साव्रणात्वंगतंचद्रुतंतच्चिकित्सा २२० निशेन्द्रीगुडूमूलैस्तुकुष्ठसैंधवदारुभिः लेपोर्कक्षी
रवान्यस्तःसर्वेवाकर्णिकापहाः निंबारग्वधमूलानिनिशायुक्तंप्रलेपनं स्रावणंपूयगंधानांरोहणंस्याद्रुजोघ्नंच २२२
तुत्थालशार्षपशिलानवसारगंधकासीसकुष्ठपटुहेमपरी करंजाः लेपात्पलंकषवृताश्चसयावशूकाःसस्वर्जिकाःस
परिकर्णिकवेदनाघ्नाः २२३ दशांघ्रित्रिफलाव्योषतिक्ताभूनिंबनिंबकैः क्वाथःपीतोबलाढ्यंतिकर्णिकस्यरुजोखिलाः भा
र्ङ्गीव्योषजयाक्षुद्रापुष्करोग्राम्लताधैः रास्नातिक्ताश्वगंधिकाभिः क्वाथःस्यात्कर्णिकापहः घृतंचपाययेत्सिद्धंयुक्तैर्वाम
धुरैरपि २२६ इतिकर्णिकः हनुस्तंभोरुचिर्दाहशिरोरुग्मोहकंपने प्रलापोध्म ज्वरःश्वासोव्यथास्याज्जलरोधनं मूर्छाच।
वेदनंचापस्मृत्योदशादिनानिवै कंठकुब्जाभिधानोयंसन्निपातैःसोसुदारुणः २२७ किरातकटुकाकरणाकुटजकंटकारीस
द्रीकलिद्रुमकलिंगाभयाकटुककट्फलांभोधरैः विषामलकपुष्करारलुकुलीरशृंगीविषैर्महौषधसमेरयंजयतिकं

ठकुब्जे गराः २२९ त्रिफलाव्योषतिक्ताब्दहरिद्रावासकैः कृतः अथ गोमूत्रयुग्मस्तु कट्वीकट्फलवत्सकं २३० क्वाथः पीतो
निहन्त्याशु कंठकुब्जाभिधं ज्वरं अपनयति कंठकुब्जं क्षिप्तापामार्गबीजकैर्नस्यं वस्तिसलिलेन सहितं त्रिकटुककटुतुंबिभि
र्नस्यं २३१ इति कंठकुब्जः वपुर्हिमं श्लथः कासो वमिर्हिक्का श्रमः कफः व्यथातिसरणं श्वासमोहः कंपस्वरक्षयाः ज्वरः
प्रलापोंतर्दाहः पक्षैकाद्युर्हिमांगके भास्वन्मूलं जीरकं व्योषभार्ङ्गी व्याघ्री शृंगी पुष्करं गोजलेन सिद्धं सद्यः शीतगात्रा
र्तिमोहश्वासश्लेष्मोद्रेककासान्निहंति २३४ कर्कोटिकाकंदरजः कुलत्थाः कृष्णा वचाकट्फलकृष्णजीरैः किराततिक्ता
ग्निककट्फलांबु पथ्याभिरुद्धर्तनमत्र शस्तं २३५ अथ रसः रसगंधकेंदुमणिताम्रविषत्रिकटूनि टंकणयुतानि
मृदुः शिखिपुष्करानिमिषपित्ततैरैः परिमर्द्य भावितमथाग्निरसैः गुटिका कृतं द्विगुणवल्लमितं घनसारजीरककणार्द्र
करसैः अतिशैत्यमोहयुतमप्यचिराज्जयति ज्वरं तमपि कष्टतरं २३७ इति शीतगात्रः ज्वरे प्रथममुत्पन्ने चक्षुर्भ्यां
नैव पश्यति तीव्रतापो भवेज्जिह्वा कृष्णा स्यात्कंटकावृता कसनं श्वसनं कंठे कूडः कर्णरुजो मदः क्रमस्तस्मात्तिसरणं
नेत्रास्यात्पंचविंशतिः वासरास्तं द्विके साध्यः प्रोक्तमागमवेदिभिः शठाब्दारुदुरालभाचरजनीकृष्णा[मरिच]कणानागरंभा
र्ङ्गीतिक्तकपाटमूलदशकं मुस्तावृहत्यावपि वासानिंबपटोलपुष्करजटाभूनिंबसार्द्धं समं क्वाथं तद्द्विकनाशने

दीया
ज्वरहरं पानादिभिर्योजितं २४१ स्तुशापथ्यामृताविश्वापौष्करं तंद्रिकापहं व्योषागस्त्यरसैर्नस्यं वाम्लालेंडुसैंधवं विषं
तिंदुकिरातं च कर्पूरं खरहाटकं सुरसारसलीटं च मृदुस्तं तंद्रिकनाशनं २४३ इति तंद्रिकः प्रलपति तरसोत्तिष्ठति विचेतनो
वेपते मुहुः पतति ज्वरः भ्रमरहाहाकुलितो यो नरः स प्रलापकः प्रोक्तः यामातिवच्चनं वक्ति सयात्ये वयमालयं चतुर्दशा।
छन। रोचनी।
द्विनान्यायुस्तस्योक्तं पूर्वसूरिभिः २४५ सतगरं खरं तिक्तां रेवतां भोद तिक्तानलदतुरगगंधाभारतीसारदूरा मलयजद
स्मलीशंखपुष्पः प्रपक्काः प्रलपनमपि हन्युः पानतो नातिदूरात सांतैरेरंजनैस्तीक्ष्णैर्नस्यैस्तिमिरसेवनैः सर्वतोवि
कृतं चित्तमस्य प्रकृतिमानयेत २४७ इति प्रलापकः पिपासाहृल्लासारुचिरवणुकासारतिमदभ्रमम्घासाध्माना
तिस्रतिवमिहिक्काज्वरकरः स्मृतोर[redacted]क्तष्ठीवी पटुलतमको ठोऽमरुजापरिम्लानो रोगी रुधिरमपि येनोद्गिरतिव
२४८ कर्णाक्षिमुखनासाभ्यो रक्तस्रावाद साध्यकः आयुरस्य दशाहं स्यात्कुर्याद्रक्तहरीं क्रियां २४९ रोहिषधन्व
यवासकवासापर्पट[redacted]गंधलताकटुकाभिः शर्करया सहितोपि कषायः संभवति हि क्षतजप्रशमाय २५० पद्म
सुगंधवाला। मेठीमधु।
कचंदनपर्पटमुस्ताजातिवराहरांचंदनवारि ल्कीतकनिंबयुतं परिपक्वं वारिभवेदिह शोणितहारि श्यामागैरि
करोध्राढसिताक्षौद्रांजनान्वितः वासकः स्वरसः पीतो रक्तं शमयति सत्वरात २५२ इति रक्तष्ठीवी श्वासप्रलापमो

रुतौ जंतुः स्यात्कासहासवान् भुग्ननेत्रे सन्निपाते आशुदंशादिनानि वै पटोलाढकवारिष्टैः क्षुद्रावासारुत्रिरोभिः क्वाथः।
पीतो भुग्ननेत्रे मदमोहज्वरं जयेत् २५४ किरातकल्को वरा राजिकाभिर्मधुप्लुताभिः प्रवरोवलेहः मधूककसारोषणरामठो
मरुत्था । चीर । गंधप्रसारणी । हरिद्वे
न्मेनस्येंजनेस्यान्मधुसिंधुकल्कैः पिचुमर्दवचारविमूलमरुत्तरुहंगोधवचतगरागुरुभिः मरुमाल्यशठीहरिद्रासिद्धकरुग
मधुसर्षपकैरिह धूपवरः २५५ इति भुग्ननेत्रः कठिनतरकंटकावृतं रसनोनम्ररोगोतिभाषतेनापि ज्वरतापकासमो।
हृश्वासयुतो जिह्वकाख्यो तः क्चिरष्टकोरिनान्यायुः कष्टसाध्यतरोमतः तीक्ष्णाद्रवैः सल्लवणो मनिता । लंगरसप्लुते २५८
जिह्वायोग्युडकल्कैर्पोमस्कत्वमपिशाम्यति कटुतैलारनालाभ्यां कुर्वीत कवलग्रहं केवलेनाथवा सद्यकांजिकेना।
स्यपशुद्धये किराततिक्ताकलिंगत्वालिंगाकचूरकल्काकटुतैलयुक्तः अम्लद्रवः संशमयेद्रसज्ञा दोषान्स्तुतो दाशरथियै
यातु २६० शाल्मरपर्णीमालूरमलामयमधुप्लुता शंखकपुष्पीसहितासेव्यावाचांविशुद्धये क्षुद्रानागरपुष्करम
तलता ब्राह्मीवचा सुव्रतामाद्रीवासकयासतोयदरसाक्काथो जयेज्जिह्वकं विश्वावर्मविभावरीयुगवरावत्साद्रिनीवा
रिदः व्याघ्री निंबपटोलपुष्करजटा हृस्ताहृभिर्वाकृतः २६२ इति जिह्वकः यस्तु विस्फारकादीनां सर्वैर्लिंगैः समायुतः
विशेषाद्दाहमोहाढ्यः सोभिन्यासोतिदुःसहः ग्रंथांतरात् त्रयस्तु कुपिता दोषा उरः स्रोतोनुगामिनः श्वामाविशुद्धाग्रा।

स्थिताबुद्धींद्रियमनोगताः २६४ जनयंति महाघोरमभिन्यासं महाहठं प्रसन्नध्यगात्रः स्वपिति न चेष्टां काचिदीहते न
चदृष्टिर्भवेत्तस्य समर्था रूपदर्शने न च गंधरसस्पर्शशब्दान्वा संबुध्यते २६६ शिरोलोडयते भीक्ष्णमाहारं नाभि
नंदति कूजयन्नोरस्तेचैवमतिप्रक्षतिहीयते अधिकात्र न मर्यादा चतुर्विंशतिवासरात् २६८ वा पाठः विकलं भा
षते चापि किंचित्संदिग्धमाचिरात न च प्रभाषते किंचिदभिन्यासः स उच्यते प्रत्याख्येयः समभ्यियं कश्चिद्देवात्प्रसि
ध्यति आयुःपक्षमितं चास्य केप्याहुः सप्तभिर्दिनैः २७० अधिकात्र न मर्यादा चतुर्विंशतिवासरात् वा पाठः स्याच्च
तुर्विंशतिका मर्यादा च दिने नरि सप्तमदशमद्वादशादिवसे प्राप्ते त्रिदोषजस्तापः पुनरपि घोरतरत्वं प्राप्य शमं या।
तिवा हंति द्विगुणा न सप्तमनवमैकादशादिवसे त्रिदोषमर्यादा एषा वधाय मुक्तौ भवति नृणां चाग्निनो ब्रूते २७२ दु
र्गे भक्ष्यि यथाग्निर्भाजनेत्वरया बुधः गृह्णीयात्तलमप्राप्तं तथाभिन्यासपीडितं निद्रोपेतमभिन्यासं क्षीणामेनं हतौज
सं संन्यस्तगात्रं संन्यासं विद्यात्सर्वात्मकं ज्वरं २७४ अभिन्यासस्तु सप्ताहाद्दशाहेन हंतौजसः संन्यासो द्वादशाहेन मल
पाकाद्विमुंचति भेदास्तु सन्निपातानां संख्या अत्योतराः स्मृताः स्वल्पबुध्यानतस्यतेन च कश्चिच्चिकित्सते २७६ अतए
व विशेषैस्ते मुनिभिश्चरकादिभिः एक एवायमुद्दिष्टः सन्निपातात्मको ज्वरः सिंही व्याघ्रमत्ता शाक्षाञ्चजाजी सकटु

त्रिकं शृंगीविडंगं च समं पथ्याविश्वाम्य साधयेत् २८९ छ.तांल्लेस्तंदुलैर्मर्द्दैः पेयामुस्तांबुना ज्वरी पिबेत्हिक्काश्वासका
सीतयाभिन्यासपीडितः स्नेहोविलीढः सितशार्षेपानोसहिंगुः शृंगगडक्कष्टंगवेरः तन्यादभिन्यासगहोग्रशाङ्गिंयथाविर
क्तं विषयाभिलाषः २९० शिरीषवीजं मरिचं वस्तमूत्रेण तत्समं अंजनेन तदभिन्यासे संज्ञाबोधनमिष्यते मातुलुंगा
द्रकरसं कोष्णं त्रिलवणान्वितं अन्यच्च सिद्धं विहितं नस्यं तीक्ष्णं प्रयोजयेत् २९२ भार्ङ्गीपुष्करमूलं च रास्नाविल्वं समु
स्तकं नागरं दशमूलं च पिप्पल्यस्तु च साधितं हिंग्वार्द्रकरसोपेतं पिप्पलीचूर्णसंयुतं संनिपातं महाघोरमभिन्यासं
च दारुणं २९४ हन्यात् शूलमानाहं सद्यः पीतं नियच्छति दंतीद्रवंतीव्रहतीसेरंडाबीजपूरकं श्यामां व्याघ्रीं च निःक्का
थ्याभिन्यासे वद्धवर्चसे कूटपाकलके सन्निपाते प्रोक्ताः कषायकाः २९५ ते सर्वेत्र प्रशस्तव्याः सद्योभिन्यासकापहाः
यस्मिंश्चिकित्सितेप्येवं यदि संज्ञा न जायते पादयोस्तं ललाटे वा दहेल्लोहशलाकया मर्मर्या जलसर्पैर्वा व्यघ्नैर्वे
वीपिदंशाने २९६ औषधैर्येन नश्यंति तेन स्ये[illegible]र्नानाविधैश्च ये विषयोगात् प्रणश्यंति सन्निपाताश्च दारुणाः २९७
इत्यभिन्यासः विश्वसटीदशमूली छिन्ना पाठा भपिप्पलीं द्रव्यैवैः सकिरातविश्ववासाः शमयंति हतौजसं सद्यः २९८
इति हतौजसः शृंगीभार्ङ्गीशटीद्राक्षारास्नादुस्पर्शपौष्करैः संज्ञाच्युतिं हरेत् क्वाथ तीक्ष्णा नस्यांजनेन वा आकल्ला।

कोथं प्रस्यातिन्नं कर्ररकट्रफलं चैतन्यकारकः क्वाथः संन्यासे संनिपातके २९३ धूमः प्रधर्मनं तो रसः सूचीभि
श्चनखांतरे केशानां लुंचनं दाहो वा स्त्रिकैर्मथयेद् दृढं २९४ इत्यभिन्यासभेदाः अंतर्दाहादिकाः सन्निपाताये
तत्र योदशः भवंति भाग्यहीनस्य मितजीविनरस्य च वैद्योनाशयशास्तस्य मेघजंजालबीजलं तथापि तेषां शा
स्त्रेनोक्तमान्वक्षणमुच्यते २९५ अंतर्दाहः शैत्यं वहिस्त्र यस्यातिसंततः श्वासः अंगमिवद्रधकल्पं सोंतर्दाह
इति कथितः इत्यंतर्दाहः नक्तं दिनं न निद्रामुपैति गृह्णाति मूर्ध्नि नभसः उत्थाय दंडपाते भ्रमातुरः सर्वतो
भ्रमति २९८ इति दंडपातः संपूर्यते शरीरं रंध्रे यिमिरभितस्तथोदरं महता श्वासातुरस्य सततं विचेतनस्यांतको
तस्य इत्यंतकः बोराणाविवरमरद्धदुःशोणासितनीललोहितं सार्ति विल्लुवन्मस्तकमभितः कुंभीपाकेन पीडितं
विद्यात् ३०० इति कुंभीपाकः उत्क्षिप्य यः स्वमंगं क्षिपत्यधस्तान्नितान मुहुश्वसिति तं प्रोर्णुनावकं विचित्रकर्णं
विजानीयात् इति प्रोर्णुनावकः स्वेदस्रमांगमर्दकंपवमी दवथवो व्यथा कंठे गात्रे च गुर्विती दं प्रलापकृत् स्य
जायते लिंगे ३०२ इति प्रलापः परिधावती वगात्रे रुक्पात्रे भुजापतंगहरी रागराः वेपथुमतः सदाह स्यैणा
दाहज्वरार्तस्य इत्यैणादाहः शब्दादीन धिगाछति न खान्विषयान्यदींद्रियग्रामः हसति प्रलपति पुरुषः सरो

योमूतद्दासार्त्तः ३०४ इतिमूतद्दासः छगलकशरीरगोधाःस्वेदरुजावान्निहन्ति गलरंध्रः अजघोषसन्निपाताद्दाताम्रा
क्षः पुमान्भवति इत्यजघोषः यस्यातिपीतमंगंनयनेसुतरांमलाश्चततोप्यधिकं दाहोतःशीततनावहिरस्यसहानिद्रको
ज्ञेयः ३०९ अथांतराद्धिशेषः रूक्षशीतदिवास्वापव्यायाममलनिग्रहात् कफात्संमूर्छितोवायुस्तीक्ष्णोपित्तंबहिः।
क्षिपेत् तत्पश्चाद्दूषयेद्रक्तंततोहारिद्रकोभवेत् भवेत्सादोपविष्टंभोवध्नात्यामाशयेहृदि ३०८ वेपथुःश्वसनंनेहि
काःतंद्राकासारुचिज्वराः गुरुत्वंसर्वगात्राणांशीतत्वंसर्वसंधिषु हारिद्रकांकितैर्हेतैःसन्निपातात्मकोज्वरः दोषे
विरुद्धेनवेगैस्तोसर्वसंपूर्णलक्षणाः ३०९ असाध्यःसोन्यथाकृच्छ्रोभवेद्वैकल्पदोपिवा प्रसंगाद्गात्रसंस्पर्शान्निःश्वा।
सात्सहभोजनात् ज्वराहारिद्रकाद्याश्चसंक्रमंतिनरान्नरं अष्टाहान्मनुजंहंतियदिसंपूर्णलक्षणाः ३१२ आदौवि
रेचनंकुर्याद्वंधयेच्चतदुत्तरं जलौकाभिर्विषाणैर्वामोक्षयेद्दुष्टशोणितं तथालोहेनसंदग्धंद्वयेदष्टकर्मवित् मध्य
दास्यघनंन्मूर्छित्रीन्वाएतद्वौगुलेदहेत् ३१४ मध्याघोदाहमेकंतुमध्याद्वाभ्यांतुयोजयेत् श्यामाभयाकरंजशुंठी
कंपिप्पलगुडद्युग्गुडीः पीताशीतजलेनाशुहरिद्रकविरेचनी हारिद्रेपाचनंप्रोक्तं द्राक्षामृत्निंबपर्पटैः ३१९ गुडूचीकटुका
रक्षोशीरवालुकसंयुतैः मूर्निवाद्यमृतानिवद्राक्षान्नायंतिकाथया मधुकग्रंथिककाथःक्षौद्राद्धारिद्रकंहरेत् वर्षा

भूपाटलोशीरदार्वीनिंबाभयामृता कटुकापर्पटश्चैव क्वाथो हारिद्रकापहः ३१९ श्वेतमूलशतावर्या वासा च कटुरो।
हिणी क्वाथो गुडसमायुक्तो हंति हारिद्रकंज्वरं लोहचूर्णं सितापथ्याशृंगीवासाहलसंभवं लोहं मधुसमायुक्तं हरेत् हारिद्र
कंज्वरं ३२० रसैः संहृत्य कटुतैलैः शिखितित्तिरदक्षिभिः शुष्कमूलककंजेयूषैः कुलत्थैः सह भोजयेत् ३२१ इति हारिद्र
कः मेचकवपुरति मेचकलोचनयुगलो विलोमलोमसर्गात् संशोषितः सितपिडिकामंडलयुक्तो ज्वरे भवति ज्व
रो दाहो भ्रमो मोहो ह्यतीसारो वमिस्तृषा अनिद्रा च मुखं रक्तं तालुजिह्वा च शुष्यति ३२३ कंठोष्ठमुखवैरस्यं पाकः।
खेदश्च जायते ग्रीवामध्ये च दृश्यंते स्फोटकाः सर्षपोपमाः एतच्चिह्नो भवेद्यस्तु स संधोरक उच्यते ३२५ ब्राह्म
णः क्षत्रियो वैश्यश्च शूद्रश्चांडाल एव च प्रथितः पंचधा वत्स यं संधोरकोगदः ब्राह्मणः श्वेतवर्णश्च क्षत्रियो रक्त
वर्णकः वैश्यः पीतश्च विज्ञेयः कपिलः शूद्र एव च ३२६ कृष्णवर्णश्च चांडालो नृणां प्राणांतकृद्भवः ब्राह्मणः
सुखसाध्यः स्यात्कृच्छ्रसाध्यो हि क्षत्रियः वैश्यः कृच्छ्रतरः प्रोक्तः द्वावसाध्यौ परौ नृणां श्लेष्मा श्वासो नरः कासश्छर्द्य
तीसारहिक्कहाः ३२७ संधोरकभवाश्चैते निघ्नंति सहसातुरं ॥ नामाश्विने योऽभगवंतमाहुः श्रुते निदाने भवतो दिवा
करः अस्योपतापस्य चिकित्सितं च पुनर्बभाषे स चरिष्मानवः ३३० एभिः प्रकारैर्बहुधानुरोपैः संधारकोवैशाम

तामुपैति सरुड्जाप्येस्तुतिभिर्भैवान्योमिष्टान्नभोज्यैर्द्विजपुंगवानां ३३१ किरातेन्द्रयवारिष्टत्वक्कोय घनपर्पटैः सविश्व
चेरनैःक्काथःकृतोमंधोरकंजयेत तेत्रीवृकीवातिविषामुस्तासुंठीचधान्यकं अहिप्रियंचामबिल्वंकलिंगोशीरपद्मकं
३३३ पद्मारजश्चसोहीच्यंशतपत्रीप्रसूनकं औषधानिप्रयोज्यानिश्लेष्मघ्नानिहिमानिच वक्ष्यमाणेनसूर्याद्विज्वरे
प्रोक्तःकषायकाः तेसर्वेत्रप्रशस्तव्याःसद्योमंधोरकापसः ३३५ इतिसंशोषणः अतिसरतिवमतिकूजतिगात्राण्यभि
तश्चिरंक्षिपति सन्यासस्सन्निपातेप्रलपतिभ्रूमध्यास्तिमंडलोभवति इतिसंन्यासः येनसहज्वरवेगाद्यंत्रेणोवाक्पी
डयतेगात्रे रक्तंपीतंचवमेद्यंत्रापीडःसविज्ञेयः ३३७ इतियंत्रापीडः अथरसाः रसेन्द्रविषशुल्वाभ्रलोहैर्वासारसंयु
तैः सप्तकृत्वाक्षिसैदोषांतकःप्रसोभैरवोमहान वल्लैकंवाडयंदद्याज्जातीफलानुपानतः रोगीवैद्योत्तमेस्त्यक्तःसोपिजी
वतितत्क्षणात सूतंगंधंशिलातालंमर्दयेन्निंबुकंजेद्रवैः लिप्तातेनार्कपत्राणियंत्रेभस्माभिधाख्यके ३४० ज्वालयेर
घयामाग्निस्वांगशीतंसमुद्धरेत विषोषणंतुर्यांशंदत्वावल्लमितंगुटी देवदालीरसैर्वध्वारसोयंभैरवाभिधः इत्यौद्र
करसैःसर्वसन्निपातविघातकृत ३४२ भस्मीगतंरसेविज्ञंचशीतार्त्तंनंद्रितंनरं तस्मरणाद्बोधयेद्धाघंकुर्याच्छीतोपचारका
न इतिलघुभैरवः काचमाच्यारसैःशुध्यात्कृत्वात न्वर्कपत्रकान गंधंकालशिलासस्तत्क्रमेणेकंद्विचन्द्रसः ३४४ ए

कीकृत्यांधमूषायां पचेद्यामचतुष्टयम् एकाग्निविषयेव्योषांस्तु कयोभाविता गुटी हरिमध्यमिता ज्ञेया रसोयं ताम्रभैर
कः संनिपातज्वरान् हंति पथ्ये शीतोपचारकान् ३४८ इति ताम्रभैरवो रसः विषार्क दरदं फेनं मरिचं पंचपित्तयुक् राजि
कामात्रया रघ्राद्रसं चैतन्यभैरवं सन्निपातान्निहंत्याशु घोररूपाननेकशः रसात्तापे समुत्पन्ने कुर्याच्छीतोपचारकान्
३४९ इति चैतन्यभैरवः रसांजनोषधैर्दीर्घैः कृतैः संज्ञानजायते शीतार्त्ते चांतके कण्ठकुब्जे हारिद्रजिह्वके अभिन्या
सेषु सर्वेषु नष्टसंज्ञ्यने रसः तर्कमनल्लै भार्गी व्याघ्रा छायाशुष्का तु सप्तधा ३५० सूचिकाभरणं सेवं प्रछन्ने मूर्द्धि दाप
येत् संनिपाते महाघोरे स्वैष्टैः सिंचेत्फलं मितैः दक्षिरो लोचने रक्ते साध्यो वामे त्वसाध्यकः पश्चात्सचेतनं तं तु यो
गैर्विषहरैश्चरेत् ३५२ इति सूचिकाभरणो रसः विषोषधैः पंचपित्तैर्हत्वा मङ्क्षमिता गुटीः ने पालेन युताचापि
रसो ज्वालानलो महान् शीतार्दिते सन्निपाते तंद्रिते मोहिते ज्वरे कफे कंठगते देयं स्मरणं ज्ञानगर्ति मानवः ३५४
इति ज्वालानलो रसः रसो विषोषणा कोष्ठ पंचपित्तयुता गुटी सन्निपातान्निहंत्याशु रसोयं अमृतभैरवः रंगाकागरले
भार्गी व्याघ्रा छाया शुष्का च सप्तधा सूचिकाभरणं सेनं प्रछन्ने मूर्द्धि योजयेत् ३५५ सन्निपाते महोन्यासे बद्धैः सिंचेत्फला
मितैः सन्निपाते समुत्तार्य यदि जीवति मानवः क्षीरोगोयो बलवान्साग्निः शीर्णगात्रः शिरोरुहः स्वरवर्णासमन्वितिभ्रष्टः

क्षीणश्चक्षीणेन्द्रियः ३५८ अव्यक्तवाग्विवर्णोश्चमंदाग्निश्च भवत्यसौ सन्निपातेन रुग्णश्चचिराद्दाप्यायते नरः ३५९॥
संभोजनीयश्चपुनर्जन्मरहितस्यततः ३६० ॐ इतिज्वरतिमिरभास्करे संनिपातज्वरप्रभेदोनाम सप्तमोऽध्यायः ॐ अ
थ आगंतुकज्वरप्रभेदः लोष्टशस्त्रकशाकाष्ठमुष्टिरंभितलद्विजैः तद्विधैश्चहतेगात्रे अग्निरग्धेष्पश्वेदजे १ जा
यते हि ज्वरोऽयस्य ज्ञेयोसावभिघातजः पाठांतरे येभूतविषवाय्वग्निक्षतभंगादिसंभवाः रागद्वेषभयाद्याश्चतेस्युरा
गंतवोज्वराः २ आगंतुरष्टमो योहि सज्वरः स्याच्चतुर्विधः अभिघाताभिषंगाभ्यामभिचाराभिशापतः ३ तत्राभिघात
जेवायुः प्रायोरक्तंविदूषयेत सव्यथं शोथवैवर्ण्यंसरुजं कुरुतेज्वरं ४ अभिघातज्वरेकुर्यात्क्रियामुष्णविवर्जितां कषा
यमधुरस्निग्धंतदैथ्योषमयापिवा ५ अभिघातज्वरस्तस्य पानाभ्यंगेनसर्पिषः मद्यैर्द्वैवैश्च सात्म्यैश्च तथामांसरसौ
दनैः ६ क्षतानां व्रणितानां च क्षतव्रणचिकित्सया वधबंधपरिभ्रंशभंगचेष्टनादिसमुद्भवान ७ ज्वरानुपाचरेत्पूर्वंमदिराक्षी
रभोजनैः ८ इति अभिघातज्वरः अभिषंगभवःसप्तप्रकारःकीर्तितोज्वरः ग्रहावेशात्तथाक्रोधात्सेषधैर्विषजःशुचः ९
कामाद्भयाच्चविज्ञेयस्तस्यलक्षणमुच्यते भूताभिषंगादुद्वेगोहास्यरोदनकंपने १० भूतविद्यासमुद्दिष्टैर्बंधावेशनता
डनैः जयेद्भूताभिषंगोत्थंतुलस्यषमरीचकैः ११ सहदेव्याजटांकंठेबध्वाभूतज्वरंजयेत इतिभूताभिषंगः दर्पणा

हिन्यथाछायाशीतोष्णप्राणिनोयथा स्वमणिंभास्करार्चिर्यथादिहंत्वदेहधृक् १२ विशंतिचनदृश्यंतेग्रहास्तद्वच्छरीरिणो
ग्रहजेमृतविद्योक्तंबलिमंत्रादिसाधनं १३ दानैस्तथास्वस्त्ययनैरक्ष्यातत्रग्रहपीडिताः शिरीषबिल्वजंबू(व्वा)म्लकपित्थार्जुनप
ल्लवैः सकुंकुमपुरैर्धूपःसर्वग्रहज्वरापहः १५ इतिग्रहजः क्रोधात्कंपशिरोरुक्चपित्तज्वरसमाकृतिः क्रोधजोयातिका
मेनसद्वाक्यैःपित्तजित्क्रमैः १६ मनोवांछितलाभैश्चसघःशांतिमवाप्नुयात इतिक्रोधजः औषधीगंधजेमूर्छाशिरोरु
क्तपथुःस्रवः वैगंध्यंवमनंकंपोभ्रमःस्यादितिलक्षणं १७ औषधीगंधजंपित्तशमनीयैरुपाचरेत निंबदारुकषा
यंवाहितंसौमनसंतथा १८ इत्योषधीगंधजः विषजेनृद्वक्तमोमूर्छामोहःश्यावास्यतारुचिः अतीसारोवमीश्चैववस्रा
त्वाचैवंचिकित्सयेत १९ विषजेशामयेत्क्षौद्रंविषपित्तप्रणाशनैः २० इतिविषोद्भवः पुत्रमित्रकलत्राणांधननाशेष
नाघ्रानंजंबनांकुरुतेपीरांसोसाध्योमानसोज्वरः २१ शोकाद्दक्वातिसरलोग्लानिश्चित्तभ्रमस्तमः प्रलापोवाष्पबहुलं
निःश्वासमितिलक्षणं २२ ह्रीवेरंचंदनोशीरंधान्याकंमुस्तकंसिता द्राक्षैरेभिः क्वतःक्वाथःशोकज्वरविनाशनः २३ मि
ष्टाशानेरुचिकरंव्यंजनैर्विविधैर्युतं गव्यंसेव्यंचधोलंचशेयंचित्तज्वरापहं २४ इतिशोकोद्भवज्वरः कामोद्भवेरुचि
र्दाहोह्रीर्निद्राधीधृतिक्षयः हृच्छ्वाथाध्माननिःश्वासोन्रणांकामज्वरेभवेत २५ हृद्यैःशीतोपचारैश्चचिकित्सेत्कामपीडि

ते सुरूपाचारुनयनापीनोन्नतपयोधरा । भोक्तव्या प्रमदा कामे कामज्वरनिपीडितैः २६ इति पुरुषे भ्रमोंगमर्दस्तंद्रत्र
चापल्यं कुचवक्त्रयोः स्वेदः स्याद् हृदि दाहश्च स्त्रीणां कामज्वरे भवेत् २७ बालकेशातपत्राणि गंधसारमुशीरकं । चोचेधा
नेयकं मांसीकाथः कामज्वरापहः २८ शय्यायां संस्तरः कार्यः सुगंधैः कुसुमैर्भृशं क्रीडनीयं स्वकांतेन सह राज्यो स्वया ।
स्त्रिया २९ इति कामजः भयात्प्रलापो तीसारश्चेतसश्चानवस्थितिः आश्वासनेष्टलाभेन वायोः प्रशमनेन च हर्ष
णैश्च शमं याति स यो भीतिभवो ज्वरः ३१ इति भयोद्भवाभिषंगज्वरभेदः शापोद्भूतज्वरे ज्ञेयं लक्षणं संनिपातवत् मोह
स्तृष्णारतिश्चैव विशेषेणाभिवर्द्धते ३२ वृक्षारामतडाकेषु देवतायतनेषु च गोब्राह्मणयतीनां च पीडां कुर्वंति ये नराः ते
षां देवप्रकोपेन विज्ञेयो दैविको ज्वरः इति शापोद्भवो दैविकः तत्राभिचारकैर्मंत्रैः क्रियामंत्रौषधैरपि प्रयुक्तैः पुरुषस्या
शुद्ध्यमानस्य तप्यते ३३ पूर्वं चेतस्ततो देहस्ततो विस्फोटतृड्भ्रमैः सदाहमूर्छनैस्तस्य प्रत्यहं वर्द्धते ज्वरः शापजो
देवकोपोत्थो ह्यभिचारभवो ज्वरः जपनात्पूजनाद्धोमाद्बलिदानादिकैर्जयेत् ३५ ॥ इति ज्वरतिमिरभास्करे आगंतुक
ज्वरभेदो नामाष्टमोध्यायः ॥ दोषोल्पोहितसंभूतो ज्वरोत्सृष्टस्य वा पुनः धातुमन्यतमं प्राप्य करोति विषमज्वरं १
संततादिविभेदेन ज्वरः पंचविधः स्मृतः संततः सततोन्येद्युस्तृतीयकचतुर्थकौ २ यत्रातततायीभवतीह्मायीसुच्चतविधे

घ्रातस्तत्कृचित्तः स संततेन ध्रुवं दुर्जयेन ज्वरेणानुष्ठितः सदोद्धरेण ३ स्रोतोभिर्विस्तृता दोषा गुरवो रसवाहिभिः सर्वदेहा
नुगाः स्तब्धा ज्वरं कुर्वंति संततं ४ यथाधातूंस्तथा मूत्रं पुरीषं चानिलादयः युगपच्चानुपद्यंते नियमात्संतते ज्वरे ५
स सप्ताहं वा दशाहं वा द्वादशाहं स्तु दुःसहः सशीघ्रं शीघ्रकारित्वात्प्रशमं याति हंति वा ६ विसर्गं द्वादशे कृत्वा दिवसेव्य
क्तलक्षणः दुर्लभो पिशमं कालं दीर्घमप्यनुवर्तते ७ पटोलेंद्रयवा दारु गुडूची निंबपल्लवैः क्वाथो हंति निपीतोयं।
सद्यः संततज्वरं ८ निंबामृताभयाद्राक्षापटोलेंद्रयवाः समाः शर्करामधुसंयुक्तः क्वाथो वा संततापहः ९ पटोलपत्र
कटुकी बीजानि कुटजस्य [redacted] वा एतैः प्रक्वथितः क्वाथः संततज्वरनाशनः १० नागरं सर्षपो मुस्ता तिलाश्चैरंडपल्लवाः
करवीरं जनी मोसी त्वक्चाग्रं शतपुष्पिकाः ११ शटी करंजमंजिष्ठा वाजिगंधोग्रगंधकं समभागान्वितं सर्वं मज्जाक्षी
रेण पेषयेत् १२ कोष्णं लेपनमेतस्य कुर्यात्सर्वज्वरे भिषक् सामे निरामे विषमे तथा चैव त्रिदोषजे १३ प्रशस्तं लेपनं
चास्य ज्वरिणां ज्वरशांतये इति संततः ज्वराः पंचमयो क्ताये पूर्वं संततकादयः चत्वारः संततं हित्वा ज्ञेयास्ते विषमज्व
राः १४ ज्वराश्च विषमाः सर्वे सन्निपातसमुद्भवाः यथोल्वणस्य दोषस्य तेषां कार्यं चिकित्सितं १५ श्लेष्मपित्ते विद
ह्येते रसस्थाने यदानिलः तस्मात्काले मनुष्याणां जायते विषमज्वरः १६ कस्यादनियतात्कालाच्छीतोष्णाभ्यां त

धैवच वेगतश्चाप्यनियमो ज्वरः सविषमस्मृतः १७ त्यक्त्वा स्वरूपमात्मीयं संततस्संततकाह्निकात कंठस्थानविभा
गेन यथासंख्यं करोति हि १८ संतता ऽन्येद्युष्कं स्यात्र्यख्यचतुर्थाऽन्यसप्रलेपकात आमाशयस्थः सततं स्युरस्थोऽन्येद्युष्कं संततनु
नेगलस्थः तृतीयकं मूर्द्धगतश्चतुर्थं स्थानमुपैति दोषः १९ आमाशये मरुत्स्थायादोषास्तिष्ठंति हि ज्वरे अत्यंतेतसम
वेती ह्स्तो द्वौ कालौ गतिरस्य तु २० पंचाशन्नाडिका भूत्वा आयंते पंच पंच च जहाति सज्वरो ज्ञेयः सततस्य विपर्ययः २१
पाठापटोलकटुकासारिवामुस्तकान्विता [illegible]तैःसिद्धः कषायस्तु संततज्वरघातकः २२ सारिवाद्धितयं पाठात्रायं
ती कटुरोहिणी शार्करमधुसंयुक्तः क्वाथो वा संततापहः २३ विषमे संतताद्दोयत्तज्वरे प्रोक्तं चिकित्सितं सक्कदुत्य
विपर्यासज्वरेपि च तदेव हि २४ इति सततज्वरः अन्येद्युष्कं ज्वरं कुर्याद्दोषो यः पिशिताश्रितः सत्वहोरात्रमध्येतु ए
ककालं प्रवर्तते २५ हृदिस्थितः कफप्रायो दोषो ह्यामाशये व्रजेत ज्वरं कृत्वा पुनर्याविशीभ्रं स्वस्थानकं प्रति २६ रा
त्र्यह्नोः षट्सु कालेषु एककालं विमुंचति सोन्येद्युष्कविपर्यासः कृच्छ्रसाध्यः प्रकीर्तितः २७ मृद्वीका त्रिफला निंब प
टोली मुस्तवत्सकैः कृतः क्वाथो निहंत्येषो ज्वरमन्येद्युरुद्भवं २८ पटोलारिष्टमृद्वीकाशंपाकत्रिफलामृता शार्करा
मधुसंयुक्तः क्वाथो वेलाज्वरापहः २९ मूलं श्वेतनुरंगाद्रिः काकजंबोद्भवं हिवा रवौ कु[illegible]मारिकासूत्रे बद्धं वेलाज्वरा

पदे ३० इत्यन्येषु पक्षः लोके वेलाज्वरः प्रणायतिस्तरो यश्च ज्वरो भस्मश्मशानप्रभृतिषु शिवस्य स्थानेषु ग्रहे वा लयेवा
प्रलपनमलमूत्रोत्सर्गनिष्ठीवनादिज्वर उत्तरवेगः पीडयेत्तं तृतीयः ३१ मेदोगतस्तृतीये ह्नि तृतीयकं इति स्मृतः ।
अस्थिमज्जाहं ज्वरयति मध्यं दिनं मुंचति प्रायः पित्तोद्भवः सोयं द्वंद्वजोन्यमते मतः ३३ कफपित्तात्त्रिकग्राही पृष्ठं वात
कफात्मकः वातपित्ताच्छिरोग्राही त्रिविधः स्यात्तृतीयकः ३४ दोषो धत्तेन कोष्ठस्थो हृदयं गच्छतस्ततः दिने नामाशयं
प्राप्य कुप्यतीतोतस्तृतीयकं ३५ ज्वरस्य विरतो वेगा यातिकंठेतु वेगतः मध्ये त्वेकदिनं भस्त्वाद्यो ह्रावं तेच मुंचति ३६ सत
तीयविपर्यासः कथितो वद्धसोश्नुते संठी गुडूची भूनिंबचंदनैरुपकल्पितः क्वाथो निहंति न चिरात्तृतीयाह्नभवं
ज्वरं ३७ समाक्षिकसितः पीतः शीतमुत्तमहेयश्वैः धान्यच्छिन्नरुहोशीरैः क्वाथ एकांतरं जयेत ३८ षोडशाष्टचतु
र्भागंवातपित्तकफार्तिषु क्षौद्रंकषायैर्दत्तं यं विपरीतां तु शर्करा ३९ पिप्पली चंदनं मुस्ता नागरोशीरधान्यकं शर्करा
मधुसंयुक्तः क्वाथ एकांतरं जयेत ४० अभया क्वथितः पेयः शर्करामधुयोजितः ज्वरेत्तृतीयके पुंसां तस्माद्दासमा
न्विते ४१ यजुर्वेदे रुद्रसूक्तं मन्त्रं जयं जपेत पुरःसिद्धार्थसर्पिषि गुग्गुलेनैकांतरं जयेत ४२ ज्वरस्य दिवसेर
वेरथ शिवस्य वा पिप्पलं जलेसमभिषिच्यैतं हरधिया समालिंग्य च प्रदक्षिणामवभ्रमन्नमनयामुङः ४३ अथ

यात्तृतीयकनिपीडितः सपदि शोमुदं विंदति ॥ रुद्रजटागोश्रृंगं विडालविष्ठोरगस्य निर्मोकः ४४ मदनफलभृत
केशीवंशत्वक् रुद्रनिर्माल्यं घृतयवमधूकचंद्रक छागलरोमाणि शर्षपाः सवचाः ४५ समरिचगुनिंबपत्राः सम
भागाश्छागमूत्रसंपिष्टाः धूपनविधिना शमयंत्येते सर्वज्वरान्नियतं ४६ ग्रहडाकिनीपिशाचप्रेतविकारापनोदनो
धूपः वृषलशैरेकविंशत्यात्र कुर्वीत तर्पणं मंत्रेणानेन विविधतिलपुष्पकुशान्वितैः ४७ ॐ नमो वो थिरूपाय वि।
स्णुरूपाय ते नमः ज्वरं हर महाभाग तृतीयं मम बाधकं ४८ ज्वरमेतेन संतर्प्य समाश्लिष्य निमंत्रयेत् महाज्वर महाभा
ग महाबलपराक्रमः ५० रौद्रासि रुद्ररूपोसि तृतीयक महाज्वर त्यजमां भूतमव्येश पिप्पले स्मिन् स्थिरो भव ५१
ज्वरमश्वत्थमूले त्वानन्मूले जलभृतं नवं कलशं आसिंचेत् कंबसंभृतशरावपिहितं ततो दद्यात् ५२ मंत्रोयं प्रग
हीष्य बलिं चेमां तृतीयमहाज्वर आतुरस्य सुखं सिद्धिं संप्रयच्छ महाबल ५३ अथैकविंशति विप्रान्सप्तवात्रीं।
यथासुखं भोजयित्वा गृहं गच्छेन्मौनी पश्यन्निर्जोपदेशे ५४ ततस्तु शंकरातंकाद्वीतो वै विप्रभोजनात् देहाच्छ
तिरोद्रायं त्रिविधो यं तृतीयकः ५५ मंडोलिकादंतकाष्ठे दातव्यैरविवासरे आमंत्र्य मंदसंख्यायां मतमेकोतरे ज्वये
त ५६ इति तृतीयकः लोके एकांतरज्वरः व्रजति यः सततेमकरध्वजप्रजनितो रुमतिभ्रममोहितः बहुविधाशुभधा

मज्जस्वलोमध्ये जनदुल्लिखितमपि पिवत्यपि ५७ हसति रोदिति चैत्यन्तरो रथः समलं मुञ्चति यः कुरुते पिच कुपितम् तम
वत्सवदितं ज्वरस्तमरमाश्रयतीह चतुर्थकः ५८ अधिशेते यथा भूमिं बीजं काले प्ररोहति अधिशेते तथा धातून् दोषः का
ले प्रकुप्यति ५९ सब्धो हि वलं कालं प्राप्य दोषस्तृतीयकं चातुर्थकं च कुरुते प्रत्यनीकवलक्षयात् ६० अस्थिमज्जा
गतो दोषश्चातुर्थकज्वरं सृजेत् शोषणः सर्वधातूनां वलवर्णाग्निसादनः ६१ दिनद्वयं यो विश्रम्य प्रत्येति स चतुर्थ
कः प्रायशः श्लेष्मजः प्रोक्तो ग्रंथांतरमथोच्यते ६२ ग्लानिपूर्वं मध्याधः कायं वाताद्भिः क्रमात् दोषाः शिरस्याद्यहे
ण कंठं प्राप्य ततः परं ६३ दिनेन हृदयं प्राप्य दिनेनामाशयं गताः चातुर्थकं ज्वरं कृत्वा विरमेयोऽतिमस्तके ६४ दिनमा
द्ये दिने चांते मुक्त्वा मध्ये द्व्यहं भवेत् चातुर्थकविपर्यासो दुःसहस्त्वस्थिमज्जगः ६५ धात्वंतरस्थो लीनत्वात् सूक्ष्मत्वाच्चो
पलभ्यते स चापि विषमो देहं न कदाचिद्विमुंचति ६६ वेगे तु समतिक्रांते गतोयमिति लभ्यते [redacted] ग्लानिगौरवदौ
र्बल्यकार्श्येभ्यो न विमुच्यते ६७ धात्रीधान्याभयावासास्थिरादारुसनागरैः सितामधुयुतो हंति क्वाथश्चातुर्थकं ज्व
रं ६८ गुडूच्यामलकीमुस्ता क्वाथो मधुसमन्वितः ज्वरं निवारयत्याशु चतुर्थदिवसंभवं ६९ विदारीक्षुरसं सर्पि
र्मधु तैलं घृतं पयः पिवेच्चातुर्थकश्वासकासवातज्वरापहः ७० त्रिफलाचूर्णमिश्रं वा पेयं चातुर्थकापहं अगस्त्य

ज्वरं
पत्रस्वरसैर्नस्ये चातुर्थकापहं ७१ कल्कं शिरीषपुष्पस्य रजनीमिश्रितं पुनः नस्यं सर्पिः समायोगै चातुर्थकं जयेत् ७२
शेलुषमंडनरजः पुरुषोनुरूपेषु भागवत्सतुरभीपयसानिपीतं आदित्यवारभवपालिदिनेन तथ्यं चातुर्थकं सुचिरजं
क्षययेत्सरोगान् ७३ अजाव्योश्चर्मरोमाणि वचाकुष्ठं पलंकषा क्षौद्रं गुग्गुलं निंबपत्राणि धूपश्चातुर्थकापहः ७४ इति
वहातुरआर्तेतहागमे यदि मिलष्यति तत्र कुवमर्पयेत् रुचिरचंदनपेचकमल्लिकाकुसुममांसमसूरान्नशरादिकं ७५
अथ धेनुदानविधिः असितधेनुमशेषपरिष्कृतं प्रविलसद्द्युतिमुज्ज्वलमलक्षणां द्विजवराय परीतसरीउनं प्रमुदि
तायहितायसदक्षिणां ७६ सकलसंसृतिदुःखहरं हरं हरं जिनसंतमसोर्ध्वहरं हरिं अहरहः प्रयतः स्वयमर्चयन्नय।
तिनाशमिमं विपदान्वयं ७७ अथ तृतीयचतुर्थकसंज्ञयो रुपशमाय विधिं ज्वरयोरिमं प्रविदधीत रवेर्दिवसे सु
धीरपहस्तीव करे पुरस्तत्वरे ७८ रुचिरमृण्मयकुंभकपालके सुचिरमुत्तमधूपसुगंधिनि प्रचुलपद्मगुतं कुशगंगु
दांसमिति पूर्वकपलेलकुचाम्रफले ७९ पदुपथक्र विरचय्य विभास्वरं शुभदिशो ज्वलदग्निशिखाधरं कमलकंडनिर्मि
तमल्लिका तम्रतं विदधीत च दीपकं ८० सुरभिशोणिततैः करवीरजैरपि जयाकुसुमैः कृतशेखरं निशितशस्त्रक
रस्तुतदुष्करं ज्वरखरायहिताय निवेदयेत ८१ मंत्रोयं प्राः ह्रीं यवबलिंचेमां बाधक त्वं महाज्वर आतुरस्य सुखं सिद्धिं प्र

यद्वाश्मसहास्वल ८२ हनुमतस्तपनेप्रणायेततःप्रततमुत्तमतैलघटीशतैः वरजयाकरवीरमंबैर्नैवैर्विरचितंप्रसवैः।
परिपूजयेत ८३ सुरभिधूपसदन्ननिवेदनाद्धनुपठेद्दृढभक्तिपरःस्तुतिं पवनसंभवमामव्यरुर्जयाद्दवलच्युतभयाद्दहितं
जहि ८४ अंजन्यास्तनयःसमीरणसुतोयःफाल्गुणोमोद्भवःश्रीरामप्रणयैकधामबलवान्सत्यप्रतिज्ञानिधिः पिंगा
क्षोद्भुतविक्रमोजलनिधेर्लंघनेधीरधीर्हेलोत्पाटितशैलशृंगघटितप्रत्युग्रसेतुस्थितिः ८५ लंकाधीश्वरदर्प
हाजनकजाशोकांतकृल्लक्ष्मणप्राणत्राणपटोजितेंद्रियगणःसश्रीहनूमान्भटः एतैर्नाममभिराद्दराद्धुबलिसंयमि
प्राक्षयेकीर्तितस्तेषामुत्तरसिद्धिदोक्षणाणगतोनित्यंतृतीयज्वरः ८६ हनुमंतमितिस्तुतिप्रसन्नेप्रणिपत्यप्रभुरान्तरा
नरूपं प्रविधायकपालभ्रष्टिकायंगृहमागत्ययथासुखंरमेत ८७ इतिचातुर्थिकः अतिशीतातिमंदत्वाद्भव
त्यह्नि पंचमे पिबेत्सपरकक्वाथंगडूच्यावासकस्यच ८८ त्रिफलास्वरसेवापिश्लेष्मिकेविषमेज्वरे चंदनेधान्यकं
मुस्ताङ्गडूचीविश्वभेषजं ८९ पंचाह्नसंभवंहंतिज्वरंक्वाथोनिषेवितः ९० इतिपंचाह्निकः अतिलीनतरश्चातिमं
दःषष्ठेह्निसंभवेत यवासोहैवजोह्यलसुंठीवासममांशतः ९१ क्वाथोनिषेवितोहंतिज्वरंषष्ठह्निनोद्भवं नित्यंमंदज्व
रोत्सन्नःअकृच्छ्रेणासिध्यति ९२ सत्वधांगश्लेष्मभूयिष्ठेनवातबलोसकीर्णोयस्तधांगताश्लेष्माधिकांय। रामः

स्निग्धरूक्षता ८३ मंदवेगो ज्वरो नित्यं स स्याद्वातबलासकः वातबलासमेके तु वदंति कुंभकामलां ८४ कफवातज्व
रे प्रोक्तं क्रिया वातबलासके इति वातबलासकः आमाशयस्थः संधिस्थो दोषः कुर्यात् प्रलेपकं प्रलिंपतीव योंगानि गो
रवेण तपेन वा ८५ ज्वरो मंदः सशीतश्च यस्मिन् स्यात् स प्रलेपकः तथा प्रलेपको ज्ञेयः शोषिणां प्राणनाशनः ८६ दुश्चि
कित्स्यतमो मंदः स कष्टो धातुशोषकृत् प्रयुंजीत भिषक्श्लेष्मज्वरघ्नीं तु प्रलेपके ८७ इति प्रलेपकः पुष्पेभ्यो गंध
स्तन्वी तेजस्विभ्यो पथ्यानलः उपादाय मनुष्यस्य प्राणान् पान्तो नियच्छति ८८ सोष्मा रक्तं सतेजो धातून्मर्माण्यपि च
तेजसा कर्मचित्तं बलं ज्ञानं से निरुध्याशु मारुतः ८९ कर्मादिषु निरुद्धेषु स्वपितीति स तु ह्यज्ञः मन्यते हतचित्तता
दोजस्युपरते सति ९० तस्यादितः शिरोरोगः ससंज्ञस्यैव जायते विषं गंधं स्तु गंधं च द्विषन्कासन्समर्द्धति ९१
तृणपुष्पकमित्येवं ज्वरं विद्याद्विचक्षणः ९२ इति तृणपुष्पकज्वरः ओजो विस्रंसते यस्य पित्तानिलसमुच्छ्र
यात् स गात्रस्तंभशीताभ्यां शयने भुरचेतनः ९३ अपि जाग्रत्स्वपं जंतुस्तंद्रालस्यप्रलापवान् संहृष्टरोमा स्रस्ता
ङ्गो मन्दसंतापवेदनः ९४ ओजो निरोधजं विद्यात् ज्वरं भिषगुत्तमः इत्योजो निरोधः वक्ष्यामि विविधा
न्योगान्विषमज्वरनाशनात् प्रयोक्तव्या मतिमता दोषादीनभिविभज्यते ९५ वातप्रधानं विषमं सर्पिर्भिः सा

ज्ञुवासरे । स्निग्धो स्नेहान्नपानैश्च शमयेद्विषमज्वरं १०६ विरेचनेन पयसा सर्पिषा संस्कृतेन च विषमेतिकृशीनैस्च
ज्वरं पित्तोत्तरं जयेत् १०७ वमनं पाचनं रूक्षमन्नपानं विलंघनं कषायोष्णं च विषमे ज्वरे शस्तं कफोत्तरे १०८ पटोलक
टुकामुस्ताविजयामधुकैः कृता त्रिचतुः पंचशः क्वाथो विषमज्वरनाशनः १०९ पटोलमधुकं मुस्तं मुस्तं तिक्तापटो
लकं तिक्तापटोलं मधुकं पथ्यातिक्तापटोलकं १११ प्रयोक्तव्या मतिमता दोषादीन् प्रविभज्य ते मुस्तापटोलम
भया अभयामधुकं घनं अभया कटुका मेघो मेघो यष्टी सरोहिणी पथ्यायष्टी सकटुका पथ्यायष्टीपटोलकं ११३
दृशैते त्रिकसंयोगा विषज्वरनाशनाः मुस्तं पटोलं मधुकं सतिक्तं तिक्ताभयामुस्तपटोलकानि पटोलपथ्यामधु
कोत्पलैश्च पटोलतिक्तामधुकाभयाभिः पयोदपथ्याकटुकासयष्ट्या चतुष्कयोगा [redacted] इति पंचशस्ताः ११५
तिक्ताभयामेघपटोलयष्ट्याः पंचात्मको यो विषमे प्रदिष्टः ४ द्रोणाग्रुष्णीजटो स्नुस्तो निःक्वाथ्य प्रपिबन्नुमान् उमाप
तिमनुध्यायन्मुच्यते विषमज्वरात् ११६ विश्वाद्यामलकी छिन्नाः स्तुशाकस्तासमाहिका विषमज्वरहृ [redacted] त्क्वा
थोयद्वा छिन्नावरावृषैः ११७ मधुसर्पिः सिताक्षौद्रसतसीरविलोडितः विषमज्वरहृद्रोगश्वासकासक्षयाप
हः ११८ त्रिपंचसप्तमगधाः प्रयुंचपयसा सह हः पिबन्द्धध्याक्रमान्नीरुक्पित्तवातकफामयी ११९ यावत्पूर्णो रामः

शतेनत्स्यान्नोस्तथैवापकर्षयेत वातास्त्रश्वासपांडुर्शोगुल्मशोफोदरापहं १२० विषमज्वरेषुतद्धृयंपिप्प।
लीवर्द्धमानकं अस्त्रधात्र्यभयाहंतित्रिफला विषमज्वरं १२१ गुडेनसहिताक्वापिक्वापिदुग्धेनसंयुता सैते
लेलशुनंवातेविषमज्वरनाशनं १२२ रसोनवीजंसंध्यायांतैलमध्येविनिक्षिपेत प्रभातेछ्रतसंयुक्तंसेवितंज्वरवा
तनुत १२३ पयसावृषंचदुस्पर्शाशालाहेगागमेपिवेत गोमयोत्थरसोपेतंपयोवाप्यथविश्वयुक् १२४ पक्वंपीत
मजाक्षीरंविषमज्वरनाशनं सगुडंजीरकंरवादेद्दभयांवागुडान्वितां १२५ गुडूचीमुस्तधात्रीणांक्वाथोवाविषमंज।
येत सैंधवंपिप्पलीनांचतंडुलाःसमनःशिलाः नेत्रांजनंतैलपिष्टंशस्यतेविषमज्वरे १२७ चिरपोटीजयाहस्तेव
छासर्वज्वरापहा सहदेव्यावचाभद्रानाकुलीभिःप्रलेपनं मरेहोद्धर्तनेकुर्यादेभिर्वाविषमापहं १२८ निंबपत्रेवचा
कुष्ठंपथ्यासिद्धार्थकंघृतं विषमज्वरनाशायगुग्गुलंचेतिधूपनं १२९ ज्वरवेगोग्रकालेचचिंतयन्त्वर्यतेनुयः तस्ये
षरड्डतैर्वापिविचित्रैर्नाशयेत्स्मृतिं १३० निर्विषैर्भुजगैर्नागैर्विनीतैःकलतस्करैः त्रासयेदागमेचैनंतदहर्भोजनेन
च १३१ सततंविषमंवापिक्षीणस्यसुचिरोत्थितं ज्वरंसंभोजुत्तैःपथ्यैर्ज्वरघ्नैःसमुपाचरेत १३२ ज्वराःकषायैर्व
मनैर्लंघनैर्लघुभोजनैः रूक्षस्ययेनशाम्यंतिसर्पिस्तेषांभिषग्जितं १३३ शुंठीकणाचित्रकंचव्यंग्रंथिकमेवच

कुर्यात्पंचपलान्भागानेकैकस्यसकुद्दिमान १३४ जलद्रोणेविपक्तव्यंयावत्पादावशेषितं एतैस्तुपलिकैः क
ल्कैः सैंधवेनसमन्वितैः १३५ षट्पलंनामविख्यातंविषमज्वरनाशनं कासश्वासाग्निदौर्बल्यंघृतमेतद्व्य
पोहति १३६ षट्पलंघृतं चंदनंचित्रकंसिंहीवत्सकंमुस्तनागरं कटुकात्रायमाणाचधात्र्युशीरेद्विसारिवे
१३७ द्रव्यार्धपलमात्राणिसोम्यवारिचसंहरेत् क्षीराढकेनसंयुक्तंसर्पिषोष्टौतुलाःपचेत १३८ चातुर्थकं
हरत्याशुउन्मादंविषमज्वरं श्वाहिकंश्वासकासेचसर्वापस्मारनोदनं १३९ इतिचंदनाद्यंघृतं सुक्कारना
लंदधिमस्तुतक्रंफलाम्लभागेनसमंहितैलं कल्काद्विकल्कैर्मधुवह्निसिद्धमभ्यंजनेवातकफज्वरा
णां १४० एकाहिकंद्वित्रिचतुर्थकानांमासार्द्धमासद्वयमासिकानां निवारणंतद्विषमज्वराणांस्नेहादिभिर्द्वित्रि
ककद्दरंस्यात १४१ महाकटुरंतैलं पुरावातज्वरेप्रोक्ताःशीतभंजीरसोऽस्[redacted]यः समाषप्रमितोदेयोनाग
वल्लीदलान्वितः १४२ एकाहिकंद्व्याहिकंवात्र्याहिकंवाचतुर्थकं विषमंवात्रिदोषंवाज्वरंहंतिनसंशयः १४३
शीतमंजीरसः शुद्धंसूतंविषंगंधंधत्तूरबीजंत्रिभिःसमं सर्वतोद्विगुणंव्योषंमर्द्यंजंबीरकद्रवैः १४४ दद्या
द्गुंजमात्रेणज्वरेनागमहांकुशं एकाहादींस्तुसर्वांस्तान्ज्वरानशीघ्रंनिहंतिवै १४५ इतिमहाज्वरांकुशः

॥ इति ज्वरतिमिरभास्करे संततादिविषमज्वरभेदो नाम नवमोऽध्यायः ॥ अथातः शीतदाहाद्या ज्वरा ये द्वंद्व
जाः स्मृताः विषमास्तेऽपि विज्ञेयास्तेषां भेदान् पृथक् शृणु १ ये पूर्वजन्मसु जनाः पिशुनान्नृशंसाः संसारिणा
स्तु दुःखजुषो भवंति शीतज्वरेण च भृशं परिबाध्यमाना नानाविधां जगति दुर्गतिमाप्नुवंति २ बलासो वायु
ना युक्तः शीतादीन्स्वरहे ज्वरे जनयेन्नयनस्रावं हृल्लासं मधुरास्यतां ३ गर्भभूवेश्मशयनं कुथकंबलरल्लका
न निर्धूमदीप्तैरंगारैर्हसंतीश्च हसंतिकाः ४ धान्यस्थारिष्टतिक्ताभिः शीतवर्मभस्त्रकैः क्वाथः शीतज्वरं हंति
एकद्वित्रिचतुर्थकं ५ द्रोणपुष्पीरसः पीतः पयसा शीतमुल्वणं हरेन्मासिकसंयुक्तो वार्ताकस्वरसोऽथवा ६
मधुकानखल्लता गुरुप्रपीतेन मधुं मधुयुक्हरति प्रसभं शीतं गदहरं मधुदूतिका गुडूची सहचरशक्रयवाग्निसे
येकं वा ७ क्षुद्राधान्यकशुंठीभिर्गुडूचीमुस्तपद्मकैः रक्तचंदनभूनिंबपटोलवृषपौष्करैः ८ कटुकेंद्रयवारिष्ट
भार्ङ्गीपर्पटकैः समैः सिद्धः क्वाथो हरेदाशु शीतज्वरमतिव्ययं ९ एलाजातीफलं व्योषं त्रिफलाजीरकं घनं स
विडंगं सितायुक्तं चूर्णं शीतज्वरापहं १० अतस्यकाकजंघाया पंचांगस्य प्रदीयते वातशीतज्वरं हंति क्वाथ
स्तन्मूलजोऽथवा ११ काकस्थानाकुलीतिक्तावयस्याप्रस्नोचकैः सहदेववचाकुष्ठैर्लवणास्तारसंयुतैः १२ स

मैलेर्विपाचितं तैलमभ्यंगाच्छीतनाशनं १२ शीतज्वरस्य सुरसार्जकशिग्रुपत्रलेपः कवोष्णसलिलेन शमाय सद्यः से
कल्लुषां तुलसभीजलमस्तु सुक्षैरभ्यंजनं चलवणोन्नमसुक्ततैलैः १३ शीतज्वरे शिलातैललेपनं परमौषधं हिंगुसैं
धवसंयुक्तेन स्यंजीर्णं घृतान्वितं १४ मुनिपत्ररसान्नस्यं मधुतक्रसमुद्भवात् मरिचेन समायुक्तं देयं शीतज्वरा
पहं १५ रसगंधशिलातालताम्रमेकत्र निर्मितं पुटेन पाचयेदारु कारवेल्लीरसैरलं १६ भावयेद्दन्तीरेणासप्रक्त
त्वस्तु तद्रजः शीतज्वरं हरेत्स यो मरीचसुरसारसैः १७ इति शीतारिरसः निंबनेपालजे बीजैर्व्योषाग्रालसुनैः
समैः कारवेल्लीरसैर्भाव्यं नस्याच्छीतज्वरं हरेत् १८ मरिचं सप्रधा भाव्यं कारवेल्यारसैः स्रुतं तेन नेत्रांजनात्तथा
निशीथं शीतभवो ज्वरः १९ सहस्रसंख्यैः कलशैः सुतीर्थतोयाभिपूर्णैः स्नपयेत्पुरारिं अभ्यर्चयेच्चंदनपुष्पधूपै
र्दीपैः शुभैर्वीक्षणाभोजनैश्च २० जप्त्वाथ जातवेदस मष्टाधिकमयुतमालये विष्णोः हुत्वाचत द्दशांशं शीतज्वर
तो विमुच्यते जंतुः २१ महेशमेवमभ्यर्च्य मुच्यते तिमहागदात् आधयस्तेन बाधंते व्याधयः केल्यसाधनाः २२
इति शीतज्वरः पंसत्फलेषु शुभकर्मस्तु कोपनः स्यात्तस्यानिलः प्रतितटः समुदेति देहे दाहज्वरस्तमपहर्तुमलं
तदंगाङ्गगाधरा धियुगपज्जरजः प्रसादः २३ अन्यच्च संनिपातोत्थो यत्र पित्तं प्रयकस्थितं त्वचिकोष्ठप्रवाहादं एम्नः

विद्धातिपुरोतुषं २४ योवरीतः पित्तस्रोदोषोपक्रमरोगक्रमः तं वशीलयतः शीघ्रं सदाहोन स्यपतिश्वरः २५ स्वादुतिक्तक
षायारां क्वाथैः स्याच्छर्करायुतैः सुशीतैः शमयेत्तृष्णां प्रवृद्धं दाहमेव च २६ तथारनालसलिलक्षीरस्तक्रघृतादि
भिः कपित्थमातुलुंगाम्लविदारीरोद्रदाडिमैः २७ बदरीपल्लवोत्थेन फेनेनारिष्टकस्य वा लिप्तांगो दाहरहक्क्रमोरहु
द्दिं तृष्णा च शाम्यति २८ दाहे सहस्रधौतेन सर्पिषाभ्यंगमाचरेत् सिताज्यमधुरवर्जैः रस्मृद्वीकाभिः शृतं पयः २९
शीतं मधुयुतं पीतं तृड्दाहज्वरनाशनं नागरं देवकाष्ठं च धान्यकं बृहतीद्वयं एतत्क्वाथस्य पीतेन याति दाहज्वरः श
मं ३० धान्यकं स्य चतुःक्षीरं क्षीरस्य द्विगुणं जलं क्वाथं क्षीरावशेषं च तत्तत्पेयं सशर्करं ३१ उग्रज्वरं निहंत्याशु मंदा
ग्निविषमज्वरान् हर्म्यपृष्ठाभ्रसंकाशे शशांककरशीतले मलयोदकसंसिक्ते सुप्याद्दाहज्वरार्दितः ३३ नाभ्या
मुत्तानसुप्तस्य गंभीरां कांस्यभाजने शीतांबुद्धस्वधारां दत्वा दाहं निवर्त्तयेत् ३४ इति दाहज्वरः त्वक्स्थौ श्लेष्मानि
लौ शीतमादौ जनयतो ज्वरं तयोः प्रशांतयोः पित्तमंते दाहं करोति च ३५ पटोलकटुकापथ्यायष्टिबद्धैः स्वाथितं ज
लं शीतदाहज्वरं हंति विवरात्रिन्नावशेषेरथ ३६ इति शीतदाहज्वरः करोत्यादौ तथा पित्तं त्वक्स्थं दाहमतीव च तस्मि
न्प्रशांते त्वितरौ कुरुतः शीतमंततः ३७ दाहशीतज्वरं हंति सितातिक्तावुकल्किता पटोलधान्ययोः क्वाथः सगुडो

श्रीगुरुः

३८

ऊर्ध्वमुष्णमधःशीतं स्यान्नृसिंहशरीरवत् व्य
वमीरता दाहएसैरं कषायतः १

ज्व·नि·भा वाम्रतारसः ३८ इति दाघशीतज्वरः यस्योर्ध्वगं रक्तपित्तं मध्ये वातकफौ ततः ऊर्ध्वो ष्णमधःशीतं ज्वरं पीतो व्यपोह
ति ३९ इति ऊर्ध्वोष्णाधःशीतज्वरः विदग्धेन्न रसे देहे श्लेष्मपित्ते व्यवस्थिते अर्द्धे शीतमर्द्धमुष्णमर्द्धनारीश्वरास्मृतिः
४० अर्द्धशीतार्द्धोष्णज्वरः कायेदुष्टं यदा पित्तं श्लेष्मा चांते व्यवस्थितः उष्णत्वं तेन देहस्य शीतत्वं करपादयोः ४१ पित्त
ज्वरोक्तं द्राक्षादिक्वाथं तत्र प्रयोजयेत ऊष्णगात्रशीतकरपादज्वरः कायेश्लेष्मा यदा दुष्टः पित्तं चांते व्यवस्थितं शीतत्वं
तेन गात्राणामुष्णत्वं करपादयोः ४२ पूर्वोक्तमत्र रास्नादि प्रयुंजीत भिषग्वरः ४३ इति शीतगात्रोष्णकरपादज्वरः
मध्ये पित्तं यदा तिष्ठेद्बाह्ये श्लेष्मसमीरणौ तदान्तर्दाहशोषः स्याद्बहिः सर्वं शीतता ४४ अंतर्दाहे बहिःशैत्यं छिन्ना
क्वाथः कणामुक्तः पाययेद्वाथ तं क्षीरं शीतं गुडसितायुतं ४५ इत्यंतर्दाहबहिःशैत्यज्वरः बाह्ये पित्तं यदा तिष्ठेदंतेनु कफमा
रुतौ तेनोष्णत्वं शरीरस्य अंतःशीतं च जायते ४६ अंतःशीते किराततादि पित्तोक्तः पिप्पलीयुतः इत्युष्णशरीरांतःशीतज्वरः
कफवातौ समौ यत्र हीनपित्तस्य देहिनः तीक्ष्णो वाथ दिवा मंदो जायते रात्रिको ज्वरः ४७ दिवाकरातपवले व्यायामादुप
शोषिते शरीरे नियतं वाताज्ज्वरः स्याद्रात्रिगः ४८ छिन्नाक्वाथः कणाचूर्णयुतो रात्रिज्वरापहः ४९ क्षीराविकाज्व
रध्निर्दैन मन्त्रयाणां मूलं ज्वरापहमवश्यमिदं शिखायां बद्धं दिवाकरदिने षष्ठ्यां वाष्टम्यां रात्रिज्वरं हरति दर्जित मन्त्र राम:

३८

वद्धं ५० लज्जामल्लं शिखावद्धं रवौ वा चाष्टमी दिने मर्दनं चाविदुग्धेन रात्रिज्वरहरं परं ५१ नीत्या वा काकमाच्यावा
भृंगराजजरायवा करोविच्छान्नसंदेहः सघोरात्रिज्वरापहा ५२ गंगायमुनयोर्मध्ये अपुत्रस्तापसोमृतः तेः रात्रिज्व
रविनाशाय तस्मै दद्यात्तिलोदकं अर्द्धं प्रदापयेत्तस्मै मुंचेत्तं च त्वरेत्सुधीः ५३ करकं जलपूर्णं च पूपकोपहितं तत।
तः चतुर्मुखं पिष्टदीपं धत्वा रोत्री समाचरेत ५४ तिलाक्षितपूर्णं तत्रमंत्रेणानेन पापयुक् दीपः करकोत्तरिका
चवह्निमौत्याज्वरो याति ५५ इतिरात्रिज्वरः अथ रसाः रसगंधकयोर्भागौ शुल्वयोरुभयोरपि त्रिकटुत्रितयं चे
वएकैकं वह्निभृंगयोः आकल्लकरभागेकमेकं स्फारिकरंकरांग्रानल्पस्यवत्सगोनोस्य भागादितय संयुतं ५७
साररसात्त्वा हिपेरोस्य दत्वा पादं विचूर्णयेत दिनानि सप्त संशाव्य भृंगराजरसेनतु ५८ नेपालजातनीरेण
दिनैकं भावितं कुरु वल्लमात्रं प्रकुर्वीत गुटिकां तज्जलेन हि ५९ नेपालेन विटीनेतु अपक्वमल्लजे ज्वरे सपक्व
मल्लजे दद्यान्नेपालजलभावितं ६० सत्तोनैव ज्वरो याति मल्लपातः सुरेश्वरः चापडी षष्टि मात्रेण ज्वरारि।
नाशयेज्ज्वरान् ६१ षष्टिकान्नं प्रदातव्यं पथ्यं दधि सुशीतलं उत्पन्ने परितापे तु जनं ज्वरनिपीडितं ६२ सर्वम
नप्रसन्नात्माज्वरारिमसृजद्विभुः अमोघवीर्यमेनं तु सुरासुरनिपीडिते आराधयति यो वैद्यः सज्ज्वरैर्नोभि

श्रीगुरुः

३८

ज्व॰ ति॰ भा॰

भवते १४ स्वल्पिकापाटिकोरसः ॥ इति ज्वरतिमिरभास्करे शीतदाहप्रभेदकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ रसा
सृङ्मांसमेदोस्थिमज्जाशुक्राणि धातवः क्रमात्तेषु ज्वराणां च वक्ष्ये लक्ष्म चिकित्सितं १ उत्क्लेशो गौरवं दै
न्यं भंगो गात्राणां विजृंभणं अरोचको वमिः सादो भवंति रसगे ज्वरे २ रससंस्थे तु सर्वस्मिन् जायेद्वमनलंघ
नं इति रसगतः रक्तनिष्ठीवनं दाहो रक्तोत्थपिडकोद्गमः दाहरागभ्रममदप्रलापो रक्तसंस्थिते ३ सेका
संशमनालेपरक्तमोक्षोस्रजि स्थिते ४ इति रक्तगतः पिडिकोद्वेष्टनं तृष्णासदस्मूत्रपुरीषता ऊष्मांतर्दाह
विक्षेपौ ग्लानिः स्यान्मांसगे ज्वरे ५ इति मांसगतः मांससंस्थे स्रसवेषाम मूर्छाप्रलापौ विरेचं च दीर्घ्या रोचको
ग्लानिर्मेदस्थे चासहिष्णुता ६ तीक्ष्णाग्निरेकान्मांसस्थे दोमे धूमेदसंस्थिते इति मेदगतः मेदोस्थ्याकूज
नं श्वासो विरेकच्छर्दिरेव च विक्षेपणं च गात्राणामेतदस्थिगते ज्वरे अस्थिस्थे वातशमनमभ्यंगस्वेद द
र्शनं ८ इत्यस्थिगतः तमःप्रवेशनं हिक्का कासः शैत्यं वमिस्तथा अंतर्दाहो महाश्वासो मर्मच्छेदश्च मज्जगे ९
मज्जगे निलशमनं विशेषाच्च स्निग्धमेव च अथ वाभिषजे योज्या निरूहाः सानुवासना १० इति मज्जगतः तम
सो दर्शनं मर्मच्छेदः स्तब्धगात्रता शुक्रप्रवृत्तिर्मृत्युश्च जायते शुक्रसंस्थिते ११ उत्तरोत्तरदुःसाध्याः पंचात्री। रामः

३८

त्योनुवर्जयेत मज्जशुक्रेक्रियान्नोक्तामरगोचात्रभाषितं १२ रसरक्ताश्रितौसाध्यौमांसमेदोगतस्त्रयः अस्थिमज्ज।
गतःकृच्छ्रःशुक्रस्थोनैवसिध्यति १३ इतिशुक्रगतः देवीसहस्रकलिंगालोहितलतांशपाकपाठासदीशोंडीवीरकि
रातकुंजरकणागुत्रायंतिकापप्रकैः वक्राधान्यकनागराद्दसरलासिगुंद्रबृहतीसिंहीशिवाव्याघ्रीपर्पटदर्भमूलकटु
कानंतामृतापुष्करैः १४ धातुस्थंविषमंत्रिदोषजनितंचैकाहिकंद्व्याहिकंपीतोहंतिनिरतीयकंज्वरमलंचातुर्थ्य।
कंम्भतजे मूर्च्छाशीनमदोग्रसहमहाचिंष्मासंचकासंतथापांडुशोफमहाप्रलापशमनःकाथोमृतःकल्पितः १५
लक्ष्मरोत्स्नवर्यथान निंबपत्रंवराव्योषंयवानीलवणत्रयं सौरोदिग्वह्निरामेषुत्रिद्विःस्यात्क्रमशोंशकान
१६ सर्वमेकीकृतंचूर्णंप्रत्यूषेभक्षयेन्नरः एकाहिकंद्व्याहिकंचतथात्रिदिवसज्वरं १७ चातुर्थकंमहाघोरंसंततंस
ततंदिवा धातुस्थंचत्रिदोषोत्थंज्वरंहंतिचमानसः १८ इतिनिंबादिचूर्णं सोंप्राहिगुणितंसर्पिर्द्धंताहिगुणं।
पिप्पली पिप्पल्याद्विगुणाचात्रसितादेयासुशोभना १९ सितायाद्विगुणंक्षीरंक्षौद्रेणैवसमंक्षिपेत चातुर्जा
तकमत्रापिपलोकुर्यान्मोदकान्नर २० रसास्थ्यामसमेदोस्थिस्थितंनाशयतेज्वरं कासंश्वासंतथापांडुंवह्निमां
द्यमरोचकं २१ धातुक्षयंनाशयतिधातुपुष्टिंकरोतिच बलेंद्रियबलंकुर्यात्पिप्पलीमोदकःसदा २२ इतिजी

श्रीगुरुः

५

ज्व·ति·भा· रोज्वरेपिप्पलीमोदकः त्रिफलारजनीयुग्मंकंटकारीद्वयंशटी त्रिकटुग्रंथिकंमूर्वागुडूचीधान्ययासकः
२३ कटुकापर्पटोमुस्तात्रायमाणाचवालकं निंबःपुष्करमूलंचमधुयष्टीयवासकं २४ यवानींद्रयवाभा
किराततिक्त व चा
र्ङ्गीशिग्रुबीजंसुराष्ट्रजा बासात्वकपद्मकोशीरंचंदनातिविषाबला २५ शालिपर्णीपृष्ठिपर्णीविडंगंतगरं
तथा चित्रकोदेवकाष्ठंचपटोलंपत्रचव्यके २६ जीवकर्षभकौचैवलवंगंवंशलोचना पुंडरीकंचकाकोली
पत्रकंजातिपत्रकं २७ तालीसपत्रंचैतानिसमभागानिचूर्णयेत् सर्वचूर्णस्यचार्धांशंप्रक्षिपेद्भूनिंबकं
२८ एतत्सुदर्शनंचूर्णंदोषत्रयनिबर्हणं ज्वरांश्चसकलान्हंतिनात्रकार्याविचारणा २९ पृथक्द्वंद्वागंतुजांश्च
धातुस्थान्विषमज्वरान् सन्निपातोद्भवांश्चापिमानसानपिनाशयेत् ३० शीतज्वरंतथैकाहद्व्याहितीद्विषमज्वरा
न्प्राकृतंवैकृतंचैवसौम्यंतीक्ष्णंतथापिवा ३१ नानादेशोद्भवांश्चैववारिदोषजमेवच तृषांतंद्राभ्रमंमोहंपांडु
हृद्रोगकामलां ३२ त्रिकपृष्ठकटीजानुपार्श्वशूलंचनाशयेत् शीतांबुनापिबेच्चूर्णंसर्वज्वरनिवृत्तये ३३ य
थासुदर्शनंचक्रंसर्वदानवनाशनं चूर्णमेततथासर्वज्वराणांनाशकारकं ३४ इतिसर्वज्वरेसुदर्शनचूर्णम्
किराततिक्तकंतिक्ताछिन्नायासाभयाघनाः त्रायंतीनागरंव्याघ्रीमेघिकंपर्पटंकणा ३५ सदीपटोलवाक्षाकं रामः

५०

चूर्णोयं षोडशांगकः जीर्णज्वरे वापि विषमे सन्निपातेथ धातुगे ३६ श्वासे हृच्छौ शूले मन्त्रकृच्छ्रे हृद्रामये विषेष्टी।
ह्रिव मोशास्तं मृद्वातानुलोमनं ३७ ग्रहणीशोषश्वो फाण्डुवस्तिशूलं प्रवाहिका हन्त्यनीसार श्लीपदीर्ति।
त्रिकपृष्ठकटिग्रहान् ३८ पीनमस्तामितं चोष्णतोयैः सर्व्वज्वरापहं इति षोडशांगचूर्णं पथ्यौषधैः शमं याति विरु कवी
द्धसेवनेन चेत् ३९ ज्वरश्चिकित्सितः सम्यग्धातुस्थोग्रवेगवान् ४ छिन्नास त्वं शिवाज्जाती हस्त्वाग्निः कटु
लभया साकं शाराभिताकार्यां गुडैर्वा मधुनागुटी ४१ धातुस्थान्विषमाञ्जीर्णान्ज्वरानेकाहिकद्विकान् रा
संश्वासाग्निमांद्यं च हंति दुग्धानुपानतः ४२ इति पोषसुंदरीगुटिका ❈ इति ज्वरतिमिरभास्करे सप्रधा
तुगतज्वरोपक्रमो नामैकादशोध्यायः ❈ नशाम्यति ज्वरोयस्य पक्ष्माद्वादश्विसप्तकान् मंदवेगानुबंध।
तुच्छमनी वक्तुतां गतः १ देहधातुबलत्वेन सज्जीर्णो ज्वरउच्यते स्त्रीहाग्निसादं कुरुते वक्ष्ये नस्य चिकित्सितं २
सेषारोणपद्यभिव्यक्तिं नरः रोपि भवे ज्वरे लंघयीतनकः पश्चाद्यष्योत्मो कारयेत्क्रियां ३ दौर्बल्याद्देहधातूनां
ज्वरोजीर्णोनुवर्त्तते बल्यैःसबृंहणैस्तस्मा द्वाहारैस्तमुपाचरेत् ४ द्राक्षामृताशटीश्रृंगीमुस्तकं रक्तचंदनं
नागरं कटुकापाठाभूनिंवं सदुरालभं उशीरं पद्मकं धान्यं वालकं केरकारिकं ५ पुष्करं पिचुमंदश्च दशाष्टांग

क्षीरकासारोचकनाशनं पिप्पलीचूर्णसंयुक्तः
क्वाथश्छिन्नरुहोद्भवः जीर्णज्वरकफ ९

ज्व·ति·भा· मिदंशुभं जीर्णज्वरारुचिश्वासकासश्वयथुनाशनं ६ पिप्पलीमधुसंमिश्रंगुडूचीस्वरसंपिबेत् जीर्णज्वरकफ
ध्वंसी पंचमूलीकृतोथवा ७ अमृतायाः कषायस्तु सतैवेवसुशीतलं मधुपाकयुतंपीतंजीर्णज्वरहरंपरं ८ त्रि
फलापिचुमंदस्वममधुकंबृहतीद्वयं समस्तैरर्द्धलैः क्वाथः सद्योतोज्वरकासहा ९ पिबेत्तोयंचरोहीतपथ्यापर्पटकैः शृ
तं ज्वरघ्नीहेरश्वासयकृद्गुल्माग्निमांद्यजित् १० धान्यसुंठीसमंचूर्णंतत्सोसहंचनाशयेत् ११ क्वाथश्छिन्ना
रुहोद्भूतोनिहंतिविषमज्वरं जीर्णज्वरंतात्रिजंवातृतीयकचतुर्थकौ १२ इतिक्वाथः क्षीरेणकफेज्वरेजीर्णेस्वल्पदोषे
पिपासिते पित्तानिलोद्भवर्चोःस्तंभे सैनेतथाक्रशे १३ रुहातैंचपयोयोज्यंतन्नवेविषवद्भवेत् संस्कृतंशीतमु
ष्णंवातस्माद्धारोष्णमेववा १४ विभज्यकालेभुंजीतयथास्वैरौषधैःशृतं पयःशुंठीसखर्जूरंमृद्वीकाशर्कराघृ
तं १५ शृतंशीतंमधुयुतंतत् दृदाहज्वरनाशनं द्राक्षाद्वगुणंक्षीरंक्षीरान्नोयंचतुर्गुणं १६ क्षीरावशेषंकर्त्तव्यंक्षी
रपाकेत्वयंविधिः अश्वीचबिल्ववर्षाभूःपयश्चोदकमेवच १७ क्षीरावशिष्टंतत्पीतंभवेत्सर्वज्वरापहं पंचमू
लीशृतंक्षीरंपिप्पल्यावापितत्सृतं १८ शिंशिपाषोडिकाभिर्वाधारोष्णंवाज्वरापहं उदकांशाष्टकःक्षीरेशिंशिपासा
रमेवच १९ तत्क्षीरशेषंक्वथितंपेयंसर्वज्वरापहं त्रिकंटकवलाव्याघ्रीगुडनागरसाधितं २० वर्चोमूत्रविबंधघ्नं शमः

शोफज्वरहरं पयः गुडविल्वकणाशार्ङ्गीश्वदंष्ट्राभिः शृतं पयः २१ अपत्रुज्वरविमुक्तस्रविबंधोपशमं व्रजेत साधितं वि
ल्वपेशीभिर्म्मलेनेरंडकस्यवा २२ सद्यो हंतिपयः पीतं ज्वरं सपरिवर्त्तकं कासश्वासानशिरःशूलान्पार्श्वशूलंचिरज्व
रान् सुच्छाभेज्वरतः पीत्वापंचमूलीशृतं पयः २३ धारोष्णं वापयः पीत्वाविबंधानिलवर्च्चसः जीर्णज्वराणां सर्वेषां पयः
प्रशमनं परं २४ कणामधुकमृद्वीकावत्साचंदनसारिवा निःक्वाथ्यपयसापीत्वाजीर्णज्वरविनाशनः २५ श्वेतज
यंतीमूलेविपिन्नावद्धं शिखोत्तरे हंति जीर्णज्वरं नराणां रक्तलस्इवदुरितेनचात्मानं २६ इति दुग्धपानविधिः वमनस्वेर
कोष्णोदुकषायलघुभोजनैः यःस्यादतिवलोधातुसहचारीसदागतिः २७ स्येयेसंशमनेसर्पिर्दीप्तस्येवांबुवेशमनः
रूक्षंतेजोज्वरकरं तेजसारूक्षिनस्यच २८ यःस्याद्दत्तुबलोधातुःस्नेहवद्धःसदानिलः कषायाःसर्वएवेति तःसर्पि
सासहयोजिताः २९ प्रयोज्याज्वरशांत्यर्थमग्निसंधुक्षणाय च कल्कांश्चमन्यतिविपाकटुकासेव्यचंदनैः ३० धा
त्रीविल्वामृताद्राक्षासारिवाभिःसुसाधितं हंतिसद्यो घृतं जीर्णज्वरं कासं हलीमकं ३१ अरुचिं विषमं वह्निं यक्ष्
माणं चलवोस्थिते ३२ ● इति क घृतं पिप्पलीचंदनं मुस्तमुशीरं कटुकोषधं कलिंगकोलामलकैः सारि
वातिविषस्थिरा ३३ द्राक्षामलकविल्वाग्नित्रायमाणानिदिग्धिका सिद्धमेतैर्घृतं सद्योज्वरं जीर्णंव्यपोहति ३४

वासागुडूचीत्रिफलात्रायमाणायासकाः पक्वानेनकषायेणपयसाद्विगुणेनच पिप्प
लीमुस्तमृद्वीकाचंदनोत्पलनागरैः कल्कीकृतैश्चविपचेद्घृतं जीर्णज्वरापहं अत्रावगुणाः
क्वाथःपयसःप्रत्येकंस्नेहात् द्विगुणं इति वासाघृतं २

स्वयंकासंशिरःशूलंपार्श्वशूलमरोचकं श्रंगाभितापमग्निंच विषमंसंनियच्छति ३५ पिप्पल्यादिघृतं काथितत्र
क्षीरेणापच्यते इतिपिप्पल्यादिघृतं पंचकोलैःससिंधूत्थैःपलिकैःपयसासह सर्पिःप्रस्थंशृतंप्लीहविषमज्वरगु
ल्मनुत ३६ इतिपंचकोलघृतं मागधीचूर्णकुडवंतस्माद्दशगुणेहविः जलेचतुर्गुणेरोसिद्धंज्वरघ्नंप्लीहनाशनं
३७ इतिलघुपिप्पलीघृतं वृषव्याघ्रीगुडूचीनांपत्रमूलफलांकुरान रसकल्केघृतंपक्वंहंतिकासज्वरारुचीः
३८ इतिवृषाद्यंघृतं गुडूच्यारसकल्काभ्यांत्रिफलायावृषस्यच मृद्वीकायाबलायाश्चसिद्धाःस्नेहाज्वरछिदः
३९ इतिगुडूच्यादिघृतं [illegible] कुलत्थकोलत्रिफलादशमूलयवान्पचेत द्विपलान्सलिलेद्रोणेपादशेषेस्मिन्न
क्षकोक्षिपेत ४० पंचकोलकयष्ट्याह्वंवयस्थाहिंगुतुंबुरू शटीपुष्करमूलार्कमूलान्यतिविषावचा ४१ किराता
तिक्तकंमुस्तंकर्कटाख्यंदुरालभा नक्तमालमुभेपाठेकटुकाशिग्रुतेजनी ४२ सोमवल्कंछिरजनीकटुकीकंटकारि
का पटोलनिंबगोजिह्वाकेतुकीमदनाजया ४३ लवणानिपलांशानिपलेरेखैःपलोन्मितान प्रस्थंचाज्यस्यतत्सिद्धं
दीपनंकफवातनुत ४४ हृद्रोगस्वरहरंगुल्मकासश्वासार्शसांहितं जीर्णज्वराभिभूतानांज्वराणाममृतोपमं
४५ कुलत्थाद्यंघृतं जीर्णेघृतेचभुंजीतमृदुमांसरसौदनं ४६ इतिघृतानि क्षीरवृक्षासनाशिष्ठजंवृसप्तदला

ञ्जुनैः शिरीषखदिरास्फोतामृतवल्याटरूषकैः ४७ कटुकापर्पटोशीरवचातेजोवतीघनैः साधितं तैलमभ्यंगात्स
र्वजीर्णज्वरं जयेत् ४८ इति शिरीषाद्यं तैलं यैवार्द्रकुडवं पिष्ट्वा मंजिष्ठाद्विपलं तथा अम्लप्रस्थशतो मिश्रं तैल
प्रस्थं विपाचयेत् ४९ एतत्प्रल्हादनं नाम तैलं दाहज्वरार्तिनुत् ५० इति प्रल्हादनं तैलं सुवर्चिकानागरकुष्ठमूर्वाला
क्षानिशालोहितयष्टिकाभिः तैलं पचेत् षड्गुणतक्रसिद्धमभ्यंजनाच्छीतविदाहनुत्स्यात् ५१ इति षट्कट्वरं तैलं
लाक्षामधुकमंजिष्ठामूर्वाचंदनसारिवा तैलं षट्चरणो नाम्नाभ्यंगाज्जीर्णज्वरापहं ५२ इति षट्चरणं तैलं लाक्षाम्
बीहरिद्रे द्वे मंजिष्ठासेंद्रवारुणी बृहतीसैंधवं कुष्ठं रास्नामांसीशतावरी ५३ आरनालाढकेनाथ तैलप्रस्थं विपाच
येत् नाम्नांगारकं तैलं सर्वज्वरविमोक्षणं ५४ इत्यंगारकं तैलं लाक्षाप्रस्थं क्वाथयित्वा चतुःप्रस्थमिते जले
पादशेषं जलं नीत्वा तैलप्रस्थे विनिक्षिपेत् ५५ तैलाच्चतुर्गुणां मस्तुगोदध्नश्चात्र निक्षिपेत् शतपुष्पामश्वगं
धां हरिद्रां देवदारु च ५६ रेणुकां कटुकां मूर्वां कुष्ठं च मधुयष्टिकां मंजिष्ठापद्मकोशीरकुस्तामांसीप्रियंगुभिः ५७
मुस्तेन चंदनेरास्नो प्रत्येकं कर्षमात्रकं कल्कीकृत्य क्षिपेत्तैले ततो मृद्वग्निना पचेत् ५८ सिद्धं तैलं वस्त्रपूतं शुभे
पात्रे निधापयेत् तस्याभ्यंगात्प्रशाम्यंति सर्वेपि विषमज्वराः ५९ कासश्वासप्रतिश्यायत्रिकपृष्ठकटिग्रहाः वा

तपित्तोमपस्मारं यक्ष्मराक्षससंभ्रमजान् ४७ कंडूष्णनांगरोगौध्यमंगाविस्फोटकान्जयेत् गुर्विणीपुष्टिमाप्नोतिगर्भेस्थ
सुखमेधते ४८ इतिलाक्षादितैलं लाक्षारससमंतैलप्रस्थंमस्तुचतुर्गुणं अश्वगंधानिशादारुकौंतीकुष्ठाब्दचंद
नैः ४९ समूर्वारोहिणीरास्नाशताह्वामधुकैःसमैः सिद्धंलाक्षादिकंनामतैलमभ्यंजनाद्धिना ५० सर्वज्वरक्षयो
न्मादश्वासापस्मारवातनुत् यक्ष्मराक्षसंभ्रमतघ्नंगुर्विणीनांचशस्यते ५१ लघुलाक्षादितैलं लाक्षाहरिद्रामंजि
ष्ठाकल्केतैलंविपाचयेत् षड्गुणेनारनालेनदाहशीतज्वरापहं ५२ लघुलाक्षाद्यपरः इतितैलानि अथरसाः र
सतोहिंगुलोगंधगंधतुल्यंचटंकणं रसतुल्यंविषंयोज्यंमरिचंपंचधाविषात् ५३ कटुफलंदंतिबीजंचप्रत्येकंमरि
चोन्मितं ज्वरांकुशोरसोह्येषवल्लौगुंजेकमात्रकं ५४ आर्द्रकेननिहंत्याशुज्वरंजीर्णंत्रिदोषजं इतिज्वरांकुशः
रसहिंगुलनेपालाश्च्यादंत्यांबुमर्दिताः वटीयामौज्वरनाशायगुंजैकासितयासह ५५ रसंगंधंविषंताम्रंनेपा
लंगुग्गुलंतथा गुटीवल्लमितासेव्याज्ञायुतासर्वज्वरापहा ५६ इतिरसाः ॥ इतिज्वरतिमिरभास्करेजीर्णज्वरचिकि
त्साकथनंनामषष्ठोध्यायः ॥ स्थानान्निकाशनाद्दोषविहिरभ्यंतराश्रयान् समेत्यशोधयेद्दन्तं देहेसंशोधनंमं
तं १ वमनैश्चविरेकैश्चवस्तिभिश्चयथाक्रमं नशाम्यतेत्यवमपिबेज्ज्वरेकुर्वीतशोधनं २ वमनैरेचनैर्नस्यैर्वस्ति रामः

भिषग्यथाक्रमं ज्वरानुपाचरेद्धीमान्कफपित्तानिलोद्भवान् ३ संसृष्टैः संनिपतितैर्दोषैरेकोल्बणैः समैः ज्वरान्दोषक्रमा
पेक्षी यथोक्तैरौषधैर्जयेत् ४ स्नेहस्वेदादिवमनैर्यस्तु संशोधनं पिबेत् दाहश्शुष्कमिवाग्नस्य देहस्तस्य विनश्यति ५ पाच
नं स्नेहनं स्वेदं वमनं रेचनं क्रमात् पंचकर्मेतथान्यच्च शिरोनस्यं यथोचिते ६ मुस्ताशुंठीचधान्याकं क्काथःस्यात्पाचने हितं
पिबेद्रात्रौ त्रिरात्रं वा तत्तैलस्नेहने हितं ७ इति पाचनं छागपयो घृतं वाथ मधुपर्णघृतो द्रवं भक्षयेद्वापिबेद्रात्रौ समघृतं
सैंधवं चुकैः इतिस्नेहपानं सर्पाक्षी सैंधवं रास्नायष्टी प्रतिपलं पलं सत्क्वथ्य पलान्यष्ट रक्षितैलघृतैः सह ८ सर्वैश्चो
ष्णकृतः स्वेदो ज्वरमर्द्दं शिरोर्त्तिनुत् इति स्वेदनं आमाशयगते दोषे बलिनः पालयन्बलं सैंधवपर्पटतोयेन वमनं पिप्पली
लवणांबुना १० अपक्कमेव नं दोषान्पाच्यमानं विरेचनं निर्हरेद्वमनं स्यान्तः पाकेन प्रतिपालयेत् ११ शार्करामास्निग्धं
मोभिर्दोलहलक्लोत्त्वरोज्वरे ज्वरेप्रच्छर्दनेशस्तं मद्यैर्वातर्पणेन वा १२ कृत्वा मदनसिंधूत्थकल्कं कोष्णं समन्वितं
पाययेन्मधुना क्काथमेतद्वमनमुत्तमं १३ कुमारीतैलकर्षैकं पीत्वा कोष्णजलेन तु विषमे तु ज्वरं हंति वमनेन चि
रंतनं १४ देवदालीफलानां तु चूर्णं तैलेन पेषयेत् गुटिकां गुडसंयुक्तां वमनं कुरुते भृशं १५ स्निग्धं स्विन्नं नरं सम्य
ग्जानुमात्रासनस्थितं कंठमेरंडनालेन संस्पृशन्वामयेद्भिषक् १६ इति वमनं स्निग्धस्विन्न[redacted]

यवांतायप्रदातव्यं विरेचनं अन्यथायोजितं सेन क्रूरशोदोषकलमतं १७ पित्तेन स्यान्मृदुः कोष्ठः क्रूरो वातकफा
श्रयात् मध्यमो मध्यदोषत्वात्मात्रायोज्या स्वरूपतः १८ पक्वेतु शिथिले दोषे ज्वरे वा विषमद्यजे मोदकं त्रिफ
लाश्यामात्रिवृत्पिप्पलिकासमैः १९ ससिता मधुभिर्देयात् शीघ्रं नाशयते ज्वरान् व्योषदंतीत्रिवृत्श्यामानीलि
काउडकल्पितः २० मोदकास्त्रिसुगंधाढ्यो रेकान्सर्वज्वरान्जयेत् त्रिफलांत्रायमाणांवा पयसा ज्वरितः पिवेत्
२१ ज्वराद्विमुच्यते पीत्वा मृद्वीकाभिः ससमयां मधुकारग्वधद्राक्षातिक्तापाठफलत्रिकैः २२ सपटोलैः कृतं क्वा
थोमलभेदी ज्वरापहः तद्वदिंदीवरादारुकटुकारग्वधैः कृतः यावश्यकयुतः क्वाथो मलभेदी ज्वरापहः त्रिवृत्कृ
ष्णाहरीतक्यस्त्रिचतुःपंचभागिकाः २४ गुटिकागुडतुल्यांशा विडंगधस्य गदापहा पयेलारग्वधंतिक्ता विशाला।
त्रिफलावृतत्रत २५ ससारसैंधवोपेतः क्वाथो रेके ज्वरापहः विरेके चातिसंवृत्ते वमनं कारयेद्भिषक् २६ विरेका
यौषधं पीतं सम्यग्नो यदि रेचयेत् पिवेदुष्णां मस्तात्र सैंधवं दोषशांतये २७ सतंक्रुंदं समंगंधं सप्तधामावये
क्रमात् स्नुह्यर्कदुग्धैः श्रीखंडकयश्यामाभयारसैः २८ समंनेपालजं चूर्णं रयमेकत्र मेलयेत् गुंजेचाष्टगुणे
देयो वस्त्रयुग्मोष्णवारिणा २९ मलाः पूर्वं जलं पश्चात्ततस्त्वामः शनैः शनैः उदराद्विनिर्गत्य स्तांसर्वे नियांति रामः

किल्विषे ३० जाते विरेके संशुद्धे पथ्यं दध्योदनं हितं जयेज्ज्वरान्क्षिप्रान्रोगान्त्रसः सारणा स्तु दरः ३१ सैंधवेन युतं व
ज्जी क्षीरं मग्नो विपाचितं द्विकल्ल गुडितं पीतमेक ज्वर विनाशकं ३२ द्राक्षैलाहेमजानां तु गुडिवल्लकयोन्मिता जलैः पी
ता म्लापाने कृत्वा हंति ज्वरोदयं ३३ इति विरेचनं जीर्णज्वरे कफे च्छेदरं यान्नशुद्धिं विरेचनं शिरो गौरि वस्म लभ्रमिंद्रिय प्र
ति बोधनं ३४ मधुना वाथ तैलेन ज्वरघ्नेन प्रयोजयेत् हिंगुसैंधवसंयुक्तं नस्यं स्यात्ररनवं कृतं ३५ विम्बा वा स्तगुडा
वाथ शार्कराद्धतकेशरं भुक्त्वा वत्पथ्यवा स्नातेन नस्यं योज्यं न कर्हिचित् ३६ कृते नस्ये शिरः स्नानं क्रोधादींश्च विवर्जये
त् तर्षेच्छर्दिभ्रमार्त्तस्तु लिह्यात्क्षौद्रसिताभयां ३७ इति नस्यं स्नेहो वास्तिर्निरूहे तु योज्यो वातविकारिषु नेक्षामे क्षीणा।
कृशार्शश्छर्दिमोहोदरादिषु ३८ कल्के मदनमुस्तानां पिप्पल्या मधुकस्य च वत्सकस्य च संयुक्तं वस्तिं दद्याज्ज्वरा
पहे ३९ प्रियंगुमदनं मुस्तं मधुकं ससिताह्वयं कल्कः सर्पिर्गुडक्षौद्रज्वरघ्नो वस्तिरुत्तमा ४० शुद्धे [redacted]
[redacted] मार्गे हृते दोषे सुप्रसन्नेषु धातुषु गतांगमूल्ल [redacted] लघ्वंगः सद्यो भवति विज्वरः ४१ इति वस्तिः ज्वरक्षी।
णस्य न क्षिते वमनेन विरेचनं कामं तु पयसा तस्य निरूहैर्वा हरेन्मलान् ४२ पक्वाशयगते दोषे निरूहश्चानुवास
ने सरुजे निरूहे कार्यं सोशावर्षे निरूहणं ४३ आरग्वधमुशीराणि मदनस्य फलानि च पटोपैश्च नक्तोमधुके

निरूहमुपकल्पयेत् ४४ पटोलारिष्टपत्राणि सोशीरं चचतुरंगुलं ह्रीबेरं रोहिणी तिक्ता श्वदंष्ट्रा मदनानि च ४५
स्थिरा बला च तत्सर्वं पयसार्द्धोदकं श्रुतं क्षीरावशेषं निरूहं संयुक्तं क्षौद्रसर्पिषा ४६ कफपित्तानिलोत्थेषु वि
कारेषु यथाक्रमं एकादशाष्टौ षट् चैव कषायस्य पलानि मताः ४७ स्नेहस्यैकचतुःषट् च चत्वारो मधुनस्तथा
फलद्वयेनु कल्कस्य कर्षः स्यात्सैंधवस्य च ४८ रसक्षीराम्लमूत्राणामेकैकं च क्षिपेत्पलं निरूहकल्पना मा
त्रा कथिते षाम सर्वेभिः ४९ इति निरूहणं कटीपृष्ठगुदार्त्तस्य दीप्ताग्नेरनुवासनं ज्वरे पुराणे संक्षीणे कफ
पित्तहताग्नये ५० रूक्षबद्धपुरीषाय प्रदद्यादनुवासनं पटोलपिचुमंदाभ्यां गुडूच्या मधुकेन वा ५१ मदनेश्च
श्रुतः स्नेहो ज्वरघ्नश्चानुवासनः पटोलमदनारिष्टगुडूचीमधुकैः श्रुतं श्वदंष्ट्रा मदनं श्यंगी मधुकारिष्टवासकैः
कार्षिकैरश्वगंधाभिराढकं तैलतः पचेत् अनुवासनिकं तैलं सर्वज्वरविनाशनं ५४ इत्यनुवासनं दुर्बलस्य
समाध्मानमुदरं सहजं दहेत् दारुहैमवती कुष्ठशताह्वाहिंगुसैंधवैः ५५ अम्लपिष्टैः सुखोष्णैश्च पवनेतूर्ध्व
मागते इत्युदरलेपः ऊर्द्धगे पवने चैव आध्मानसहिताय च बद्धमूत्रपुरीषाय गुदे वर्तिं निधापयेत् ५६ श्या
मा त्रिवृत्पिप्पलि कुष्ठमाषाः फलत्रिकं नीलि सिषट् पलेव त्वग्नागरं त्यागुडसैंधवैश्च वचाफलै र्मूत्रसमांश

पिष्टा ५७ वर्त्तिः कृताङ्गुलपर्वदीर्घा स्वांगुष्ठमाना यवसंनिभा च स्नेहान्विताभ्यक्तगुदे प्रणीता दोषानधो निर्हर
ति प्रसह्य ५८ गृहधूमं गुडं सर्पिर्लवणं कांजिकैः सह पिष्ट्वा या विहिता वर्त्तिः स्विन्ना नामलहारिणी ५९ लवणता कां
चनक्षीरं गुडेन चक्रितेन च वर्त्तिः कृता गुदे क्षिप्ता मलान्सम्यक् विनिर्हरेत् ६० इति गुदवर्त्तिः अथ पक्वदोषोपेक्षणो
दूषणमाह पक्वो यदि निर्हृतो दोषो हि हरेति ष्टीन्मतो भयं विषमं वा ज्वरं कुर्यात् न दत्तव्या पटोलपिवा ६१ दोषाः कदाचित्
कुप्यंति जिता लंघनपाचनैः ये तु संशोधनैः शुद्धा न तेषां पुनरुद्भवः ६२ शीतोष्णस्निग्धरूक्षाद्यैर्ज्वरो यस्य न शाम्य
ति शाखानुसारी तस्याशु मुंचेद्बाह्वोः क्रमाच्छिरां ६३ विषमं वा पुराणं वा न यात्येभिरुपक्रमैः तदा क्षोम्निय कृत्वाहि
वस्तिकर्म प्रयोजयेत् ६४ वीजं पलाशजं गुंजा निशा दंती भवं फलं क्षारद्वयं चातिविषं कंरं झमरसंतकं ६५ रसोनटं
कणं चकं तुल्यकं ररदं विषं भागोत्तरमिदं कृत्वा गोमूत्रेणा सुभावितं ६६ योजयेन्निंबुकद्रावैर्ज्ञात्वामयवलावलं ज्वरा
न्सर्वान्निहंत्याशु सन्निपातान्महोत्कटान् ६७ श्लेष्मणासंभवान्रोगान्तथा वै सर्ववातजान् अमोघवीर्यो रोगेषु
गदोयं गरुडोपमः ६८ विषं द्वयं चनेपालतुल्यकौषणासारदं सज्जीक्षारसमायुक्तो मृगरं ज्वरशल्यजित् ६९ हृद्धात्री
नवसारतुल्यमिरविस्तारोमकूलं विषं तुल्यांशमर्दितं सुनिंबुकरसैः संभावितं सप्तशः तद्वैं द्वीपफलजैरसैरपि सक

ज्व·ति·भा· द्रोहीतपित्तेनवाप्यालेपाद्गदःसमीरराहुःज्वाम्लल्पत्वशाल्यापहः ९० औरनीसादरंतुल्यंलवंउमितुकजेरसे · गद्दोयेस्तु
कुमारेष्ववारितोखिलरोगहा ९१ अभ्यंगाद्लेपसेकादीनज्वरेजीर्णेत्वगाश्रिते कुर्यादंजनधमोश्चगंडूषकवलग्रह
न ९२ विभज्यशीतोष्णकृतान्यथादोषंप्रकल्पयेत ९३ कलशमहणमग्रेसर्पिषासंभृतंवामधुगुडजलतैलैस्त
ण्डुलद्रोणसंस्थं सितसिचयपुगेनावेष्टितंवंशयंत्रस्थितविमलतमायब्राह्मणायप्रदद्यात ९४ सर्पिःपयस्तिलै
र्हेमसोमचउस्यतुष्टये स्ववर्णोदक्षिणाय ह्रैन्मंत्रमेनमुदीरयेत ९५ महेशदेवदेवेशवासुदेवपरात्पर कुंभ
दानेनदमैनज्वरःक्षिप्रंप्रणश्यतु ९६ सततसन्निपातेचतृतीयकचतुर्थके पाक्षिकंमासिकेचापिसांवत्सरि
कमेवच ९७ नाशयेतांममक्षिप्रंवासुदेवमहेश्वरौ इतिदानमंत्रः कलशमहणमीदृशंप्रदापक्षितिविबुधा
यश्रुतिस्मृतान्यपाय तदहनितिलमाषलोहदानंविमलमतिर्विदधातिदुग्धपानं ९८ इतिकलशदानविधिः दधा
दुष्ट्वज्वरविरतयेराजतंवापितास्रंगघाणानोसुपरिहरितंपंचत्रिंशद्बलानां मधन्मर्तिंमकरममलेरत्नलग्नं
लजिह्वंकांतंभास्वत्कनकनयनंकृष्णवस्त्रावृतांगं ९९ अभिनवघृतपूर्णेकांस्यपात्रद्वयेस्यानस्यान्यच्छायोद
कम्भातिपयोनामपात्रेस्थितिश्च श्रुत्याचारप्रशमनिधयोनिर्ष्ठनायद्विजायस्तुत्यानत्यावसुवितरणैःसाधुसं रामः

तोषिताय २० गुडुयाद्वैष्णवैर्मंत्रैर्मोहेशोश्च शुभं हविः तथा पुराणपठितं मंत्रमेतमुदीरयेत् २१ नमो महेशदे
वेशावासुदेव परात्पर मकरस्यास्य दानेन ज्वरः क्षिप्रं प्रणश्यतु २२ एकांतरं संततं च तत्तृतीयकचतुर्थको पा
क्षिकं मासिकं चापि सांवत्सरिकमेव च नाशयेतां ममक्षिप्रं वासुदेवमहेश्वरौ २३ इति मकरदानविधिः ॐ
इति ज्वरतिमिरभास्करे शोधनादिकथनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॐ अन्ये प्यजीर्णोद्भवाः स्युर्मलजागुर्विणीभ
वाः सूतिकाबालविस्फोटशीतलाप्रमुखाज्ज्वराः १ क्रिमिजाः कालजाश्चैवं वक्ष्ये तेषां चिकित्सितं विरेकं विरसोद्गारछर्दिः
पीडानयोदरे २ भवंत्येतानि चिह्नानि विष्टब्धे जीर्णजे ज्वरे अजमोदाहरीतक्यौ सौवर्चलसमन्वितं ३ कर्चूरेणसमं चू
र्णं जीर्णज्वरविनाशनं इति जीर्णोद्भवः जृंभोद्गारव्यथास्फोटस्वरशक्तिर्विभिदृष्टिजे ४ हिंगुमरिचपिप्पल्योः किरातशुं
ठिसंयुतं चूर्णमुष्णाम्बुना पेयं दृष्टिज्वरविनाशनं ५ इति दृष्टिज्वरः अंगभंगो मुखे स्वासो गात्रस्थैर्यापिस्फक्लमा तृष्णा
मूर्च्छा मयाध्मानं लक्षणं रक्तजे ज्वरे ६ द्राक्षारक्तचोक्षहतीहरिद्राधत्तामयावे[illegible]कषायः द्रोक्षीणामिश्रो विनिहन्ति
ज्वरं रक्तोद्भवं सूलयुतं ज्वरं च ७ रोहितं देवकाष्ठं च वरुणां शिग्रुमेव च हरिद्रा पिप्पली मूलं क्वाथो यं रक्तजं जयेत पल्ल
वानि करीरस्य मधुसंमिश्रितानि च शोणितप्रभवं तापं पीतमात्रे प्रशाम्यति ८ इति रक्तजः शोकत्रासप्रलापं च भ्रमं म

द्दोशिरोरुग्यथा हिक्काछर्दिश्वासशूलंचलक्षणोमलजेज्वरे १० कटुकापिप्पलीमूलंमुस्तंचैवहरीतकी समभागयुतःक्वाथो
मलज्वरविनाशनः ११ इतिमलोद्भवः दोषैर्योनादिकागंतुमानसैरुपतापजैः ज्वरोभवतिगुर्विण्याः सातुयत्नाच्चिकित्
स्यते १२ चंदनंसारिवारोध्रंमृद्वीकाशर्करान्वितं क्वाथंकृत्वाप्रदातव्यंगर्भिण्याज्वरशांतये १३ मधुकंचंदनोशीरंसारि
वायष्टिपद्मकं क्षौद्रोत्पलयुतःक्वाथोगुर्विण्याज्वरनाशनः १४ ह्रीवेरारग्वधरक्तचंदनबलाधान्याकवत्सादनीमुस्तो।
शीरयवासपर्पटविषाक्वाथंपिवेद्गुर्विणी नानावर्णरुजातिसारसकृगदेरक्तस्रुतौवाज्वरे योगोयंमुनिभिःपुरानि
गदितःसस्तामयेचोत्तमः १५ धान्यपद्मकाम्रतोशीरक्वाथोवाज्वरनाशनः पिवेद्विश्वमज्जाक्षीरैर्नाशयेद्विषमज्वरा
न १६ आम्रजंबूत्वचःक्वाथ्यलेहयेल्लाजसक्तुभिः अनेनलीढमात्रेणगर्भिण्याग्रहणींजयेत् १७ कुशकाशोरुबू
कामूलंमलैगोक्षुरकैःश्रुतं पिवेद्दुग्धंसितायुक्तंगर्भिण्याःशूलनुत्परं १८ इतिगुर्विणीचिकित्सा अंगमर्दोज्वरःकं
पःपिपासागुरुगात्रता शोथःशूलातिसारोचसूतिकाज्वरलक्षणं १९ दीप्योरोहिणजाज्योचवंसत्वक्त्वादिरं
पंचस्वर्णोनमासनोबोलोमिशिक्वाथमामयराजे २० क्वाथोमोचरसोपेतःसघृतःसत्याहितप्रदः दशमूलकृ
तंतोयंकोलसंचहविषान्वितं जयेत्पीतंसूतिरुजंदुर्जयंपथ्याशिनस्त्रियः २२ सहचरमुस्तगुडूचीभद्रोत्कटपरिस्व

बाल्वकैः क्वथितं पेयमिदं मधुमिश्रं सद्योज्वरशूलनुत्सूत्याः २३ देवदारुवचाकुष्ठं पिप्पलीविश्वभेषजं
कट्फलं मुस्तभूनिंवतिक्ताधान्यहरीतकी २४ गजकृष्णाचदुस्पर्शा गोक्षुरं धन्वयासकं बृहत्यतिवि
षाछिन्नाकर्कटं कृष्णजीरकं २५ समभागान्वितैरेतैः सिंधुरामठसंयुतं क्वाथमष्टावशेषं तु प्रसूतां
पाययेत्स्त्रियां २६ शूलकासज्वरश्वासमूर्छाकंपशिरोर्तियुत् युक्तप्रलापतृड्दाहतन्द्रातीसारवांत
था निहंति सूतिकारोगं वातपित्तकफोत्थितं २७ पंचमूलस्य वा क्वाथं तप्तलोहेन संगतं सूतिकारोगना
शायपिबेद्वातविध्वंसनं २८ पिप्पलीदेवकाष्ठं च भद्रमुस्तकमेव च अगुरुः पिप्पलीमूलं सूक्ष्मरूपाणि पिष्ट
तु कारयेत् २९ तक्रेण सह संयुक्तं पचेदेवं विचक्षणः एतेन घृतयुक्तेन पीतमात्रेण निश्चितं ३० वाति
कं पैत्तिकं चैव श्लेष्मिकं सान्निपातिकं सूतिकोपद्रवं हंति वृक्षमिंद्राशनिर्यथा ३१ यवकोलकुलत्थानां
शालिमूलं तथैव च शस्तायं सूतिकातंके पथ्यः सर्वरुजापहः ३२ जीरकं लशुनं धान्यं शताह्वा वरा
च यवानी मेथिका हिंगु पत्रिका कामरूपकं ३३ पिप्पली पिप्पलीमूलमजमोदा यवाग्निका चित्रकं।
चपलाशांति तथान्यच्च चतुः पलं ३४ कसेरु नागरं च कुष्ठं जीरकमेव च गुडस्य च शतं दद्यात् घृतप्रस्थं

तथैवच ३५ क्षीरंहिमस्यसंयुक्तंशनैर्मृद्वग्निनापचेत् पंचजीरकमित्येषसूतिकायांप्रशस्यते ३६ ग
र्भार्थिनीचयानारीबंहणीयेचमारुते विंशतिर्व्यापदोयोनेःकासश्वासज्वरक्षये ३७ हलीमकंपा
ण्डुरोगंदुर्गंधंमूत्रचलछूनं हंतिपीनोन्नतांकुर्यात्पद्मपत्रायतेक्षणां ३८ उपयोगात्स्त्रियांनित्यमल
क्ष्यामलवर्जितां ३९ इतिपंचजीरकगुडः सूतिकारोगशांत्यर्थंकुर्यात्स्नानहरींक्रियां स्वेदावगाहनाभ्यं
गसावगाहःप्रशस्यते ४० इतिसूतिकाज्वरः सक्षीरेचाप्यदुग्धेवादोषाःप्राप्यस्तनौस्त्रियाः प्रदुष्य
मांसरुधिरंस्तनरोगान्ज्वरोभवेत् ४१ जलौकाभिर्हरेद्रक्तंनस्तनाउपनाहयेत् पित्तघ्नानिचशीता
निद्रव्याण्याशुप्रयोजयेत् ४२ याजयेद्वमनंसर्वंगतिंसंरक्ष्यपाचयेत् लेपोविशालामूलेनहंति
पीडांस्तनोत्थितां ४३ इतिस्तनपीडाज्वरः गुरुभिर्विविधाहारैर्दुष्टैर्दोषैःप्रदूषणैः क्षीरंधात्र्याःकुमा
रस्यनानारोगायकल्पते ४४ शिशोस्तीव्रामतीवांचरोदनाल्लक्षयेद्रुजं मलनायेज्वराःप्रोक्तास्ते
पिबालेभवंतिहि ४५ यथादोषोचितंकार्यंभैषज्यंलघुमात्रया क्षीरमस्यौषधंधात्र्याःक्षीरान्ना
दस्यचोभयोः ४६ अन्यंनानाशिशोर्देयमौषधंभिषजोत्तमैः मात्रयालेह्ययेद्धात्रींशिशोर्नौकंविशो

षणां ४७ सर्वैर्निवार्यते बालैः स्तन्यं न प्रतिवार्यते स्तन्याभावे पयश्छागं गव्यं वा तद्गुणं पिबेत् ४८ मत्पिंडेनाग्निव
र्णेन क्षीरसिक्तेन सोष्मणा यथायोगं स्तनौ लिह्याद्दोषधैः पाययेच्छिशुं ४९ भद्रमुस्ताभयानिंबपटोलमधुकैः कृ
तः क्वाथः सोमस्तबालानामशेषज्वरनाशनः ५० लाजा यष्टिस्तथा मांसी मधुकैश्चूर्णितैः समैः मधुयुक्तैः ।
शिशोर्लेहः सर्वज्वरनिवारणः ५१ बृहतीफलमूलत्वक्स्ना ग्रंथिकसंभवैः तुगाक्षीरीयुतः क्वाथः पी
तो हंति शिशोर्वमिं ५२ मूर्छां श्वासं ज्वरं कासमतीसारं च पीनसं हरिद्राद्वययष्ट्याह्वसिंहीशक्रयवैः कृतः ।
शिशोर्ज्वरातिसारघ्नः कषायः स्तन्यदोषजित् ५३ धातकीबिल्वधान्याकरोध्रेंद्रयवबालकैः लेहः क्षौद्रेण बाला ३१
नां ज्वरातीसारवांतिनुत् ५४ ह्रीवेरं शार्कराक्षौद्रं पीतं तंडुलवारिणा शिशोरक्तातिसारघ्नं तृट्छर्दिज्वरनाशनं
५५ शृंगी समुस्तातिविषां विचूर्ण्य लेहं प्रदद्यान्मधुना शिशूनां कासज्वरच्छर्दिभिरर्दितानां समाक्षिकं चातिवि
षामथैकां ५६ मुस्तकातिविषावासाकणाशृंगीरजो लिहन् मुच्यते मधुना बालः कासैः पंचभिरुत्थितैः ५७ हिं
गुसैंधवपालाशचूर्णं माक्षिकसंयुतं लीढं निवारयत्याशु शिशूनामुद्दतोरुजं ५८ पलंकषा वचा कुष्ठं ग
जचर्माक्विर्मेच निंबपत्रं तु माक्षीकं सर्पिर्युक्तं तु धूपनं ५९ ज्वरवेगं निहंत्याशु बालानां तु विशेषतः स

श्रीगुरुः

४९

ज्व·ति·भा

पित्तक्षितयारिष्टपत्रवासोजनीवचा ६० रसोनहिंग्वजालोमश्टंगीमस्त्विमाक्षिकैः धूपः सर्वज्वरघ्नोयंकुमारा
णांज्वरापहः ६१ कल्हादुरालभाद्राक्षाकर्कटाख्यात्वगाभया चूर्णितामधुसर्पिभ्यांलीढाहंतिशिशोर्गदं ।
कासंश्वासंसतमकज्वरंचापिनियच्छति ६२ इतिबालज्वरचिकित्सा दोषात्त्वचंसमाश्रित्यासृङ्मांसास्थि
प्रदूषयन् देहेघोरांश्चविस्फोटान्कुर्वंतिज्वरपूर्वकान् ६४ तत्रादौलंघनंकार्यंवमनंपथ्यभोजनं यथादोषंव।
लंवीक्ष्यकुर्याच्चैवचिकित्सितं ६५ केवलानिलवीसर्पविस्फोटाभिहतेज्वरे सर्पिःपानंहिमालेपाःसेकमांस
रसोदनं ६६ कुर्याद्यथास्वंभुक्तिंचरक्तमोक्षादिसाधनं पटोलामृतभूनिंबवासकारिष्टपर्पटैः खदिराब्दयु।
तःक्वाथोविस्फोटज्वरशांतये ६७ कुंभ्लीपिचुमंदाब्दखदिरेन्द्रयवांबुना विस्फोटकज्वरान्हंतिवायुर्जलधरानि
व ६८ अमृतवृषपटोलंमुस्तकंसप्तपर्णीखदिरमसितवेत्रंनिंबपत्रंहरिद्रे विविधविधविसर्पिःकुष्ठविस्फोटा
कंडूरपनयतिमसूरींशीतपित्तंज्वरंच ६९ शिरीषयष्टीनतचंदनैलामांसीहरिद्राद्वयकुष्ठवालैः लेपोदशांगःस
घृतःप्रयोज्योविसर्पकंडूज्वरशोफहारी ७० इतिदशांगलेपः इतिविस्फोटज्वरचिकित्सा कफपित्तप्रकोपाद्वा
भवेत्कुक्ष्यग्रहेक्षणात् ज्वरपूर्वाचरोमांतीलोकेशीतलिकामता ७१ मसूरीवहुधाप्रोक्तातत्रज्वरचिकित्सितं

रामः

४९

सुही

शीतलादोषसंपाते जाते मधुविमिश्रितः ७२ निवर्त्तिं कुरुते प्रातः पीतं पर्युषितं जलं पित्तश्लेष्मविसर्पोक्ता क्रियाचात्र
प्रदृश्यते ७३ तत्रादौ तर्पणं कार्यं लाजचूर्णैः सशर्करैः भोजनं तिक्तयूषैश्च प्रतुदानां रसेन वा ७४ सेकाभ्यंगप्रदे
हाश्च कार्यं तिक्तेन सर्पिषा कोष्णं स्नेहोपनाहाश्च वर्त्तिरंतश्च सर्वतः ७५ गुडूचीमधुकं द्राक्षा मोरटं दाडिमैः सह पा
ककालेच दातव्यं भेषजं गुडसंयुतं ७६ तेन पाकं व्रजत्याशु नच वायुः प्रकुप्यति पटोलकुंडली मुस्ता वृषधान्ययवा
सकैः ७७ भूनिंबनिंबकटुकापर्पटैश्च शृतं जलं मसूरीं शमयेदाशु पक्वां चैव विशोधयेत् ७८ नातः परतरं किंचिच्छी
तलादिज्वरापहं पटोलमूलारुणतंडुलीयकं पिबेद्धरिद्रामलकल्कसंयुतं मसूरविस्फोटविसर्पशांतये तदेव रोमां
तिवमिज्वरापहं ८० निंबपर्पटकं पाठापथ्यैलं कटुरोहिणी वासा दुरालभा धात्री सुशीरं चंदनद्वयं ८१ एषः निंबा
दिकः ख्यातो योगः शर्करयान्वितः मसूरीं सर्वजां हंति ज्वरं वीसर्पसंभवं ८२ उत्थितां प्रविशेद्याश्च पुनस्तां वा सतो भ
वेत् सुषवीपत्रनिर्यासो हरिद्राचूर्णसंयुतं ८३ तीव्रज्वरविसर्पोत्थे मसूरीशांतये पिबेत् बिल्वपत्ररसेनैव मू
र्छितः पारदेश्वरः हिलमोचीरसेनैव पीतो मधुसमायुतः मसूरिं सर्वजां हंति अस्थिजां सर्वदेहजां ८५ मूर्च्छाध्मान
परीतस्य कंपमानस्य वायुना रसो जांगलजः शस्तः ईषत्सैंधवसंयुतः ८६ दाडिमाम्लेन रसेनैर्यूषः पेयात स्याहृतो हि

श्रीगुरुः

५०

ज्व-ति-भाः ना पिबेदंभस्तथाशीतंभाविनंरवदिशादिभिः ८७ कुर्यात्स्नानविधानंचनैत्यादीन्वर्जयेच्चिरं जपहोमो
पहारैश्च दानस्वस्त्ययनादिभिः ८८ वटाष्टकंद्विजान्गावः शिवंगौरींचपूजयेत् अगदानिविषघ्नानिश
स्तानिचभिषग्वरैः ८९ धारयेद्वचयेद्वापिवेननतेयस्यसंहितां विषंवातस्ययेनैयांनभवंतिगदान्ररोगा
९० व्रणशोफहरैर्योगैर्वीतरोगहरैस्तथा उष्ट्रव्रणोषुतैलंवंजलौकाभिर्हरेद्रक्तं ९१ इतिशीतन्नाम
सूतिकाज्वरचिकित्सा ज्वरोविवर्णताशूलंहृद्रोगश्छर्दनंभ्रमः भक्तद्वेषोतिसारश्चसंजातकृमिल
क्षणं १ पलाशबीजंपिचुमंदशिग्रुपर्णंवृहद्दलविडंगयुक्तं कषायमेषांविहितंसुखेनकृमिज्वरंहंति ।
नसंशयोत्र ९२ इतिकृमिज्वरचिकित्सा गतागतानिधमनीचापल्यंकुरुतेभृशं उर्ध्वश्वासःकांतिनाशः
स्वेदोगात्रेतिशीतता ९३ वैकल्यमिंद्रियाणांहिज्वरेवैकालसंभवे गोभूहिरण्यदानानिसप्तधान्यानिश
क्तितः ९४ विधायस्नातुरंश्राद्धंसर्वंदेयंद्विजातये षडंगंदशपंचंवाकार्यंपापविशुद्धये ९५ शास्त्राच्चै
वगुडूचीचमुस्तापर्पटकंतथा कटुकीचसमःक्वाथःकालज्वरविनाशनः ९६ रसायेपूर्वमुद्दिष्टामहाभैरवका
दयः देयास्तेमृत्युनाशार्थंनिःपापायातुरायते ९७ ॥ इतिज्वरतिमिरभास्करेअजीर्णादिदशज्वरभे रामः

५०

२ कथनंनामचतुर्दशोध्यायः ॐ आधानजन्मनिधनेप्रत्ययींख्याविपत्करे नक्षत्रेव्याधिरुत्पन्नः क्लेशायमरा
णायच १ नेष्टयांमरणंनक्षत्रं वृषकुंभतुलालिस्थितां मीनेधनुषिभद्रायांजयायांकन्यकायुगे रिक्तायांकर्कटेमेषे
पूर्णायामलिसिंहयोः जन्मा[illegible]ष्टांकगेचंद्रेऽदितेरोगिणांमृतिः ३ रवौविलग्नेरविभौमवारेरिक्ताति
थौचंद्रबलेचहीने केन्द्रत्रिकोणेषुगतेषुपापेस्नानंहितंरोगविमुक्तभाजां ४ एकोत्तरशतंमृत्युर्भुवते
वेदवादिनः एकंतुकालरूपेणशेषास्त्वागंतवोमताः ५ औषधीभिरनेकाभिर्नश्यंत्यागंतवोगदाः
विविधौषधसंयोगात्कालमृत्युर्नशाम्यति ६ ज्वरःप्राणहरोयस्मात्तस्मात्तस्यविशेषतः तस्यांतस्या
मवस्थायांकुर्यात्तद्भिषग्वर्जितं ७ लक्षणंज्वरमुक्तस्यपूर्वोक्तंश्वक्रियाक्रमः ज्वरमुक्तोनसेवेतजाव
न्नबलवान्भवेत् ८ शीततोयदिवास्वप्नक्रोधव्यायामयोषितः गुर्वसात्म्यविदाह्यन्नंयच्चान्यज्ज्वरकारणं
९ विरुद्धान्यन्नपानानिस्नानंचंक्रमणानिच उद्वर्तनमवश्यायमातपंचविवर्जयेत् १० अबलोभजतेयस्तुपुन
रावर्ततेज्वरः प्रत्यावृत्यादहेद्देहंशुष्कंकाष्ठमिवानलः ११ तस्मात्कार्यःपरीहारोज्वरमुक्तेनजंतुना गुर्वभिष्यंद्यसा
त्म्यान्नभोजनंनपुनर्गमे १२ लंघनोष्णोपचारादिविधिंपूर्वोक्तमाचरेत् किराततिक्तकंतिक्तामुस्तापर्पटकामृता १३

द्वंतिपीनानिचाभ्यासात्पुनरावर्तितंज्वरं इतिपुनरावर्तितज्वरचिकित्सा मनोभिराममविषयात्स्तवनंतार्हिलक्षणं करुणा
र्द्रमनःश्रुतंसर्वज्वरनिषूदनं १४ मातरंपितरंदेवान्विप्रान्वेधान्हरंहरिं पूजयेच्छीलयेद्दानमेतैःसत्यव्रतजयात १५ धार
येच्चश्रुतिस्मृतीमणिरत्नमहौषधी आर्यावलोकितांपर्णशवरीमपराजितां १६ प्रणामेद्धार्येतारांचसर्वज्वरनिवर्तये वि
ष्णुंसहस्रमूर्द्धानंचराचरपतिंविभुं १७ स्तुवन्नामसहस्रेणज्वरान्सर्वान्व्यपोहति १८ इतिकायस्थचामुंडकृतेज्वरतिमि
रभास्करेज्वरलक्षणंनामपंचदशोध्यायः ॥ अथज्वरोपद्रवचिकित्सा व्याधेरुपरियोव्याधिर्भवत्युत्तरकालजः उ
पक्रमविघातीचसउपद्रवउच्यते १ अतीसारोवमीहिक्काकासश्वासारुचितृषा मूर्छाविबंधोग्निसादोज्वरस्योपद्रवा
दश २ तृषाभार्याकासश्वासौसुतौहिक्कावमीसुते अतीसारोभवेद्भ्राता अरुचिर्भगिनीमता ३ भागिनेयो।
विबंधःस्यात्स्थिमांद्यश्वशुरःस्मृतः मूर्छाचेटीसकाप्तेतेज्वरस्योपद्रवादश ४ ज्वरेशांतेप्रशाम्यंतिसद्यः
सर्वेप्युपद्रवाः ज्वरमुक्तोचिकित्सांचबलवंतमुपद्रवं ५ अपक्वमलसंपातोभवेद्यदिकुवैद्यतः तदाक
ष्टमवाप्नोतिरोगीप्राणविनाशनः ६ व्यवमानंज्वरोत्क्लिष्टमुपेक्षेततुमलातुरः अतिप्रवर्तमानंतुयाचये।
त्संग्रहंनयेत ७ पक्वोपिहिविकुरुतेदोषःकोष्ठकृतास्परः ज्वरातीसारयोरुक्तंभेषजंयत्पृथक्पृथक् ८

ननन्मिलितयोःकार्यमन्योन्यंवर्द्धयेत्ततः अनस्तौप्रतिकर्तव्यौविशेषोक्तिचिकित्सितैः ९ लंघनंत्वभयोरत्रौनेतः
कार्यविशेषतः ज्वरातिसारीपेयांवापिबेत्साम्लांसत्तोनरः १० पृष्णिपर्णीबलाबिल्वनागरोत्पलधान्यकैः धातु
कीक्काथसंसिद्धःविश्वभेषजसंस्कृताः ११ दाडिमाम्लयुतंपेयंज्वरातीसारशूलिने पाठेन्द्रजवभूनिंबमुस्ता
पर्पटकामृताः १२ जयंत्याममतीसारंज्वरंसर्वमहौषधं नागरातिविषामुस्ताभूनिंबामृतवत्सकैः सर्वज्वरहर
क्वाथःसर्वातीसारनाशनः १३ पंचमूलीबलाबिल्वंगुडूचीमुस्तनागरं पाठाभूनिंबह्रीवेरंकुटजत्वकफलंस्मृ
तं १४ हंतिसर्वज्वरान्दोषंवमितृष्णारुचीस्तथा सश्वलोपद्रवंश्वासंकासंहन्यात्सुदुस्तरं १५ विडंगातिविषामु
स्तभूनिंबामृतवत्सकैः सर्वज्वरहरःक्वाथःसर्वातीसारनाशनः १६ विडंगातिविषामुस्तादारुपाठाकलिंगकाः
मरिचेनसमायुक्तंज्वरातीसारशोथजित १७ ह्रीबेरातिविषामुस्ताबिल्वनागरधान्यकं पचेत्पीत्वामवंध
घ्नःशूलदोषामपाचनं १८ सशोणितमतीसारंसज्वरंवाथविज्वरं गुडूच्यतिविषाबिल्वशुंठीपाठाद
पम्रकैः १९ पाठाभूनिंबकटुजेश्चंदनोशीरपर्पटैः पिबेत्कषायंसक्षौद्रंज्वरातीसारशांतये २० हृल्ला
सारोचकच्छर्दिपिपासादाहनाशनं क्वाथेनदशमूलस्यविश्वामाक्षिकसंपिबेत् २१ ज्वरेश्चैवातिसारेश्च

ज्व·ति·भा· सशोथेग्रहणीगदे २२ इतिज्वरातीसारचिकित्सा क्वाथोगुडूच्यासमधुःसुशीतःपीतःप्रशांतिंवमनस्यकुर्यात
विरामाक्षिकाणांमधुनावलीढासचंदनाशार्करयान्विताच २३ त्वाजामाक्षिक
वैदेहीरवित्यरससमिश्रितः लिहेन्नपिनरोनूनंवमिंजयतिवेगतः २४ सगुडोचर्मजःक्वाथःसक्षौद्रःश्रीफल
स्यवा वमिंचहरतेशीघ्रंमर्द्धैवातंदुलांबुना २५ इतिवमिज्वरचिकित्सा नीरेणसिंधूत्थरजोतिसूक्ष्मंनस्य
नतनंविनिहंतिहिक्कां मयूरपिछस्यमषीसकृष्णामध्वान्वितावाकटुकासधातुः २६ शुंठीपथ्याकणाला
जाभार्गीश्रृंगीसमांशकैः हिक्कांपंचविधांहंतिलेहोयंमधुनाप्लुतः २७ अष्टावलेहिकाबाथचतुर्भद्रावले।
हिका पूर्वोक्ताअप्रहातव्याश्रृंगवेररसैर्युताः २८ इतिहिक्काचिकित्सा कासेकणाकणामूलंकलिद्रुमफ
लंरजः सविश्वभैषज्जंलिह्यान्मधुनावावृषारसं २९ व्योषाग्नियाष्टिकाभार्गीतिक्ताकटुकरोहिणी
किरातखदिरैर्युष्टयःकफकासज्वरेहिताः ३० विषव्योषपथ्याश्रीफलकरकुलिंजनकिलिमाभयाभार्गीश्रृं
गीसुरसुमरांधामलमुस्तैः त्वंबंगैलैपैलाकलिकरलकुमारीरसंतैःस्वकर्षैःकासांकुशप्रतिरसोयंनिग
दितः ३१ इतिकासज्वरचिकित्सा त्रिकटुसटीवनश्रृंगीभार्गीगर्दभशाकंसपौष्करंसपादे श्वासंजयतिप रामः

कि३

योधरस्तथालतापंचमूलजलपीतं ३२ दुरालभाकणाद्राक्षाश्रृंगीकल्काच्चूर्णितं मधुसर्पियुतोले
हः श्वासकाशापतंत्रजित ३३ शृंगीव्याघ्रीपटोल्यग्राव्योषभार्गीसमपकैः चूर्णमुष्णोदकेश्वासकासहृ
न्मर्द्धवातजित ३४ इतिस्वासज्वरचिकित्सा अरुचौवतिन्नकरसौरसकल्कवलग्रहस्तथाम्लरसैअरुच्याव
तितिररसैः सफलत्कवलग्रहस्तथाम्लरसैः मधुलवणमातुलिंगीफलकेसरधारणंवक्त्रे ३५ इत्यरुचिज्वर
चिकित्सा पीनंशीतजलंक्षौद्रंआकंठंवामयेद्भिषक वटांकुरामयक्षौद्रलाजानीलोत्पलैर्हिमैः ३६
गुटिकांवक्त्रेक्षिप्ताक्षिप्रंतृष्णामुदस्यति अर्द्धावतिनपानीयसलाजैःशीतलैमधुः ३७ तेजराजयु
नाद्राक्षांक्षिप्तापीतेनतृषांजयेत खीरेक्षुरसमृद्वीकाक्षौद्रसिंधुगुडोदकैः ३८ वृक्षाम्लामलगंडू
षैस्तालुशोषप्रणाशनः इतितृष्णाज्वरचिकित्सा मूर्छायामिहशीतमालतहारहूराकद्वीभिः स
जलपर्पटाभयाभिः संसिद्धंजलमतिशीतमिष्टपुत्रंलेह्यवामधुतत्वनासिताभयाभिः ४० शीता
म्भसाक्षिप्तसेकः सुरभिर्धूपः सुमनसश्चशुभाः मृदुतालवृंतवातीकदलीदलकमलसंस्पर्शः ४१
इतिमूर्छाज्वरचिकित्सा विबंधेवातजित्कर्मकुर्यादत्रानुलोमनं मलंप्रवर्तयेन्नाशुतीक्ष्णाभिःफलवा रामः

श्रीगुरुः

५३ 53 (ult.)

ज्व·ति·भा· तिभिः ७२ इतिविडंबचिकित्सा शास्त्रेज्वराविधेयेनैयाशास्त्रंभिषग्जितं इतिआम्निसादः देशोश्रीमेद
पाटेरसयुगरसभूमत्सवर्षेदशम्यांशुक्लायामाश्विनस्यांत्रिदशगुरुदिनेयोगिनीयत्रनस्य भूपेश्री
जमल्लेविलसतिवसुधामंडलेकुंभस्तनुःकायस्थश्रीवंडनाम्नाज्वरतिमिरहरंभास्करंसंविधत्त ७३ ॥ इ
तिश्रीकायस्थचामुंडकृतेज्वरतिमिरभास्करेज्वरोपद्रवकथनंनामषोडशोध्यायः ॥ संवत् १८ ८४